

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΑΝΑΛΥΣΗ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Ζητήματα κοινωνικής πολιτικής στην τοπική αυτοδιοίκηση την περίοδο
της κρίσης: Παρεμβάσεις σε καταστάσεις έκτακτης ανάγκης

Χρήστος Μακρής

Αθήνα, 2020

Τριμελής Επιτροπή

Χριστόφορος Σκαμνάκης, Επίκουρος Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου
(Επιβλέπων)

Λουδοβίκος Κωτσονόπουλος, Επίκουρος Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Αγγελική Αθανασοπούλου, Εργαστηριακό Διδακτικό Προσωπικό Παντείου
Πανεπιστημίου

Copyright © Χρήστος Μακρής, 2020

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Περιεχόμενα

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	3
ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	4
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	5
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ.....	6
1.1. ΘΕΩΡΙΕΣ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ.....	6
1.2. ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ	9
1.3. ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗΣ	13
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΤΗΝ ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ	18
2.1. ΤΑ ΤΡΙΑ ΚΥΜΑΤΑ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....	18
2.2. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΣΚΗΣΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ	21
2.3. Η ΤΟΠΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΕ ΠΕΡΙΟΔΟ ΚΡΙΣΗΣ	23
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΈΡΕΥΝΑΣ	26
3.1. ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΚΑΙ ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	26
3.2. ΚΥΡΙΑ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ.....	27
3.3. Ο ΥΠΟ ΜΕΛΕΤΗ Ο.Τ.Α. ΚΑΙ ΟΙ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΕΣ	28
3.4. ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΠΡΟΣΒΑΣΗΣ	29
3.5. ΜΕΘΟΔΟΣ ΣΥΛΛΟΓΗΣ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ.....	30
3.6. ΔΕΟΝΤΟΛΟΓΙΑ – ΔΕΟΝΤΟΛΟΓΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ	31
3.7. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΑΝΑΛΥΣΗΣ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ	33
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ	38
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	67
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ	69
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	72

Περίληψη

Την περίοδο της κρίσης παρατηρείται όξυνση των κοινωνικών προβλημάτων, των κοινωνικών αναγκών καθώς επίσης και η εμφάνιση ενός πλήθους νέων αναγκών για τις οποίες πρέπει να οργανωθούν παρεμβάσεις προκειμένου να αντιμετωπιστούν οι άμεσες και οι έμμεσες συνέπειες τους στο κοινωνικό σύνολο. Στο σύγχρονο περιβάλλον, παρότι η κρίση οξύνει κοινωνικά προβλήματα και δημιουργεί περισσότερες κοινωνικές ανάγκες, η κοινωνική πολιτική παραμένει αναιμική και εξασθενεί συνεχώς. Ο τρόπος παρέμβασης του κράτους στις συνθήκες αυτές εμπλέκει ή θα έπρεπε να εμπλέκει σε έναν πολύ μεγάλο βαθμό τους επίσημους φορείς που είναι πιο κοντά στους ανθρώπους, δηλαδή τους φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης οι οποίοι βρίσκονται στην πρώτη γραμμή αντιμετώπισης της κρίσης.

Ο σκοπός της διπλωματικής αυτής είναι η μελέτη της κοινωνικής πολιτικής σε τοπικό επίπεδο την περίοδο της κρίσης ώστε να διερευνηθούν τα αντανακλαστικά ενός επίσημου φορέα άσκησης κοινωνικής πολιτικής στην αντιμετώπιση έκτακτων αναγκών. Η προκειμένη διπλωματική εστιάζει στην κοινωνική πολιτική σε τοπικό επίπεδο καθώς φαίνεται πως οι συγκεκριμένοι φορείς αποτελούν παράγοντες κλειδιά για τον ρόλο του κράτους στην αντιμετώπιση ή την ανακούφιση των εκτάκτων αναγκών που προκύπτουν την περίοδο της κρίσης.

Η μεθοδολογία που σχεδιάζεται να χρησιμοποιηθεί θα κάνει χρήση εργαλείων ποιοτικής έρευνας και πιο συγκεκριμένα ο σχεδιασμός προβλέπει την μελέτη περίπτωσης. Αναμένεται να λάβει χώρα σε οργανισμό τοπικής αυτοδιοίκησης της Αττικής με συνεντεύξεις σε στελέχη υπεύθυνα για τον σχεδιασμό και την εφαρμογή κοινωνικής πολιτικής. Η λήψη των δεδομένων γίνεται με τη βοήθεια ημιδομημένου οδηγού συνέντευξης, προκειμένου να μελετηθούν διεξοδικά κρίσιμα ζητήματα κοινωνικής πολιτικής και ζητήματα που αφορούν τις παρεμβάσεις σε καταστάσεις κρίσης.

Εισαγωγή

Στις συνθήκες κρίσης και δημοσιονομικής λιτότητας που μαστίζουν της Ελλάδα από το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης το 2007 και 2008 μέχρι και σήμερα, οι οργανισμοί τοπικής αυτοδιοίκησης, οι οποίοι αποτελούν τους κρατικούς φορείς που βρίσκονται σε άμεση επαφή με τις ανάγκες και τα προβλήματα των ανθρώπων και των κοινοτήτων που μαστίζονται από την κρίση, καλούνται να παρέμβουν και να δώσουν λύσεις. Στην παρούσα διπλωματική εργασία γίνεται μία προσπάθεια να μελετηθούν σε βάθος μέσω στελεχών υπεύθυνων για τον σχεδιασμό και την εφαρμογή κοινωνικής πολιτικής του δήμου της Αθήνας, όλες εκείνες οι δυσκολίες που αντιμετώπισε ή αντιμετώπιζει ο δήμος την περίοδο της οικονομικής κρίσης όπως επίσης και το σύνολο των παρεμβάσεων που σχεδιάστηκαν και υλοποιήθηκαν προς αυτή την κατεύθυνση.

Στο πρώτο κεφάλαιο της διπλωματικής πραγματοποιείται μία ανάλυση του περιβάλλοντος της κρίσης, εστιάζοντας, στις θεωρίες της κρίσης, την παγκόσμια και την ελληνική κρίση όπως επίσης στα προγράμματα δημοσιονομικής προσαρμογής τόσο στην Ελλάδα όσο και σε ένα διεθνές επίπεδο.

Στο δεύτερο κεφάλαιο της διπλωματικής εργασίας πραγματοποιείται μία ανάλυση της κοινωνικής πολιτικής στην τοπική αυτοδιοίκηση δίνοντας έμφαση στα τρία κύματα της τοπικής αυτοδιοίκησης στην Ελλάδα, στον ρόλο της τοπικής αυτοδιοίκησης στην άσκηση κοινωνικής πολιτικής και στην τοπική κοινωνική πολιτική σε περίοδο κρίσης

Τέλος, στο τρίτο και το τέταρτο κεφάλαιο αναλύονται η μεθοδολογία της έρευνας και παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της έρευνας με την παράλληλη παράθεση μέρους των ποιοτικών δεδομένων.

Κεφάλαιο 1: Το περιβάλλον της κρίσης

Η κρίση συνήθως εκλαμβάνεται ως μία έκτακτη κατάσταση, επί της ουσίας όμως αποτελεί ένα χαρακτηριστικό στοιχείο του καπιταλισμού με περιοδικές εμφανίσεις, το οποίο γίνεται αντιληπτό είτε ως μία δημιουργική κατάσταση σύμφωνα με τον Schumpeter στο Δημουλάς και Κουζής (2018), είτε ένα παράθυρο ευκαιρίας σύμφωνα με τον Kingdon στο Δημουλάς και Κουζής (2018) είτε ως μία ασταθής ισορροπία όπου κάτι καινούριο αρχίζει να γεννιέται και κάτι παλιό να πεθαίνει όπως υποστηρίζει ο Gramsci στο Δημουλάς και Κουζής (2018). Ωστόσο παρά τη θετική χροιά που προσδίδουν στην κρίση οι προαναφερόμενοι, για την πλειοψηφία των ανθρώπων σε μία κοινωνία αποτελεί μία καταστροφική κατάσταση η οποία παρουσιάζει αρνητικό αντίκτυπο στην καθημερινή τους διαβίωση τόσο στον οικονομικό τομέα όσο και στους υπόλοιπους τομείς της κοινωνικής ζωής (Δημουλάς και Κουζής, 2018).

Όπως αναφέρουν οι Δημουλάς και Κουζής (2018), στο ζήτημα της κρίσης υπάρχουν αρκετές αναφορές για κρίσεις αξιών, κρίσεις ιδεολογίας ή πολιτικές κρίσεις, αυτή η κρίση όμως που επηρεάζει στον μεγαλύτερο βαθμό τους ανθρώπους είναι η οικονομική κρίση καθώς οι συνέπειες της κάνουν αισθητή την παρουσία τους σε διάφορους τομείς της κοινωνικής οργάνωσης. Στα πλαίσια της οικονομικής κρίσης καθορίζεται ο βαθμός στον οποίο οι άνθρωποι και οι οργανώσεις τους μπορούν να έχουν πρόσβαση και να κάνουν χρήση των αναγκαίων πόρων που χρειάζονται για την ικανοποίηση των αναγκών, την βελτίωση της κοινωνικής και οικονομικής τους κατάστασης.

1.1. Θεωρίες της κρίσης

Οι οικονομίες στα ανεπτυγμένα δυτικά κράτη από το τέλος περίπου της δεκαετίας του 1960 εισήλθαν σε μια περίοδο κρίσης, η οποία είχε μία σειρά από αρνητικές εκδηλώσεις, που εντάθηκαν μετά τις δύο πετρελαϊκές κρίσεις. Κάποιες από αυτές είναι η στασιμότητα της παραγωγικότητας της εργασίας, η ανάσχεση των ρυθμών μεγέθυνσης, ο αυξανόμενος ρυθμός πληθωρισμού, τα δημόσια ελλείμματα και η αύξηση της ανεργίας (Δεδουσόπουλος, 2004).

Μιλώντας για τις κρίσεις είναι απαραίτητο να αναφερθούμε σε διάφορες μορφές ή τύπους των θεωριών κρίσεων έτσι ώστε να δημιουργηθεί ένα πλαίσιο που να βοηθήσει στην κατανόηση τους. Ο Δεδουσόπουλος (2004) παρουσιάζει μια τυπολογία θεωριών των κρίσεων βάσει του τρόπου με τον οποίον οι κρίσεις γίνονται αντιληπτές στην οικονομία. Η πρώτη κατηγορία θεωριών κρίσεων αφορά τις κρίσεις που οφείλονται σε ένα τυχαίο γεγονός ή σε μία συγκυρία τυχαίων γεγονότων, η δεύτερη κατηγορία θεωριών κρίσεων αφορά τις κρίσεις που οφείλονται στην έλλειψη προσαρμογής ή στην αργή διαδικασία προσαρμογής της οικονομίας μέσα στο μεταβαλλόμενο και δυναμικό περιβάλλον και η τρίτη κατηγορία θεωριών κρίσεων υποστηρίζει ότι οι κρίσεις οφείλονται στο ίδιο το σύστημα διότι οι μηχανισμοί των κρίσεων αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι του.

Σύμφωνα με τον ίδιο, η πρώτη κατηγορία θεωριών κρίσεων, οι κρίσεις που οφείλονται σε ένα τυχαίο γεγονός ή σε μια συγκυρία τυχαίων γεγονότων έχει ως σημείο αναφοράς γεγονότα που λαμβάνουν χώρα εκτός του οικονομικού συστήματος. Βάσει αυτών των θεωριών τα αίτια των κρίσεων αποτελούνται από εξωγενείς παράγοντες οι οποίοι δεν υπάρχουν μέσα στην οικονομία, ανεξάρτητα από το που εκδηλώνεται η κρίση, δηλαδή ανεξάρτητα από το αν η κρίση εκδηλώνεται στην οικονομία μιας χώρας ή στην αγορά εργασίας ή στην αγορά ενός προϊόντος. Η συμβατική οικονομική θεωρία αντιλαμβάνεται την κρίση με αυτόν τον τρόπο, δηλαδή ως απότοκο τυχαίων γεγονότων, εξωτερικών παρεμβάσεων ή εξωτερικών εξελίξεων και αναγνωρίζει την παρέμβαση του κράτους στην οικονομία ως εξωτερική παρέμβαση καθώς σε αυτά τα πλαίσια το κράτος θεωρείται πλήρως ανεξάρτητο της οικονομίας (Δεδουσόπουλος, 2004).

Σύμφωνα με τον προαναφερόμενο, στη συμβατική οικονομική θεωρία διακρίνονται δύο περαιτέρω προσεγγίσεις οι οποίες συμφωνούν στα αίτια της κρίσης και την προέλευση της από εξωγενείς παράγοντες του οικονομικού συστήματος, ωστόσο διαφέρουν ως προς την αντίληψη τους σχετικά με την ικανότητα του συστήματος να αντιμετωπίσει και να ξεπεράσει τις κρίσεις χωρίς εξωτερική παρέμβαση. Η μία προσέγγιση είναι του Κένυς, βάσει της οποίας το σύστημα σε μία οικονομία που λειτουργεί με τους νόμους της αγοράς, αδυνατεί να παρέμβει εγκαίρως και αποτελεσματικά χωρίς τη βοήθεια του κράτους, είτε αυτή η παρέμβαση είναι με τη μορφή της άμεσης οικονομικής επέμβασης, είτε με τη δημιουργία ειδικών μηχανισμών σταθεροποίησης της οικονομίας όπως η προοδευτική φορολογία ή τα επιδόματα ανεργίας. Η δεύτερη προσέγγιση είναι η νεοφιλελεύθερη, βάσει της οποίας

όλες οι κρίσεις είναι βραχυπρόθεσμες κρίσεις αναπροσαρμογής και παροδικές ανισορροπίες, η οικονομία λειτουργεί αποτελεσματικά μέσω της ελεύθερης αγοράς η οποία αποτελεί τον μηχανισμό κατανομής υλικών και ανθρώπινων πόρων και η παρέμβαση του κράτους στην οικονομία αποτελεί εκλυτικό αίτιο της κρίσης διότι αποδυναμώνει η στρεβλώνει τη λειτουργία των μηχανισμών της αγοράς. Σύμφωνα με τη νεοφιλελεύθερη προσέγγιση η κρίση μπορεί να αντιμετωπιστεί μόνο μέσα από τους μηχανισμούς της αγοράς καθώς μόνο αυτοί θεωρούνται ικανοί να επαναφέρουν σε κατάσταση ομαλής λειτουργίας την οικονομία.

Η δεύτερη κατηγορία θεωριών κρίσεων όπως αναφέρει ο Δεδουσόπουλος (2004) αφορά τις κρίσεις που οφείλονται στην έλλειψη προσαρμογής ή στην αργή διαδικασία προσαρμογής της οικονομίας ή συγκεκριμένων κομματιών της οικονομίας, όπως η αγορά εργασίας, μέσα σε ένα διαρκώς μεταβαλλόμενο περιβάλλον. Βάσει αυτών των θεωριών οι κρίσεις, είναι επί της ουσίας κρίσεις εκσυγχρονισμού καθώς *«η κρίση προκύπτει ως αποτέλεσμα δυσαρμονίας δυαδικών δομών, εκ των οποίων η μία διαθέτει μηχανισμούς αυτοκαθορισμού και αυτοεξέλιξης και επιβάλλει την αναπροσαρμογή των συστατικών στοιχείων και των λειτουργιών και της άλλης. Με αυτή την έννοια η κρίση της παραδοσιακής δομής ή συστήματος προκύπτει ως αποτέλεσμα επίσης εξωγενών εξελίξεων, αλλά και της ύπαρξης εγγενών μηχανισμών που εμποδίζουν ή καθυστερούν την αναγκαία προσαρμογή»* (Δεδουσόπουλος, 2004).

Η τρίτη κατηγορία θεωριών κρίσεων, όπως αναφέρει ο ίδιος, αφορά τις θεωρίες που αντιλαμβάνονται τη λειτουργία του συστήματος ως αλληλένδετη με τους μηχανισμούς των κρίσεων. Βάσει αυτών των θεωριών οι κρίσεις δημιουργούνται κατά τη διαδικασία αναπαραγωγής του συστήματος καθότι όπως αναπαράγεται το σύστημα αναπαράγονται και οι κρίσεις που εμπεριέχονται σε αυτό. Στις θεωρίες αυτές εντάσσονται κυρίως μαρξιστικές θεωρίες για την κρίση, χωρίς ωστόσο να υπάρχει μια κοινή αντίληψη ανάμεσα στις μαρξιστικές θεωρίες για τους παράγοντες που προκαλούν την κρίση.

Ωστόσο, όπως αναφέρει ο προαναφερόμενος, οι μαρξιστικές θεωρίες παρουσιάζουν ορισμένα κοινά στοιχεία μεταξύ τους. Ένα από αυτά τα στοιχεία αφορά τη μονιμότητα που χαρακτηρίζει τις κρίσεις στο καπιταλιστικό σύστημα διότι οι μηχανισμοί της κρίσης αναπαράγονται με την αναπαραγωγή του συστήματος, χωρίς όμως να υπάρχει απαραίτητα παράλληλη εκδήλωση αυτών των κρίσεων. Προκειμένου να εκδηλωθούν αυτές οι κρίσεις χρειάζεται να έχουν δημιουργηθεί οι κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες που μπορούν να επιτρέψουν την ενεργοποίηση

τους. Ένα δεύτερο στοιχείο που έχουν κοινό οι μαρξιστικές θεωρίες κρίσης αφορά το στοιχείο της απώλειας ποσοστού κέρδους του κεφαλαίου, δηλαδή κρίση κερδοφορίας ή οποία λαμβάνει χώρα ανεξάρτητα από το εκλυτικό αίτιο της κρίσης. Η κρίση κερδοφορίας συνεπάγεται με διακοπή της συσσώρευσης κεφαλαίου διότι οι κάτοχοι κεφαλαίων δεν επενδύουν τα κεφάλαια τους και κατά συνέπεια δεν μετατρέπουν το χρηματικό κεφάλαιο σε παραγωγικό.

1.2. Παγκόσμια και ελληνική οικονομική κρίση

Το πρότυπο δανείζω – χρεώνομαι και ο συνδυασμός κράτους και αγοράς που αποτέλεσαν το κύριο συστατικό στοιχείο της οικονομική πολιτικής που εφαρμόστηκε σε χώρες της Λατινικής Αμερικής τη δεκαετία του 1970 και σε χώρες του υπόλοιπου κόσμου μετά τη δεκαετία του 1980 οδήγησαν στις εντεινόμενες ενδογενείς αντιφάσεις της διεθνούς οικονομίας κάτι που είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία κρίσεων τόσο στο χρηματοπιστωτικό σύστημα όσο και στην πραγματική οικονομία (Ρομπόλης, 2012). Πιο συγκεκριμένα, όπως αναφέρει ο Aglietta στον Ρομπόλη (2012), υπήρξε μία αποσύνδεση της δαπάνης της οικονομίας με το εισόδημα ενώ παράλληλα υπήρξε ενίσχυση της κατανάλωσης και υπέρμετρος υψηλού κινδύνου δανεισμός από το κράτος σε νοικοκυριά και επιχειρήσεις με στόχο να διατηρηθούν σε υψηλά επίπεδα η κερδοφορία, η αύξηση του Α.Ε.Π., η οικονομική μεγέθυνση και η ζήτηση κάτι που είχε σαν αποτέλεσμα την δημιουργία φούσκας στην οικονομία και την πραγματική μείωση των μισθών, δηλαδή μείωση της αγοραστικής δύναμης των συνταξιούχων και των μισθωτών.

Σύμφωνα με την Frangakis (2014), σε γενικές γραμμές δεν υπάρχει ούτε ποιοτικά, ούτε ποσοτικά ένα συγκεκριμένο κατώφλι στο ποσοστό του ΑΕΠ που να υποδηλώνει την έναρξη μίας κρίσης χρέους. Η ίδια υποστηρίζει πως το αφήγημα της κρίσης χρέους είναι βασισμένο σε ένα κατασκευάσμα παρόμοιο ενός νοικοκυριού, καθώς όπως στο νοικοκυριό υπάρχει ανησυχία για την κάλυψη των χρεών έτσι και στο κράτος υπάρχει μία αντίστοιχη ανησυχία. Αυτή είναι μία λανθασμένη αντίληψη καθώς το κράτος έχει την δυνατότητα να καλύπτει τα οικονομικά κενά του χωρίς να χρειάζεται να δανειστεί. Για παράδειγμα το κράτος έχει τη δυνατότητα να προβεί σε αγορά ομολόγων από την κεντρική τράπεζα, όπως άλλωστε κάνουν πολλές τράπεζες, όπως επίσης έχει τη δυνατότητα να στραφεί στην καταπολέμηση της φοροδιαφυγής

σε διάφορους φορολογικούς παραδείσους. Βάσει αυτών η σύγκριση ενός νοικοκυριού με το κράτος είναι άτοπη και αποτελεί μία παραποίηση της αλήθειας (Frangakis, 2014).

Σύμφωνα με τους Δημουλά και Κουζή (2018), στην Ευρωπαϊκή Ένωση, το καθεστώς μόνιμης λιτότητας έχει θεσμικά χαρακτηριστικά και αυτά εντοπίζονται στη Συνθήκη του Μάαστριχτ το 1993 με τα κριτήρια σύγκλισης, στη Μεταρρυθμιστική Συνθήκη του 2009 όπου με το άρθρο 3 θεσμοθετείται η κοινωνική οικονομία της αγοράς και στο Δημοσιονομικό Σύμφωνο του 2012 στο οποίο απαιτούνται ισοσκελισμένοι προϋπολογισμοί για όλες τις χώρες της Ευρωζώνης. Με αυτούς τους θεσμικούς περιορισμούς, οι χώρες της Ευρωζώνης αυξάνουν τις πολιτικές που επικεντρώνονται στη μείωση των δημοσίων κοινωνικών δαπανών, δίνοντας μεγαλύτερη έμφαση στη μείωση των δαπανών για τις συντάξεις και στη μείωση των δαπανών των κοινωνικών μεταβιβάσεων, με αλλαγές στα προγράμματα κοινωνικής πολιτικής τους.

Σύμφωνα με τους Peter Taylor-Gooby, Benjamin Leruth και Heejung Chung όπως αναφέρουν οι Δημουλάς και Κουζής (2018), τα Ευρωπαϊκά κράτη έχουν δύο διαφορετικές κατευθύνσεις όσον αφορά την κοινωνική πολιτική στην περίοδο της κρίσης. Η πρώτη κατεύθυνση αφορά την ενίσχυση πολιτικών λιτότητας μέσω των περικοπών των δημοσίων δαπανών, τον περιορισμό του στοιχείου της καθολικότητας των κοινωνικών παροχών με παράλληλη ενίσχυση της ατομικής ευθύνης και μέσω των ιδιωτικοποιήσεων. Η δεύτερη κατεύθυνση αφορά την ανάπτυξη αντίρροπων δράσεων οι οποίες έχουν να κάνουν με κρατικές παρεμβάσεις για την αύξηση των επενδύσεων φιλικών προς την απασχόληση και τη διατήρηση της ζήτησης από τους φτωχούς, έχουν να κάνουν με πολιτικές που στοχεύουν στην κοινωνική επένδυση όπως είναι η κατάρτιση και οι οικογενειακές παροχές, με προ-διανεμητικές παροχές όπως είναι ο έλεγχος των τιμών στα ενοίκια κατοικίας και δημιουργία ενός ελάχιστου μισθού και τέλος έχουν να κάνουν με την παροχή υψηλότερων επιδομάτων σε ειδικές περιπτώσεις και τη δημιουργία καλύτερων ευκαιριών εργασίας.

Η σημερινή επικρατούσα αντίληψη θεωρεί τη διεθνή οικονομική κρίση ως αποτέλεσμα παραγόντων που προέρχονται από το εξωτερικό περιβάλλον της οικονομίας και επιδρούν αρνητικά στην ομαλή της λειτουργία, στη διατήρηση υψηλού επιπέδου απόδοσης του κεφαλαίου και στην αναπαραγωγή του διεθνούς οικονομικού συστήματος, χωρίς να αναγνωρίζεται η αδυναμία και η αποτυχία του συστήματος να επανέλθει σε μία κατάσταση ομαλότητας (Ρομπόλης, 2012).

Σχετικά με την αντίληψη της ελίτ για την οικονομική κρίση, οι Koskoletos και Papadopoulou (2014) υποστηρίζουν ότι οι ελίτ θεωρούν την υπάρχουσα οικονομική κρίση ως μία κρίση χρέους των χωρών που ανήκουν στην περιφέρεια της Ευρωζώνης, της οποίας τα αίτια βρίσκονται στη χαμηλή παραγωγικότητα, στον χαμηλό ανταγωνισμό και στις υπερβολικές δαπάνες του δημοσίου και ιδιωτικού τομέα από τις κυβερνήσεις και τους πολίτες. Οι ίδιοι αναφέρουν πως αυτή η αντίληψη για την υπάρχουσα οικονομική κρίση ουσιαστικά επισκιάζει τόσο τις δομικές διαφορές που υπάρχουν στην Ευρωζώνη, οι οποίες έχουν συμβάλει στην ευαλωτότητα της Ευρωπαϊκής περιφέρειας, όσο και την υποβάθμιση των δημοσίων οικονομικών η οποία επήλθε από την χρεοκοπία των τραπεζών και είχε δυσμενείς συνέπειες στην εξυπηρεσιμότητα του συσσωρευμένου χρέους. Τα Προγράμματα Οικονομικής Προσαρμογής που σχεδιάστηκαν για την Ελλάδα, την Πορτογαλία, την Ισπανία και την Ιρλανδία από τους τρεις θεσμούς που αποτελούν την τρόικα, δηλαδή το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, βασίστηκαν σε αυτό το αφήγημα.

Σύμφωνα με τον Ρομπόλη (2012), η οικονομική κρίση στην Ελλάδα υπήρχε πριν ακόμα ξεσπάσει η διεθνής οικονομική κρίση. Ωστόσο το ξέσπασμα της διεθνούς οικονομικής κρίσης έπληξε την Ελλάδα σε μεγαλύτερο βαθμό σε σχέση με τις υπόλοιπες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Κατά τον Ρομπόλη (2012) η κρίση στην Ελλάδα είναι οικονομική, δημοσιονομική και κοινωνική. Οικονομική κρίση έχουμε λόγω μιας σειράς μειώσεων που αφορούν τις επενδύσεις, τη βιομηχανική παραγωγή, τις εξαγωγές, τη ζήτηση, την απασχόληση και τους μισθούς με μία παράλληλη αύξηση της ανεργίας και των απολύσεων. Δημοσιονομική κρίση έχουμε λόγω της κατάρρευσης των δημοσίων εσόδων, λόγω της κατάρρευσης των ασφαλιστικών ταμείων, λόγω της αύξησης του δημοσίου χρέους και της αύξησης των δημόσιων ελλειμμάτων. Κοινωνική κρίση έχουμε κυρίως αλλά όχι μόνο, λόγω της αύξησης των ιδιωτικών δαπανών για την υγεία, της μείωσης χρηματοδότησης του συστήματος κοινωνικής προστασίας, της μείωσης των κοινωνικών παροχών, της μείωσης συντάξεων και της αδυναμίας των ταμείων των νοσοκομείων να καλύψουν τις υποχρεώσεις τους προς τους ασφαλισμένους, τους συνταξιούχους και τους προμηθευτές.

Σύμφωνα με τον Ματσαγγάνη (2011) οι κοινωνικές επιπτώσεις των οικονομικών κρίσεων, οι οποίες είναι κυρίως η μείωση του εισοδήματος πολλών εργαζομένων, η χρεοκοπία πολλών επιχειρήσεων, η φτώχεια που βιώνουν πολλές

οικογένειες και η ανεργία, αποτελούν πάντοτε σημαντικές απειλές για την κοινωνία και ιδιαίτερα στις περιπτώσεις όπου η διάρκεια των κρίσεων παρατείνεται και η ένταση τους μεγαλώνει.

Όπως αναφέρει ο Ρόμπόλης, (2012), στις συνθήκες της παγκόσμιας ύφεσης και οικονομικής κρίσης, η εγκατάλειψη των αναπτυξιακών κοινωνικών πολιτικών και η προσήλωση σε πολιτικές αυστηρής δημοσιονομικής πειθαρχίας, ιδιωτικοποιήσεων και ισοσκελισμένων κρατικών υπολογισμών αποδεικνύεται όλο και περισσότερο αναποτελεσματική. Τα αρνητικά αποτελέσματα των νεοφιλελεύθερων πολιτικών γίνονται αντιληπτά και από αρκετές φιλελεύθερες προσεγγίσεις οι οποίες υποστηρίζουν ότι στην παρούσα φάση της κρίσης είναι αναγκαία ή διαμόρφωση δημοσίων πολιτικών με συντονισμένες ενέργειες μεταξύ κυβερνήσεων και κεντρικών τραπεζών.

Σύμφωνα με τον Ρομπόλη (2012), ως αποτέλεσμα του συνόλου των κρίσεων που προαναφέρθηκαν, την περίοδο 2009 έως 2012 αλλά και τα επόμενα χρόνια, δημιουργούνται στην Ελλάδα αρνητικές συνέπειες κοινωνικής πολιτικής όπως χρεοκοπία και παύση λειτουργίας επιχειρήσεων, μαζικές απολύσεις και διαθεσιμότητες εργαζόμενων, αύξηση των ευέλικτων μορφών απασχόλησης και εκ περιτροπής εργασίας, ύφεση της οικονομίας, αύξηση στους δείκτες της ανεργίας και επιδείνωση του εισοδήματος και του βιοτικού επιπέδου των πολιτών.

Σύμφωνα με τον Παπαθεοδώρου (2018) η παρατεταμένη κατάσταση ύφεσης που βρίσκεται η Ελλάδα αποτυπώνεται στην επιδείνωση των συνθηκών διαβίωσης καθώς επίσης και στην αύξηση της φτώχειας και της αποστέρησης ενός μεγάλου μέρους του πληθυσμού. Παρά τις επιπτώσεις που δημιούργησε η κρίση, δεν τέθηκε υπό αμφισβήτηση το κυρίαρχο καθεστώς διαχείρισης της οικονομίας και της κοινωνίας, εν αντιθέσει υπήρξε μία ενδυνάμωση του νεοφιλελευθερισμού με προώθηση πολιτικών λιτότητας, μείωση των δαπανών για κοινωνική προστασία και απορρύθμιση της αγοράς εργασίας όπως αναφέρει ο Παπαθεοδώρου στον Παπαθεοδώρου (2018).

Σύμφωνα με τον προαναφερόμενο, στον κυρίαρχο διάλογο που αφορά την κρίση στην Ελλάδα, η ελληνική κρίση εκλαμβάνεται ως ένα απομονωμένο γεγονός του οποίου τα αίτια βρίσκονται στις εσωτερικές αδυναμίες και την κακοδιαχείριση της οικονομίας καθώς επίσης και στις δημόσιες κοινωνικές δαπάνες και ιδιαίτερα στις δαπάνες για κοινωνική προστασία. Ακόμη, η φτώχεια και η αποστέρηση θεωρούνται

ως αποτέλεσμα ατομικών επιλογών τόσο στην εκπαίδευση όσο και στην εξειδίκευση οι οποίες με τη σειρά τους αντανakλούν την χαμηλή παραγωγικότητα των ατόμων.

Βάσει των προαναφερθέντων, σύμφωνα με τον Παπαθεοδώρου (2018) οι παρεμβάσεις της κοινωνικής πολιτικής σταδιακά περιορίζονται από την προαγωγή της κοινωνικής ευημερίας στην αντιμετώπιση της ακραίας φτώχειας και αποστέρησης μέσω παροχών, οι οποίες δίνονται κατόπιν αυστηρού ελέγχου των πόρων των δικαιούχων. Ένα τέτοιου είδους πρόγραμμα είναι το Ελάχιστο εγγυημένο εισόδημα ή αλλιώς Κοινωνικό Εισόδημα Αλληλεγγύης όπως ονομάζεται στην Ελλάδα. Εν τω μέσω μιας περιόδου όπου η ενίσχυση της κοινωνικής πολιτικής είναι μείζονος σημασίας προκειμένου να αντιμετωπιστούν τα κοινωνικά προβλήματα αλλά και να ενισχυθεί η οικονομική μεγέθυνση, αυτό που συμβαίνει είναι να εφαρμόζονται μέτρα πολιτικής που συντελούν στην όλο και μεγαλύτερη συρρίκνωση του ελληνικού συστήματος κοινωνικής προστασίας και στη μετατροπή του συστήματος αυτού σε υπολειμματικό στα πρότυπα των φιλελεύθερων καθεστώτων πρόνοιας (Παπαθεοδώρου, 2018).

1.3. Προγράμματα Οικονομικής Προσαρμογής

Την περίοδο του 2007 με 2008 ξέσπασε η παγκόσμια οικονομική κρίση και το 2008 η ελληνική οικονομία εισήλθε σε περίοδο ύφεσης ενώ μετά από μικρό διάστημα ακολούθησε η κρίση της ευρωζώνης η οποία αποτελεί μία από τις κυριότερες κρίσεις που ξέσπασαν μετά την παγκόσμια κρίση (Μαυρουδέας, 2018). Σύμφωνα με τον Μαυρουδέα (2018), η κρίση στην ευρωζώνη εκδηλώθηκε ως συνολική υστέρηση των ρυθμών μεγέθυνσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης έναντι υπόλοιπων περιφερειακών οικονομιών και ιδιαίτερα της οικονομίας των ΗΠΑ καθώς επίσης και ως κρίση ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών πολλών χωρών υπαγόμενων στην ευρωπαϊκή περιφέρεια. Ο ίδιος αναφέρει πως η ελληνική κρίση αποτελεί την πιο μεγάλη και πιο έντονη κρίση ανάμεσα στις χώρες της ευρωπαϊκής περιφέρειας.

Σύμφωνα με τον Mavroudea όπως αναφέρεται στο Μαυρουδέας (2018) υπάρχουν διαφορετικές απόψεις σχετικά με την προέλευση της ελληνικής κρίσης και το αν συνδέεται με την παγκόσμια οικονομική κρίση ή όχι. Οι ορθόδοξες απόψεις που παράλληλα αποτελούν τις κυρίαρχες απόψεις που ασπάζονται τα συστημικά κέντρα εξουσίας και διαμόρφωσης πολιτικής έχουν ως αφετηρία την προσέγγιση της

Νέας Μακροοικονομικής Συναίνεσης η οποία αποτελεί έναν συνδυασμό του συντηρητικού νέο-κεϋνσιανισμού με στοιχεία ήπιου νεοφιλελευθερισμού. Βάσει της προσέγγισης αυτής η ελληνική κρίση θεωρείται ως απόρροια λανθασμένων πολιτικών αποφάσεων και όχι ως αποτέλεσμα δομικών προβλημάτων και αντιφάσεων του ελληνικού καπιταλισμού και ως αποτέλεσμα χαρακτηρίστηκε η ελληνική κρίση ως κρίση χρέους ανεξάρτητη από την παγκόσμια οικονομική κρίση.

Σε αυτό το σημείο κρίνεται απαραίτητο να αναφερθούμε στην νέο-κεϋνσιανή προσέγγιση. Σύμφωνα με τους Δημουλά και Κουζή (2018), η νέο-κεϋνσιανή άποψη σχετικά με την κρίση υποστηρίζει ότι τα αίτια της κρίσης βρίσκονται στον μη ελεγχόμενο χρηματοπιστωτικό τομέα ενώ βασική προϋπόθεση για την αντιμετώπιση της κρίσης αποτελούν παρεμβάσεις με στόχο τη ρύθμιση και τον έλεγχο του χρηματοπιστωτικού τομέα. Στην προσέγγιση αυτή οι κρατικές δαπάνες δεν αποτελούν την αιτία δημιουργίας της οικονομικής κρίσης και ούτε θεωρούνται ως τρόπος αντιμετώπισης της καθώς το βασικότερο πρόβλημα θεωρείται η περιορισμένη πίστωση στον ιδιωτικό τομέα η οποία θα πρέπει να αντιμετωπίζεται μέσω δανεισμού. Όπως αναφέρει ο Walby στο Δημουλάς και Κουζής (2018), στο συγκεκριμένο πλαίσιο θεωρείται αναγκαίο η κοινωνική πολιτική να στρέφει τον προσανατολισμό της από τις δαπάνες για τις συντάξεις, στις δαπάνες για κοινωνικές επενδύσεις καθώς αυτές θα συντελέσουν στην αύξηση της ικανότητας του κράτους να υποστηρίξει την ανάπτυξη χωρίς αποκλεισμούς και μεγάλες ανισότητες.

Όπως αναφέρει ο Μαυρουδέας (2018), βάσει των προαναφερθέντων αντιλήψεων για την κρίση στην Ελλάδα δομήθηκαν τα προγράμματα οικονομικής προσαρμογής που εφαρμόστηκαν και εφαρμόζονται, ως οικονομική πολιτική για την έξοδο από την κρίση. Τα προγράμματα οικονομικής προσαρμογής έχουν δύο αντισυμβαλλόμενα μέρη, το ένα εκ των οποίων είναι το ελληνικό κράτος και το άλλο αποτελείται από την τρόικα, δηλαδή την Ευρωπαϊκή Ένωση, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Επί της ουσίας τα προγράμματα οικονομικής προσαρμογής αποτελούν προγράμματα για την αποφυγή χρεοκοπίας του ελληνικού κράτους με την παροχή δανείων από την τρόικα και την υποχρέωση για επίτευξη ορισμένων στόχων στην οικονομία και την υλοποίηση αλλαγών στο θεσμικό πλαίσιο από τη μεριά του ελληνικού κράτους.

Σύμφωνα με τον Μαυρουδέα (2018), με το τέλος της χρυσής εποχής του κράτους πρόνοιας η οποία έχει ως αφετηρία την κρίση του 1973-1974 άρχισε μία καινούρια περίοδος που χαρακτηρίστηκε από στασιμότητα την οποία το κεφάλαιο και

οι οικονομίες προσπάθησαν να υπερβούν με διάφορους πειραματισμούς και κύματα αναδιαρθρώσεων. Όπως αναφέρει ο ίδιος, το τελευταίο κύμα αυτών των καπιταλιστικών αναδιαρθρώσεων που χαρακτηρίζεται ως το μακροβιότερο, είναι ο νεοφιλελευθερισμός ανοιχτής οικονομίας ή παγκοσμιοποίηση όπως αλλιώς ονομάζεται, όπου μεγαλύτερη έμφαση δίνεται στην απορρύθμιση των διεθνών κινήσεων του κεφαλαίου και ακολούθως στην κατάργηση των εθνικών ορίων στη συσσώρευση του κεφαλαίου. Βάσει αυτών των δύο στοιχείων ενισχύεται η ανάπτυξη του διεθνούς εμπορίου ως αντιστάθμισμα στην πτωτική πορεία του ποσοστού κέρδους, λαμβάνει χώρα μία περαιτέρω απορρύθμιση των αγορών εργασίας κάτι που ισοδυναμεί με παράλληλη αύξηση της εκμετάλλευσης της εργασίας και επιβάλλονται με πιο εύκολο τρόπο τα συμφέροντα και οι αποφάσεις των περισσότερο ανεπτυγμένων καπιταλιστικών οικονομιών έναντι των λιγότερο ανεπτυγμένων.

Σύμφωνα με τον προαναφερόμενο, μέσω του νεοφιλελευθερισμού ανοιχτής οικονομίας από τη μία υπήρξε αύξηση της καπιταλιστικής κερδοφορίας αλλά από την άλλη δεν επιτεύχθηκε το μέσο ποσοστό κέρδους του υπήρχε πριν την κρίση ενώ παράλληλα καταστάθηκε το παγκόσμιο καπιταλιστικό σύστημα περισσότερο ασταθές διότι η στενότερη σύνδεση των εθνικών οικονομιών και των οικονομικών τους κύκλων δημιούργησε καλύτερες συνθήκες για την ταχύτερη και ευκολότερη μετάδοση κρίσεων.

Όπως αναφέρει ο Μαυρουδέας (2018), το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο προσπαθώντας να ανταποκριθεί στις νέες συνθήκες, δημιούργησε νέα Προγράμματα Δομικής Προσαρμογής των οποίων η θεωρητική βάση εμπεριέχει τη συναίνεση της Ουάσινγκτον δηλαδή ένα είδος νεοφιλελευθερισμού ανοιχτής οικονομίας που έχει ως χαρακτηριστικά την δημοσιονομική πειθαρχία, την απορρύθμιση των αγορών, το διεθνές άνοιγμα της οικονομίας και την προοπτική της ισχυρότερης ανάπτυξης. Ουσιαστικά αυτό που προάγουν τα Προγράμματα Δομικής Προσαρμογής του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου είναι η λιτότητα, η συρρίκνωση του δημοσίου τομέα και η ανάπτυξη με βάση τις εξαγωγές.

Σύμφωνα με τον Μαυρουδέα (2018), οι παρεμβάσεις των Προγραμμάτων Δομικής Προσαρμογής για τις χειμαζόμενες οικονομίες παρουσιάζουν επτά κατευθυντήριες γραμμές και αυτές είναι οι δημοσιονομικές περικοπές που στοχεύουν στην αντιμετώπιση των δημοσιονομικών ελλειμμάτων, η απορρύθμιση της αγοράς εργασίας που στοχεύει στην αύξηση της ανταγωνιστικότητας, οι ιδιωτικοποιήσεις που στοχεύουν στην ανάπτυξη του ιδιωτικού τομέα, η υποτίμηση του νομίσματος που

στοχεύει στην βελτίωση της ανταγωνιστικότητας και την ενθάρρυνση των εξαγωγών με την πραγματική συναλλαγματική ισοτιμία, το άνοιγμα της οικονομίας με στόχο την προσέλκυση ξένων κεφαλαίων, η αναδιάρθρωση χρέους και τέλος οι φορολογικές μεταρρυθμίσεις με έμφαση στους έμμεσους φόρους.

Τα Προγράμματα Οικονομικής Προσαρμογής της Ελλάδας, αποτελούν επί της ουσίας ένα πρόγραμμα το οποίο υπάγεται σε συνεχείς αλλαγές λόγω των αστοχιών του, όπως αναφέρει ο Μαυρουδέας, (2018). Ο ίδιος υποστηρίζει πως το ελληνικό πρόγραμμα δημιουργήθηκε με ταχείς ρυθμούς και προχειρότητα κατά το ξέσπασμα της κρίσης της Ευρωζώνης, με την παράλληλη συμμετοχή της Ευρωζώνης και του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου για πολιτικούς αλλά και τεχνικούς λόγους. Η ύπαρξη ωστόσο διαφορετικών κριτηρίων συμμετοχής αναμεταξύ των δύο κύριων εταίρων δημιούργησε προβλήματα συντονισμού.

Σύμφωνα με τον προαναφερόμενο το Πρόγραμμα Οικονομικής Προσαρμογής της Ελλάδας είναι ένα μεσοπρόθεσμο πρόγραμμα που στοχεύει στην αποτροπή της χρεοκοπίας και στην εφαρμογή διαρθρωτικών μετασχηματισμών μέσω της παροχής δανείων με σκληρές οικονομικές και θεσμικές απαιτήσεις. Το ελληνικό Πρόγραμμα Οικονομικής Προσαρμογής βασίστηκε στα πρότυπα των Προγραμμάτων Δομικής Προσαρμογής τους Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, έχοντας ωστόσο ορισμένες τροποποιήσεις. Η πρώτη τροποποίηση αφορά τη διάρκεια του ελληνικού Προγράμματος Οικονομικής Προσαρμογής το οποίο είναι μεγαλύτερο σε διάρκεια. Στην αρχή σχεδιάστηκε να είναι τριετές αλλά λόγω της αποτυχίας του από τον πρώτο χρόνο εφαρμογής του αντικαταστάθηκε και επεκτάθηκε αρχικά για έναν επιπλέον χρόνο και στη συνέχεια για ακόμη μεγαλύτερο διάστημα. Η δεύτερη τροποποίηση αφορά την έλλειψη συναλλαγματικής υποτίμησης λόγω της συμμετοχής της Ελλάδας στην ΟΝΕ. Η Τρίτη τροποποίηση αφορά την έλλειψη αναδιάρθρωσης χρέους καθώς κάτι τέτοιο θα έπληττε τις τράπεζες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των ΗΠΑ. Τέλος η τέταρτη τροποποίηση συνοψίζεται στο ότι το ελληνικό Πρόγραμμα Οικονομικής Προσαρμογής είναι σε μεγάλο βαθμό εμπροσθοβαρές.

Όπως αναφέρουν οι Δημουλάς και Κουζής (2018), το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν της χώρας έχει συρρικνωθεί κατά 27%, η ανεργία για το έτος 2013 φτάνει στα επίπεδα του 28% και μέχρι το έτος 2018 διατηρείται σε επίπεδα άνω του 20%, οι μισθοί και οι συντάξεις έχουν υποστεί μια μείωση της τάξεως του 25%, οι συνθήκες των εργασιακών σχέσεων υπόκεινται σε απορρύθμιση και το ποσό δαπάνης της Γενικής Κυβέρνησης μειώνεται κατά 41,86 δισεκατομμύρια κάτι που αντιστοιχεί σε

μείωση 32,58% των δαπανών αυτών. Παρά τις προαναφερόμενες περικοπές όμως, το χρέος της Ελλάδας δεν μειώνεται, δεν κατορθώνεται εξυγίανση των δημοσίων οικονομικών ενώ παράλληλα η κρίση βαθαίνει και η εξαρτητική σχέση με τους δανειστές γίνεται ισχυρότερη.

Κεφάλαιο 2: Η κοινωνική πολιτική στην τοπική αυτοδιοίκηση

Σύμφωνα με τον Le Grand όπως αναφέρει η Πετράκη (2017), στην ανάπτυξη του κράτους πρόνοιας διακρίνονται δύο μοντέλα. Το πρώτο μοντέλο υποστηρίζει την κάλυψη των κοινωνικών αναγκών μέσω της ελεύθερης οικονομίας και αγοράς με την παρέμβαση του κράτους να περιορίζεται επιλεκτικά σε συγκεκριμένα άτομα τα οποία αδυνατούν να επιτύχουν την εξασφάλιση ενός ελαχίστου επιπέδου διαβίωσης. Το δεύτερο μοντέλο χαρακτηρίζεται από την καθολικότητα στην κάλυψη των κοινωνικών αναγκών από το κράτος.

2.1. Τα τρία κύματα της τοπικής αυτοδιοίκησης στην Ελλάδα

Οι οργανισμοί τοπικής αυτοδιοίκησης στην Ελλάδα βρίσκονται σε μία μακρά διαδικασία σημαντικών αλλαγών η οποία εκτείνεται σε ένα διάστημα μεγαλύτερο των 30 ετών και έχει σαν στόχο τη διεύρυνση του ρόλου που διαδραματίζουν στον σχεδιασμό και την εφαρμογή κοινωνικής πολιτικής, όπως αναφέρουν οι Σκαμνάκης και Πανταζόπουλος (2015). Οι ίδιοι αναφέρουν πως στην Ελλάδα οι θεσμοί της τοπικής αυτοδιοίκησης αφομοιώνονται στη λειτουργία του νέου Ελληνικού κράτους με την ίδρυση του. Σύμφωνα με τον Σκαμνάκη όπως αναφέρεται στους Σκαμνάκη και Πανταζόπουλο (2015) τα στοιχεία που περιγράφουν την τρίτη Ελληνική Δημοκρατία και χαρακτηρίζουν τη λειτουργία της στην οργάνωση της οικονομίας και της κοινωνίας μεταβιβάστηκαν και στην τοπική αυτοδιοίκηση.

Ο τρόπος που εκφράζονταν και εκφράζονται ακόμα και σήμερα οι πολιτικές δυνάμεις μέσα στο κοινοβούλιο αντικατοπτρίζει σε μεγάλο βαθμό και τον τρόπο που εκφράζονται οι τοπικές εξουσίες θεσμικά, καθώς οι οργανισμοί τοπικής αυτοδιοίκησης αποτελούσαν και αποτελούν μία μικρογραφία του κεντρικού πολιτικού σκηνικού. Σύμφωνα με τον Ηlepas όπως αναφέρεται από τους Σκαμνάκη και Πανταζόπουλο (2015), το πολιτικό προσωπικό που αναπτύσσεται και αναλαμβάνει ρόλους είναι σε αντιστοιχία με τις πολιτικές δυνάμεις που απαρτίζουν το κοινοβούλιο. Οι ίδιοι αναφέρουν ότι αυτού του είδους οι αντιπαραθέσεις, που μεταφέρονταν και στους θεσμούς του τοπικού επιπέδου επηρέασαν τις δράσεις των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης στα πλαίσια των αρμοδιοτήτων τους και ειδικά

στο πεδίο της κοινωνικής προστασίας. Όπως υποστηρίζουν οι προαναφερόμενοι κάτι τέτοιο έχει ως αποτέλεσμα στο περιβάλλον αυτό οι δράσεις των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης να αναπτύσσονται είτε αντιθετικά είτε υποστηρικτικά στις επιλογές του κράτους και της εκάστοτε κυβέρνησης.

Η ανάπτυξη των θεσμών της τοπικής αυτοδιοίκησης σχετίζεται με την ανάπτυξη των επίσημων φορέων που ελέγχονται από κρατικούς μηχανισμούς και διαδικασίες. Ο συνεχώς διευρυμένος ρόλος τους, τους καθιστά σημαντικούς παράγοντες για την εφαρμογή κοινωνικών πολιτικών σε διάφορα πεδία. Οι αλλαγές αυτές που συντελούνται στους θεσμούς της αυτοδιοίκησης εμφανίζουν μία γραμμική πορεία εξέλιξης. Οι αλλαγές αυτές επιταχύνονται ή επιβραδύνονται σε σχέση με τις ευρύτερες τάσεις που υπάρχουν στο πολιτικό περιβάλλον της χώρας. Οι αλλαγές αυτές έχουν πραγματοποιηθεί σε τρία κύματα και δίνουν τη δυνατότητα αύξησης του ρόλου και των δυνάμεων των αυτοδιοικητικών θεσμών στη σύγχρονη Ελλάδα (Σκαμνάκης και Πανταζόπουλος, 2015).

Παρότι αυτές οι μεταρρυθμίσεις των τριών κυμάτων αποτελούσαν βήματα προς βελτίωση της τοπικής αυτοδιοίκησης, το βασικό και σημαντικό πρόβλημα της, το οποίο είναι η συγκεντρωτική μορφή εξουσίας που υπάρχει στο κεντρικό κράτος, παρέμεινε και συνεχίζει να παραμένει ανεπίλυτο. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα οι αποφάσεις για την τοπική αυτοδιοίκηση να καθορίζονται από το κράτος ακόμα και αν δεν ανταποκρίνονται στη μορφή και τις ανάγκες του εκάστοτε οργανισμού τοπικής αυτοδιοίκησης (Σκαμνάκης και Πανταζόπουλος, 2015).

Σύμφωνα με τη Ηλερας όπως αναφέρεται στους Σκαμνάκη και Πανταζόπουλο (2015), το πρώτο κύμα μεταρρυθμίσεων που συναντάμε τη δεκαετία του 1980, αφορούσε τη διεύρυνση των συμμετοχικών διαδικασιών με νέους θεσμούς στην αυτοδιοίκηση οι οποίοι ήταν επιφορτισμένοι με αρμοδιότητες. Με τη μεταρρύθμιση του 1980 οι αυτοδιοικητικοί θεσμοί επιφορτίζονται με νέους ρόλους με στόχο την συμβολή τους στην οργάνωση της ζωής των μελών των κοινοτήτων τους πράγμα που όπως αναφέρει ο Makrydimitris στους Σκαμνάκη και Πανταζόπουλο (2015) δίνει τη δυνατότητα στην αυτοδιοίκηση να βρίσκεται στο επίκεντρο της οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης.

Το δεύτερο κύμα μεταρρυθμίσεων που έλαβε χώρα σε αυτό το γραμμικό συνεχές όπως προαναφέρθηκε, είναι αρχικά με τον Ν2218/94 που προέβλεπε την δημιουργία της Νομαρχιακής αυτοδιοίκησης και ενώ έχουν προηγηθεί δύο προσπάθειες οι οποίες δεν είχαν αίσιο τέλος, η πρώτη το 1986 και η δεύτερη το 1990.

Οι αλλαγές που πραγματοποιούνται, ούτε αυτή τη φορά ανταποκρίνονται στο πάγιο αίτημα και ανάγκη για αποκέντρωση στον σχεδιασμό και τη λήψη αποφάσεων από τους οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης ή άλλους αυτοδιοικητικούς θεσμούς και κατά συνέπεια η εξουσία λήψης αποφάσεων και σχεδιασμού κοινωνικής πολιτικής παραμένει στις αρμοδιότητες της κεντρικής εξουσίας. Ωστόσο διαφοροποιούν σημαντικά τη δομή της αυτοδιοίκησης και σχηματίζονται σταδιακά μονάδες που έχουν τη δυνατότητα να αναλάβουν σημαντικές αρμοδιότητες και να διαδραματίσουν καθοριστικό ρόλο στην ανάπτυξη σε τοπικό επίπεδο (Σκαμνάκης και Πανταζόπουλος, 2015).

Στα πλαίσια του δευτέρου κύματος σημαντικές αλλαγές συντελούνται και με τον Ν2539/97 και ο οποίος αφορά το σχέδιο Καποδίστριας το οποίο προέβλεπε την υποχρεωτική συνένωση δήμων και κοινοτήτων από τους 5775 σε 1034 μονάδες. Έτσι δίνεται η δυνατότητα για διαμόρφωση της απαραίτητης υποδομής ώστε να υπάρξουν πολιτικές στο τοπικό επίπεδο με βασικό σημείο αναφοράς τους οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης (Skamnakis, 2011).

Το σχέδιο Καποδίστριας αναδιαμόρφωσε σε πολύ μεγάλο και σημαντικό βαθμό το τοπίο της αυτοδιοίκησης στην Ελλάδα καθώς διαμόρφωσε μία νέα γεωγραφία στους θεσμούς στο τοπικό επίπεδο παρέχοντας την δυνατότητα να υπάρξουν περαιτέρω οργανωτικές ρυθμίσεις με στόχο να περάσουν λειτουργίες του κράτους που αφορούν το τοπικό επίπεδο σε οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης. Τα δεδομένα που δημιούργησε το σχέδιο Καποδίστριας με τη σειρά τους δημιούργησαν τις προϋποθέσεις ώστε να έρθει το επόμενο κύμα αλλαγών. (Σκαμνάκης και Πανταζόπουλος, 2015).

Το τρίτο και τελευταίο κύμα μεταρρυθμίσεων που έλαβε χώρα στην Ελλάδα ονομάζεται Πρόγραμμα Καλλικράτης και ήρθε με τον νόμο 2852 του 2010. Βάσει του νόμου αυτού καθορίζεται το περιβάλλον μέσα στο οποίο δομούνται και καλούνται να λειτουργήσουν οι αυτοδιοικητικοί θεσμοί στο χωρικό πλαίσιο ευθύνης τους. Με το Πρόγραμμα Καλλικράτης οι δήμοι μειώνονται σε 325, οι Νομαρχίες καταργούνται και στη θέση τους δημιουργούνται οι Περιφέρειες οι οποίες είναι στο σύνολο τους 13. Οι περιφερειακές αυτοδιοικήσεις αποτελούν πλέον τον δεύτερο βαθμό της τοπικής αυτοδιοίκησης (Skamnakis, 2011).

Οι ριζικές μεταρρυθμίσεις που γίνονται με το Πρόγραμμα Καλλικράτης έχουν ως στόχο την αναβάθμιση του ρόλου που διαδραματίζουν οι οργανισμοί τοπικής αυτοδιοίκησης με έμφαση στην παροχή υπηρεσιών ενώ όσον αφορά τις περιφέρειες η

έμφαση δίνεται στην αναπτυξιακή τους λειτουργία. Ο ευρύτερος προσανατολισμός που υπάρχει πλέον στους θεσμούς της αυτοδιοίκησης είναι η παρακολούθηση του έργου που έχουν αναλάβει οι αντίστοιχοι θεσμοί τοπικής αυτοδιοίκησης άλλων χωρών στον Ευρωπαϊκό χώρο. Επίσης με το πρόγραμμα Καλλικράτης οι περιφέρειες αποκτούν έναν ρόλο συντονισμού και έκφρασης του αναπτυξιακού δυναμικού κάθε περιοχής. Στους νέους αυτούς αυτοδιοικητικούς θεσμούς των περιφερειών έμφαση δίνεται στην εξωστρέφεια τους και στην προώθηση της δημόσιας λογοδοσίας στα πλαίσια των οποίων δημιουργούνται μια σειρά από δομές και υπηρεσίες όπως ο Συνήγορος του Δημότη και τα Συμβούλια Ένταξης Μεταναστών (Σκαμνάκης και Πανταζόπουλος, 2015).

Παρά τις αλλαγές που έχουν γίνει και οι οποίες κινούνται προς την κατεύθυνση της αποκέντρωσης από τη κεντρική διοίκηση του κράτους, οι θεσμοί της τοπικής αυτοδιοίκησης παραμένουν προσκολλημένοι στην κεντρική διοίκηση. Το κεντρικό κράτος παραμένει ο πυλώνας σχεδιασμού της κοινωνικής πολιτικής στο τοπικό επίπεδο ακόμη και αν οι φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης αποτελούν τους ενδιάμεσους φορείς. Όπως είναι φυσικό και επόμενο οι οργανισμοί τοπικής αυτοδιοίκησης αδυνατούν να απαντήσουν στις ανάγκες των τοπικών κοινωνικών και στα ελλείμματα της κοινωνικής προστασίας διότι ο σχεδιασμός για την κάθε κοινωνική πολιτική λαμβάνει χώρα σε κεντρικό επίπεδο. Αυτή η αργή ανάπτυξη των θεσμών της τοπικής αυτοδιοίκησης αποτελεί ένα στοιχείο του διπλού ελλείμματος που σχετίζεται με την ανάπτυξη μηχανισμών κοινωνικής προστασίας στο τοπικό επίπεδο (Σκαμνάκης και Πανταζόπουλος, 2015).

2.2. Ο ρόλος της τοπικής αυτοδιοίκησης στην άσκηση κοινωνικής πολιτικής

Σύμφωνα με τον Σκαμνάκη (2018), δύο είναι οι βασικές παράμετροι που καθορίζουν τον ρόλο της τοπικής αυτοδιοίκησης στην άσκηση κοινωνικής πολιτικής. Η μία παράμετρος αφορά τον βαθμό που είναι συγκεντρωμένη η εξουσία στο κεντρικό κράτος και αντιστρόφως αφορά τον βαθμό στον οποίο είναι αποκεντρωμένη η εξουσία με μεγαλύτερες αρμοδιότητες στο τοπικό επίπεδο. Αυτή η παράμετρος σχετίζεται άμεσα με τον βαθμό εμπλοκής που δύναται να έχει η τοπική αυτοδιοίκηση στον σχεδιασμό και την εφαρμογή κοινωνικής πολιτικής, Η δεύτερη παράμετρος

αφορά το σύστημα κοινωνικής προστασίας και τις στοχεύσεις που υπάρχουν στα πλαίσια αυτού.

Όπως υποστηρίζει ο Σκαμνάκης (2018), το πλεονέκτημα της τοπικής αυτοδιοίκησης έναντι των κεντρικών πολιτικών καθορίζεται από τέσσερις άξονες ανάπτυξης κοινωνικής πολιτικής που υπάρχουν στην τοπική αυτοδιοίκηση. Ο πρώτος από αυτούς τους άξονες αφορά την άμεση ανταπόκριση των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης στις τοπικές συνθήκες και ανάγκες. Ο δεύτερος άξονας αφορά τη σύνδεση που υπάρχει μεταξύ των κοινοτήτων και των τοπικών αρχών, γεγονός που παρέχει στους φορείς τοπικής αυτοδιοίκησης τη δυνατότητα προσαρμογής των παρεμβάσεων τους στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των ομάδων ή των ατόμων που απευθύνονται. Ο τρίτος άξονας αφορά τον βαθμό προσβασιμότητας των υπηρεσιών που μπορεί να εξασφαλιστεί μέσω των δομών που λειτουργούν στο τοπικό επίπεδο και υπάγονται στην ευθύνη της τοπικής αυτοδιοίκησης, γεγονός που δημιουργεί στους χρήστες των υπηρεσιών οικειότητα. Τέλος ο τέταρτος άξονας αφορά την οικοδόμηση ευρύτερων σχημάτων συνεργασίας μεταξύ κοινωνικών δομών που υπάρχουν στο τοπικό επίπεδο όπως φορείς του τρίτου τομέα και Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις και του επίσημου κρατικού φορέας στο τοπικό επίπεδο.

Σύμφωνα με τον προαναφερόμενο, ως αντίλογος στα πλεονεκτήματα της τοπικής αυτοδιοίκησης έναντι των κεντρικών πολιτικών, αναπτύσσονται διάφοροι προβληματισμοί και ενστάσεις υπό τη μορφή κριτικής που αφορούν τις τοπικές πολιτικές κοινωνικής προστασίας. Τέσσερις είναι οι άξονες στα πλαίσια της κριτικής αυτής. Ο πρώτος άξονας αφορά την πιθανότητα διάσπασης του συστήματος κοινωνικής προστασίας καθότι αυτό αναπτύσσεται παραδοσιακά από το κεντρικό κράτος με ενιαίο χαρακτήρα και ρυθμίσεις. Ο δεύτερος άξονας αφορά την αδυναμία ανάπτυξης θεσμών κοινωνικής προστασίας στο τοπικό επίπεδο καθώς οι παρεμβάσεις της τοπικής αυτοδιοίκησης διακατέχονται από αποσπασματικότητα γεγονός που δεν επιτρέπει τη δημιουργία ισχυρών θεσμών. Ο τρίτος άξονας αφορά τους πόρους που διατίθενται σε τοπικό επίπεδο για τον σχεδιασμό και την εφαρμογή κοινωνικής πολιτικής καθώς οι πόροι κατά κύριο λόγο ρυθμίζονται από τον κεντρικό κρατικό μηχανισμό. Ο τέταρτος άξονας αφορά την αμεσότητα που περιέχεται στους θεσμούς της τοπικής αυτοδιοίκησης με τις κατά τόπους κοινότητες καθώς σε περιπτώσεις που η λειτουργία του τοπικού κοινωνικού κράτους έχει χαρακτηριστικά πελατειακού κράτους πλήττονται η λειτουργία των μηχανισμών κοινωνικής προστασίας και υπονομεύεται η αντιμετώπιση ανισοτήτων και αποκλεισμών.

2.3. Η τοπική κοινωνική πολιτική σε περίοδο κρίσης

Οι περιοριστικές πολιτικές λιτότητας όπως και η ύφεση δοκιμάζουν το σύνολο του πληθυσμού και το ίδιο συμβαίνει και στον τομέα της κοινωνικής πολιτικής καθώς κατά την περίοδο που οι ανάγκες για κοινωνική προστασία αυξάνονται, οι πόροι συνεχώς μειώνονται. Οι άμεσες επιπτώσεις της κρίσης αποτυπώνονται στους περισσότερους δείκτες που αφορούν ανάγκες για κοινωνική προστασία. Η χώρα μαστίζεται από τα υψηλότερα ποσοστά ανεργίας που έχει βιώσει με το ποσοστό ανεργίας να φτάνει το 25% και ειδικότερα στους νέους όπου το ποσοστό της ανεργίας βρίσκεται κοντά στην περιοχή του 60% (Σκαμνάκης και Χάρδας, 2017).

Την ίδια στιγμή αυτό που λαμβάνει χώρα είναι μία μείωση των εισοδημάτων η οποία συνδυάζεται με μία αύξηση του κινδύνου της φτώχειας ο οποίος αφορά σταδιακά όλο και περισσότερα τμήματα του πληθυσμού. Πιο συγκεκριμένα όπως αναφέρει ο Παπαθεοδώρου στους Σκαμνάκης και Χάρδας (2017), μεταξύ των ετών 2009 και 2014 το μέσο εισόδημα στη χώρα υφίστατο μία μείωση της τάξης του 37% γεγονός που είχε σαν αποτέλεσμα την αύξηση του ποσοστού της φτώχειας από 18% το 2009 σε 49% το 2013. Η ήδη υπολειμματική κοινωνική πολιτική υποβαθμίζεται ακόμα περισσότερο όπως αναφέρουν οι Κουζής και Κουραχάνης στο Σκαμνάκης και Χάρδας (2017).

Παράλληλα η μεγάλη αύξηση των αναγκών κοινωνικής πολιτικής έχει καταδείξει συνολικά τα προβληματικά χαρακτηριστικά των παρεμβάσεων του κοινωνικού κράτους στην Ελλάδα όπως αυτά είχαν καταγραφεί και πριν την κρίση. Από αυτά τα προβληματικά χαρακτηριστικά το κυριότερο είναι ο συνδυασμός των υψηλών δαπανών κοινωνικής πολιτικής με την παράλληλη μειωμένη ανταποδοτικότητα σε όρους μείωσης κοινωνικών ανισοτήτων, φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού, όπως αναφέρουν οι Παπαθεοδώρου και Δαφέρμος στο Χάρδας και Σκαμνάκης (2017).

Βάσει των προαναφερθέντων είναι εμφανές ότι το ελληνικό κοινωνικό κράτος δαπανούσε πόρους για κοινωνική πολιτική αλλά η κατεύθυνση των πόρων αυτών ήταν κυρίως για τις παροχές των συντάξεων και των ασφαλιστικών εισφορών. Επίσης οι κοινωνικές δομές της χώρας ακόμη και πριν την κρίση ήταν αν όχι ανύπαρκτες πολύ λίγες, διότι οι ανάγκες για κοινωνική πρόνοια ήταν πολύ λιγότερες σε σχέση με την έναρξη της κρίσης από το 2010 και μετά όσες ανάγκες προέκυπταν καλύπτονταν από την οικογένεια και τα συγγενικά δίκτυα (Χάρδας και Σκαμνάκης, 2017).

Ωστόσο τα συγγενικά δίκτυα υποστήριξης υπέστησαν μεγάλα πλήγματα από την κρίση και αυτό είχε ως αποτέλεσμα να γίνει ακόμα πιο έντονη η έλλειψη κοινωνικής πρόνοιας και κοινωνικών δομών στη χώρα όπως αναφέρουν οι Papadopoulos και Rompakis στους Χάρδας και Σκαμνάκης (2017). Από την άλλη όμως, όσον αφορά τις συντάξεις, η παροχή των συντάξεων δεν ακολούθησε ορθολογικά υποδείγματα αφού οι επαγγελματικές ομάδες με ισχυρές πελατειακές σχέσεις λάμβαναν μεγάλα ποσά κοινωνικών ασφαλίσεων, ευνοϊκές ρυθμίσεις και με το κόστος να πλήττει το δημόσιο, σύμφωνα με τον Μαρσαγγάνη όπως αναφέρεται στους Χάρδα και Σκαμνάκη (2017).

Όσον αφορά το τοπικό επίπεδο υπάρχει πλήθος περιορισμών που τίθενται στα πλαίσια του διπλού ελλείμματος κοινωνικής πολιτικής το οποίο επηρεάζει αρνητικά την αυτονομία δράσης των τοπικών φορέων κοινωνικής πολιτικής που είναι οι δήμοι. Το διπλό έλλειμμα αφορά από τη μια πλευρά την αδυναμία των δήμων στη διαμόρφωση ενός περιβάλλοντος αυτονομίας προκειμένου οι οργανισμοί τοπικής αυτοδιοίκησης να είναι σε θέση να σχεδιάσουν και να ασκήσουν κοινωνική πολιτική. Η αδυναμία αυτή στο περιβάλλον συνίσταται στην έλλειψη αποκέντρωσης όσον αφορά τις πολιτικές που σχεδιάζονται και εφαρμόζονται από τους δήμους καθώς όλες αυτές οι δυνατότητες συγκεντρώνονται στην κεντρική εξουσία του κράτους (Σκαμνάκης και Πανταζόπουλος, 2015). Από την άλλη, το δεύτερο στοιχείο που συνθέτει το διπλό έλλειμμα ταυτόχρονα με την έλλειψη της διαμόρφωσης ενός περιβάλλοντος αυτονομίας, είναι ο τρόπος που οι παρεμβάσεις κοινωνικής προστασίας οργανώνονται κεντρικά και δεν καταφέρουν να ανταποκριθούν στις ιδιαίτερες ανάγκες των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης με αποτέλεσμα να αφήνονται πολλά κενά και να έχουμε μία αναιμική κοινωνική πολιτική, όπως αναφέρουν οι Petmezidou και Guillen στο Σκαμνάκης και Χάρδας (2017).

Με πλαίσιο άσκησης κοινωνικής πολιτικής αυτό το διπλό έλλειμμα, οι οργανισμοί τοπικής αυτοδιοίκησης στοχεύουν σε μία διεύρυνση της παρέμβασης τους στο πεδίο της κοινωνικής προστασίας, έχοντας παράλληλα συμμετοχή στις απαντήσεις που δίνονται και αφορούν τις κοινωνικές επιπτώσεις των περιοριστικών πολιτικών και της κρίσης που συνοδεύουν την κοινωνική προστασία μέχρι σήμερα. Οι σύγχρονες παρεμβάσεις προσανατολίζονται στην ανακούφιση μέσω της κάλυψης των εκτάκτων αναγκών ενώ παράλληλα γίνεται προσπάθεια υποστήριξης της λειτουργίας των δομών φροντίδας που έχουν ήδη αναπτυχθεί. Βάσει όλων των προαναφερθέντων, φαίνεται ότι υπάρχει μία αναδιάρθρωση και αναπροσανατολισμός

της κοινωνικής πολιτικής των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης όταν ταυτόχρονα διαπιστώνεται αβεβαιότητα στο κομμάτι της διατήρησης των υπηρεσιών τους στο κοντινό μέλλον.

Κεφάλαιο 3: Μεθοδολογία Έρευνας

3.1. Αντικείμενο και σκοπός της έρευνας

Μια κοινωνική έρευνα μπορεί να εξυπηρετεί πλήθος σκοπών, και οι πιο συνήθεις είναι η διερεύνηση, η περιγραφή και η ερμηνεία ενός κοινωνικού φαινομένου ή προβλήματος (Babbie, 2011). Ο Robson (2007) αναφέρει ότι μια κοινωνική έρευνα μπορεί να ασχολείται με περισσότερους από έναν σκοπούς αλλά είναι αρκετά σύνθητες να υπάρχει επικέντρωση της κοινωνικής έρευνας σε έναν συγκεκριμένο σκοπό. Ο ίδιος αναφέρει ότι είναι πιθανό κατά τη διάρκεια διεξαγωγής μιας κοινωνικής έρευνας, ο σκοπός της έρευνας να μεταβληθεί.

Ο σκοπός της διπλωματικής αυτής είναι η μελέτη της κοινωνικής πολιτικής σε τοπικό επίπεδο την περίοδο της κρίσης ώστε να διερευνηθούν τα αντανακλαστικά ενός επίσημου φορέα άσκησης κοινωνικής πολιτικής στην αντιμετώπιση έκτακτων αναγκών. Η προκείμενη διπλωματική εστιάζει στην κοινωνική πολιτική σε τοπικό επίπεδο καθώς φαίνεται πως οι συγκεκριμένοι φορείς αποτελούν παράγοντες κλειδιά για τον ρόλο του κράτους στην αντιμετώπιση ή την ανακούφιση των εκτάκτων αναγκών που προκύπτουν την περίοδο της κρίσης.

Στην παρούσα διπλωματική εργασία η μεθοδολογία έρευνας που χρησιμοποιήθηκε αφορά τη χρήση εργαλείων ποιοτικής έρευνας και πιο συγκεκριμένα τη μελέτη περίπτωσης. Πραγματοποιήθηκε μελέτη περίπτωσης σε οργανισμό τοπικής αυτοδιοίκησης της Αττικής με συνεντεύξεις σε στελέχη υπεύθυνα για τον σχεδιασμό και την εφαρμογή κοινωνική πολιτικής.

Μέσω της παρούσας ποιοτικής έρευνας παρέχεται η δυνατότητα να μιλήσουν οι συμμετέχοντες στην έρευνα οι οποίοι κατέχουν νευραλγικές θέσεις στον υπό μελέτη δήμο και να αντληθούν στοιχεία και δεδομένα που θα ήταν αδύνατον να αποτυπωθούν μέσω ποσοτικών δεδομένων. Όπως αναφέρει η Καλλινικάκη (2010), η ποιοτική έρευνα αποτελεί μια πρόκληση για τους ερευνητές καθώς δεν περιορίζεται σε μία αντικειμενική άποψη για ένα θέμα, αλλά προσπαθεί να αναδείξει τις υποκειμενικές πλευρές ενός ζητήματος και την ατομική οπτική.

3.2. Κύρια ερευνητικά ερωτήματα

Βάσει των όσων αναφέρθηκαν όπου και συγκεκριμενοποιήθηκαν το αντικείμενο και ο σκοπός της έρευνας, κρίνεται απαραίτητο να αναφερθούμε στην παρούσα ενότητα στα κύρια ερευνητικά ερωτήματα. Σύμφωνα με τη Mason (2002), μέσω των ερευνητικών ερωτημάτων οι ερευνητές μπορούν να αποφασίσουν για τους τρόπους με τους οποίους θα μπορέσουν διερευνήσουν αυτό που επιθυμούν, δηλαδή τα ερευνητικά ερωτήματα αποτελούν το μέσο σύνδεσης αυτού που επιδιώκουν οι ερευνητές να διερευνηθεί και των τρόπων που θα επιτευχθεί η διερεύνηση αυτή.

Η ίδια αναφέρει ότι ο όρος ερευνητικά ερωτήματα είναι προτιμότερος από τους όρους ερευνητικές υποθέσεις ή προτάσεις, καθώς τα ερωτήματα που οι ερευνητές προσδοκούν να διερευνήσουν στις ποιοτικές έρευνες, συνεχώς αναδύονται και δημιουργούνται μέσω των ποιοτικών δεδομένων κατά τη διάρκεια της ερευνητικής διαδικασίας ενώ οι όροι ερευνητικές υποθέσεις ή προτάσεις δημιουργούνται πρότερα της ερευνητικής διαδικασίας και χρειάζεται να υπαχθούν σε έλεγχο για το αν ισχύουν. Κάτι τέτοιο όμως ενδέχεται να λειτουργήσει εις βάρος της ποιοτικής έρευνας (Mason, 2002).

Τα κύρια ερευνητικά ερωτήματα, τα οποία οδήγησαν στη διαμόρφωση του ημιδομημένου οδηγού συνέντευξης που χρησιμοποιήθηκε όπως επίσης και στα υποερωτήματα που αναδύθηκαν από τα ερωτήματα αυτά καθαυτά, προήλθαν κατά βάση από τη μελέτη της βιβλιογραφίας. Επίσης προήλθαν μέσω της με κριτικής σκέψης και του αναστοχασμού σχετικά με τα παραγόμενα ποιοτικά δεδομένα στη διάρκεια διεξαγωγής της έρευνας από τις συνεντεύξεις με τα στελέχη του υπό μελέτη οργανισμού τοπικής αυτοδιοίκησης.

Τα κύρια ερευνητικά ερωτήματα που προέκυψαν κατά τον σχεδιασμό και τη διεξαγωγή της έρευνας είναι δύο και αποτελούνται από υποερωτήματα τα οποία αποσκοπούν στην ικανοποιητική απάντηση των ερευνητικών ερωτημάτων αυτών. Το πρώτο ερευνητικό ερώτημα αφορά το τοπικό κοινωνικό κράτος και την κρίση. Πιο συγκεκριμένα τους οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης την περίοδο και γενικότερα σε συνθήκες κρίσης.

Ειδικότερα το πρώτο ερευνητικό ερώτημα αφορά τις συνθήκες κρίσης και δημοσιονομική λιτότητας και πως αυτές έχουν επηρεάσει την κοινωνική πολιτική στον υπό μελέτη δήμο, ποια είναι τα κύρια προβλήματα και ποιες οι έκτακτες ανάγκες που καλούνται ή κλήθηκαν να αντιμετωπίσουν οι συμμετέχοντες στην

έρευνα, τους άξονες που δομήθηκαν, το σύνολο των εργασιών και δράσεων της κοινωνικής πολιτικής του συγκεκριμένου δήμου, τους υπόλοιπους φορείς που εμπλέκονται στην κοινωνική πολιτική είτε αυτοί είναι σε υπερεθνικό είτε σε εθνικό είτε σε τοπικό επίπεδο καθώς επίσης και τους τρόπους που συμβαίνει αυτό και τέλος την προσωπική εμπειρία των συμμετεχόντων της έρευνας για την κοινωνική πολιτική του δήμου που εργάζονται ή εργάστηκαν.

Το δεύτερο ερευνητικό ερώτημα αφορά τις παρεμβάσεις σε καταστάσεις έκτακτης ανάγκης. Πιο συγκεκριμένα τα υπό διερεύνηση ζητήματα του δεύτερου ερευνητικού ερωτήματος σχετίζονται με τους τρόπους με τους οποίους οι οργανισμοί τοπικής αυτοδιοίκησης μπορούν να παρέμβουν και να αντιμετωπίσουν τις έκτακτες ανάγκες που προκύπτουν, τις παρεμβάσεις που έγιναν ή γίνονται στον δήμο, τον οριζόντιο συντονισμό μεταξύ των αρμόδιων και εξειδικευμένων φορέων που εμπλέκονται στις παρεμβάσεις για την αντιμετώπιση των εκτάκτων αναγκών, την εμπλοκή άλλων φορέων πλην των φορέων του δήμου στις παρεμβάσεις αυτές και τους τρόπους με τους οποίους το τοπικό κοινωνικό κράτος και πιο συγκεκριμένα ο υπό μελέτη οργανισμός τοπικής αυτοδιοίκησης θα μπορούσε να γίνει καλύτερος στην αντιμετώπιση των εκτάκτων αναγκών.

3.3. Ο υπό μελέτη Ο.Τ.Α. και οι συμμετέχοντες

Για την παρούσα μελέτη περίπτωσης επιλέχθηκε προς μελέτη ο δήμος Αθηναίων και υπήρξε ένα πλήθος λόγων που οδήγησε στην επιλογή του συγκεκριμένου δήμου. Αρχικά ο δήμος Αθηναίων είναι η πρωτεύουσα της Ελλάδας, είναι ο μεγαλύτερος δήμος της Αττικής αλλά και της χώρας καθώς επίσης και ο δήμος που το 2015 με την προσφυγική κρίση δοκιμάστηκε περισσότερο σε σχέση τους άλλους δήμους με εξαίρεση ίσως ορισμένα νησιά του Αιγαίου. Ο δήμος Αθηναίων αποτέλεσε τον πρώτο δήμο στην Ελλάδα που δημιούργησε αντιδήμαρχο μεταναστευτικής πολιτικής προκειμένου να διαχειριστεί την προσφυγική κρίση του 2015.

Η παρούσα μελέτη περίπτωσης εκπονείται στα πλαίσια της διπλωματικής εργασίας και οι πόροι, οι δυνατότητες και τα χρονοδιαγράμματα είναι περιορισμένα. Συνεπώς στην επιλογή του οργανισμού τοπικής αυτοδιοίκησης που μελετήθηκε διαδραμάτισαν και αυτές οι παράμετροι πολύ σημαντικό ρόλο καθώς ο δήμος

Αθηναίων είναι ένας δήμος εύκολα προσβάσιμος για κατοίκους του λεκανοπεδίου της Αττικής όπως συμβαίνει στην προκείμενη περίπτωση.

Τα στελέχη του δήμου Αθηναίων που συμμετείχαν με συνεντεύξεις στην παρούσα διπλωματική αποτελούν στελέχη με σημαντικό ρόλο στον σχεδιασμό και την εφαρμογή της κοινωνικής πολιτικής του συγκεκριμένου δήμου. Πιο συγκεκριμένα πραγματοποιήθηκαν συνεντεύξεις με ανθρώπους οι οποίοι είτε ανήκαν στην πολιτική διοίκηση του δήμου Αθηναίων, είτε είχαν σημαντικό ρόλο στη διοίκηση και στην πρώτη γραμμή της αντιμετώπισης των κρίσεων και των κοινωνικών προβλημάτων. Οι συνεντεύξεις που πραγματοποιήθηκαν είναι έξι συνολικά στον αριθμό με τον ένα από τους συμμετέχοντες να δέχεται να απαντήσει σε ορισμένες μόνο ερωτήσεις παραπέμποντας με για περαιτέρω πληροφορίες στον απολογισμό του δήμου Αθηναίων για τις χρονιές από το 2015 έως το 2019 ενώ ένας δεύτερος συμμετέχοντας της έρευνας αρνήθηκε να ηχογραφηθεί η συνέντευξη και στην περίπτωση αυτή κρατήθηκαν σημειώσεις χειρόγραφες από τον συνεντευκτή.

Σε αρκετές από τις συνεντεύξεις που πραγματοποιήθηκαν, οι συνεντευξιαζόμενοι λειτούργησαν ως άνθρωποι κλειδιά προτείνοντας και υποδεικνύοντας στελέχη του δήμου Αθηναίων τα οποία θα ήταν εφικτό να συνεργαστούν με τον ερευνητή και να πραγματοποιηθούν νέες συνεντεύξεις. Στις υπόλοιπες περιπτώσεις χρειάστηκε να πραγματοποιηθούν επισκέψεις σε υπηρεσίες του δήμου Αθηναίων προκειμένου να βρεθούν τα κατάλληλα άτομα που θα μπορούσαν να συμμετέχουν στην παρούσα διπλωματική εργασία.

3.4. Ζητήματα πρόσβασης

Με την ολοκλήρωση του αρχικού κειμένου και του θεωρητικού σκέλους της διπλωματικής εργασίας, η πρόσβαση στα στοιχεία της έρευνας αφορούσε την εύρεση ηγετικών στελεχών υπεύθυνα για την χάραξη και την εφαρμογή κοινωνικής πολιτικής του δήμου Αθηναίων. Σε πρώτη φάση υπήρξαν τηλεφωνικές επαφές με υπηρεσίες του δήμου Αθηναίων όπου παρέχονταν οι πληροφορίες σχετικά με το αντικείμενο και τον σκοπό της διπλωματικής εργασίας. Σε πολλές περιπτώσεις οι άνθρωποι που υπήρξε επικοινωνία δήλωναν έλλειψη ελεύθερου χρόνου και ύπαρξη μεγάλου φόρτου εργασίας αρνούμενοι να συμμετέχουν στην έρευνα.

Μετά τις πρώτες τηλεφωνικές επαφές που στο σύνολο τους απέβησαν άκαρπες, πραγματοποιήθηκαν επισκέψεις σε υπηρεσίες και συναντήσεις αυτοπροσώπως με ηγετικά στελέχη του δήμου Αθηναίων υπεύθυνα για τον σχεδιασμό και την εφαρμογή κοινωνικής πολιτικής. Μετά από σύντομη ενημέρωση σχετικά με τη διπλωματική εργασία και την παροχή ενημερωτικού εντύπου με όλες τις απαραίτητες λεπτομέρειες που αφορούσαν τη διπλωματική εργασία και τη δεοντολογία της, γινόταν ανταλλαγή στοιχείων επικοινωνίας και κλεινόταν ραντεβού για συνέντευξη.

Μετά την ολοκλήρωση των συνεντεύξεων ζητήθηκε από τους συνεντευξιζόμενους και πολλές φορές παρεχόταν αυτοβούλως πριν καν ζητηθεί, να προταθούν στελέχη υπεύθυνα για τον σχεδιασμό και την εφαρμογή κοινωνικής πολιτικής που θα μπορούσαν να πραγματοποιηθούν συνεντεύξεις και να γίνει λήψη ποιοτικών δεδομένων. Με αυτόν τον τρόπο βρέθηκαν επιπλέον συνεντευξιζόμενοι για να συμμετάσχουν στην διπλωματική εργασία και πολλές φορές χρειάστηκε η μεσολάβηση των ανθρώπων που είχαν ήδη συμμετάσχει προκειμένου να αποδεχτούν να συμμετέχουν άλλα στελέχη.

Σε γενικές γραμμές, πέραν του περιορισμένου χρόνου ορισμένων συμμετεχόντων, της άρνησης ενός να ηχογραφηθεί η συνέντευξη και της άρνησης να απαντηθούν ορισμένες ερωτήσεις, δεν αντιμετωπίστηκαν ιδιαίτερες δυσκολίες στη διαδικασία πρόσβασης στα στοιχεία της έρευνας. Τόσο τα βιβλιογραφικά στοιχεία της έρευνας όσο και τα ποιοτικά στοιχεία της έρευνας ήταν σε μεγάλο βαθμό προσβάσιμα και δεν τέθηκε ποτέ ζήτημα που να οδηγήσει σε κωλυσιεργία ή ενδεχόμενη μη περάτωση της έρευνας.

3.5. Μέθοδος συλλογής δεδομένων

Το εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε για την συλλογή των δεδομένων στην παρούσα διπλωματική εργασία είναι η ημιδομημένη συνέντευξη. Η συνέντευξη αποτελεί ένα από τα βασικότερα και ευρέως διαδεδομένα εργαλεία της ποιοτικής μεθόδου και αναφέρεται στην αλληλεπίδραση και την επικοινωνία μεταξύ του ερευνητή και του ερωτώμενου, όπου ο δεύτερος αναπτύσσει ελεύθερα και σε βάθος τις απόψεις του σχετικά με το αντικείμενο της έρευνας, με την καθοδήγηση του πρώτου, χωρίς, ωστόσο, αυτός να παρεμβαίνει καθοδηγώντας έμμεσα τις απαντήσεις του

ερωτώμενου, διότι έτσι διαστρεβλώνονται τα αποτελέσματα της έρευνας (Ιωσηφίδης, 2008).

Όσον αφορά τον τύπο συνέντευξης, στην παρούσα έρευνα επιλέχθηκε η ημιδομημένη συνέντευξη και για τον λόγο αυτόν σχεδιάστηκε ημιδομημένος οδηγός συνέντευξης με τις βασικές ερωτήσεις και θεματικές που χρειαζόταν να απαντηθούν από τους συνεντευξιαζόμενους. Επιλέχθηκε ο συγκεκριμένος τύπος συνέντευξης, καθώς από τη μία δεν επιβάλλει αυστηρό πλαίσιο στις ερωτήσεις, σε αντίθεση με τη δομημένη συνέντευξη, όπου όλες οι ερωτήσεις είναι σχεδιασμένες και διατυπωμένες εκ των προτέρων, τείνοντας να δημιουργούν κλειστές, ακόμα και κατευθυνόμενες απαντήσεις, αλλά από την άλλη δεν αφήνει απεριόριστη ελευθερία, αφού στηρίζεται σε ένα πλάνο με θεματικούς άξονες, απ' όπου είναι πιθανό να προκύψουν καινούργιες ερωτήσεις, ανάλογα κάθε φορά με τον συνεντευξιαζόμενο.

3.6. Δεοντολογία – Δεοντολογικά ζητήματα

Όταν αναφερόμαστε στα δεοντολογικά ζητήματα μιας έρευνας, αναφερόμαστε στην τήρηση κάποιων κανόνων και τύπων συμπεριφοράς, οι οποίοι ορίζονται από έναν κώδικα συμπεριφοράς ή ένα σύνολο αρχών όπως αναφέρει η Reynolds στο Robson (2010). Τα δεοντολογικά ζητήματα αλλά και ζητήματα ηθικής προκύπτουν με την έναρξη κάθε μελέτης και συνεχίζουν να υπάρχουν κατά τη διάρκεια σχεδιασμού και διεξαγωγής της μελέτης αυτής (Robson, 2010). Ειδικότερα στην ποιοτική έρευνα, τα ζητήματα της δεοντολογίας είναι μείζονος σημασίας και αποτελούν οργανικό της μέρος, λόγω της ύπαρξης άμεσης και πολλές φορές μακροχρόνιας επαφής και διαντίδρασης των ερευνητών με τα κοινωνικά υποκείμενα (Ιωσηφίδης, 2008).

Κατά τη διάρκεια του σχεδιασμού, της διεξαγωγής αλλά και μετά το πέρας της παρούσας ερευνητικής διπλωματικής εργασίας, τηρήθηκαν και τηρούνται ένα σύνολο κανόνων και αρχών δεοντολογίας, έτσι ώστε να διασφαλίζονται όλα τα στελέχη του δήμου Αθηναίων που έλαβαν μέρος και παραχώρησαν συνεντεύξεις. Κρίνεται λοιπόν απαραίτητο στην παρούσα ενότητα της δεοντολογίας και δεοντολογικών ζητημάτων να αναφερθούμε σε όλους αυτούς τους κανόνες και αρχές που τηρήθηκαν και διέπουν την παρούσα εργασία.

Μερικοί από τους πιο σημαντικούς κανόνες ηθικής και δεοντολογίας που ενυπάρχουν στις ποιοτικές έρευνες όπως αναφέρουν οι Punch, Miles και Huberman, και Schwandt στο Ιωσηφιδης (2008) και που τηρήθηκαν κατά τη διάρκεια της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι η εμπιστευτικότητα και η ανωνυμία, η εντιμότητα και η εμπιστοσύνη, η προστασία από τυχόν κινδύνους, η πληροφορημένη συναίνεση, το κόστος – όφελος, η αμοιβαιότητα, η πρόσβαση στα αποτελέσματα της έρευνας και η χρήση των αποτελεσμάτων της έρευνας. Επιπροσθέτως, μερικά εκ των προαναφερθέντων στοιχείων, όπως η ανωνυμία και η εμπιστευτικότητα των δεδομένων, η συναινετική συμμετοχή των υποκειμένων έπειτα από ενημέρωσή τους, η προστασία των συμμετεχόντων και η αποφυγή της πρόκλησης βλάβης σε αυτούς σε όλη τη διάρκεια της διεξαγωγής της έρευνας, αποτελούν παραμέτρους μέσω των οποίων γίνεται εφικτό να ενισχυθεί η εγκυρότητα και η αξιοπιστία μιας κοινωνικής έρευνας (Καλλινικάκη, 2010).

Για την εμπιστευτικότητα ενημερώθηκαν οι συμμετέχοντες στην έρευνα ευθύς εξαρχής καθώς και για τη διατήρηση του απορρήτου σε κάθε στοιχείο που θα μπορούσε να οδηγήσει στην αναγνώριση των συμμετεχόντων ηγετικών στελεχών του δήμου Αθηναίων. Το απόρρητο τηρήθηκε και τηρείται σε όλη τη διάρκεια της ερευνητικής διαδικασίας. Στα κωδικοποιημένα δεδομένα υπάρχει πρόσβαση από τον υπεύθυνο καθηγητή της παρούσας διπλωματικής εργασίας και όποιο άλλο μέλος του εκπαιδευτικού προσωπικού του Παντείου πανεπιστημίου ζητήσει τα κωδικοποιημένα δεδομένα προκειμένου να επαληθεύσει την εγκυρότητα τους.

Για τη συμμετοχή των στελεχών υπεύθυνων για τον σχεδιασμό και την εφαρμογή κοινωνικής πολιτικής του δήμου Αθηναίων που έλαβαν μέρος στην έρευνα υπήρξε πρωτίστως η συγκατάθεση τους κατόπιν πλήρους ενημέρωσης που έλαβαν σχετικά με όλα τα χαρακτηριστικά της έρευνας και τον σκοπό που αυτή πραγματοποιείται. Η συμμετοχή τους ήταν εθελοντική και εξασφαλίστηκε κατόπιν της αναλυτικής ενημέρωσης που υπήρξε αρχικά και αφού σιγουρεύτηκε ο ερευνητής ότι οι συμμετέχοντες στην έρευνα έχουν κατανοήσει πλήρως τους ενδεχόμενους κινδύνους που μπορεί να ελλοχεύουν.

Πιο συγκεκριμένα διανεμήθηκε στους συνεντευξιαζόμενους ενημερωτικό έντυπο με όλα της πληροφορίες σχετικά με την διπλωματική και τα δεδομένα που επρόκειτο να αντληθούν και να επεξεργαστούν καθώς επίσης δόθηκε και φόρμα συγκατάθεσης συμμετοχής που γνωστοποιούσε όλα τα δεοντολογικά ζητήματα προκειμένου να υπογραφεί και να υπάρχει γραπτώς η συγκατάθεση των

συμμετεχόντων. Στο παράρτημα της διπλωματικής υπάρχουν το ενημερωτικό έντυπο και η φόρμα έγκρισης συμμετοχής που μοιράστηκαν στους συνεντευξιζόμενους.

Για την αποφυγή κινδύνων και βλαβών στους συμμετέχοντες, υπήρξε έμφαση σε όλη τη διάρκεια της έρευνας στο κομμάτι της δεοντολογίας. Ειδικότερα, υπήρξε ιδιαίτερη προσοχή στον τρόπο που αναλύονται και παρουσιάζονται τα αντλούμενα από τις συνεντεύξεις δεδομένα, υπήρξε ενημέρωση από τους ερευνητές προς τους συμμετέχοντες πριν την έναρξη των συνεντεύξεων και πριν τη συμμετοχή τους στην έρευνα, για τη δυνατότητα που έχουν να μην απαντήσουν σε οποιαδήποτε ερώτηση ενδεχομένως προκαλέσει αρνητικά συναισθήματα, δημιουργήσει ένταση ή θεωρήσουν οι ίδιοι ότι θίγει την προσωπικότητα τους, όπως επίσης και στη δυνατότητα που έχουν ως συνεντευξιζόμενοι να σταματήσει η συνέντευξη οποιαδήποτε στιγμή το θελήσουν. Το κόστος, το όφελος και η αμοιβαιότητα αποτελούν στοιχεία δεοντολογίας όπου οι ερευνητές έλαβαν υπόψη τους κατά τη διάρκεια σχεδιασμού, διεξαγωγής αλλά και με το πέρας της έρευνας

Τέλος, δόθηκε μεγάλη έμφαση στον τρόπο που θα χρησιμοποιηθούν τα αποτελέσματα της έρευνας. Η χρήση των αποτελεσμάτων οποιασδήποτε έρευνας, είτε φυσικών είτε κοινωνικών επιστημών αποτελεί ένα ζήτημα μείζονος σημασίας για τον ερευνητή, καθώς η χρήση τους μπορεί να γίνει για λόγους πέραν των επιστημονικών και εκπαιδευτικών και η λάθος χρήση τους μπορεί να προκαλέσει βλάβη στους συμμετέχοντες (Ιωσηφίδης, 2008). Τα αποτελέσματα της προκειμένης διπλωματικής εργασίας θα χρησιμοποιηθούν για επιστημονικούς και εκπαιδευτικούς λόγους και ως επί το πλείστον για την ολοκλήρωση της διπλωματικής εργασίας αυτής καθεαυτής όπως επίσης και για σχεδιασμό ενδεχόμενης μεταγενέστερης κοινωνικής έρευνας.

3.7. Μεθοδολογία ανάλυσης δεδομένων

Προκειμένου να πραγματοποιηθεί ανάλυση των δεδομένων χρειάστηκε να μετασχηματιστούν τα δεδομένα από ακουστική μορφή σε μορφή κειμένου. Μετά τις συνεντεύξεις με τα στελέχη υπεύθυνα για τον σχεδιασμό και την εφαρμογή κοινωνικής πολιτικής του δήμου Αθηναίων πραγματοποιήθηκε απομαγνητοφώνηση των συνεντεύξεων και με αυτόν τον τρόπο μετατράπηκαν τα ποιοτικά δεδομένα από μορφή ήχου σε μορφή κειμένου.

Οι απομαγνητοφωνήσεις των συνεντεύξεων έγιναν αμέσως μετά τη λήψη των ποιοτικών δεδομένων από τα στελέχη του δήμου Αθηναίων. Για όλες τις απομαγνητοφωνήσεις των συνεντεύξεων που πραγματοποιήθηκαν χρησιμοποιήθηκε συγκεκριμένο και κοινό σύστημα σημειογραφίας, έτσι ώστε τα ποιοτικά δεδομένα υπό μορφή κειμένου να αναπαραστήσουν στον μεγαλύτερο δυνατό βαθμό το περιβάλλον, την αλληλεπίδραση και τη μη λεκτική επικοινωνία μεταξύ του συνεντευκτή και των συνεντευξιαζόμενων. Η αμέσως επόμενη διαδικασία που έλαβε χώρα μετά την μετατροπή των ποιοτικών δεδομένων από δεδομένα ήχου σε μορφή κειμένου είναι η ανάλυση των δεδομένων.

Η ανάλυση των δεδομένων πραγματοποιήθηκε με την διαδικασία της κωδικοποίησης των ποιοτικών δεδομένων σε μορφή κειμένου και στη συνέχεια ακολούθησε η κατηγοριοποίηση τους, δηλαδή ο διαχωρισμός των ποιοτικών δεδομένων σε κατηγορίες με παρόμοια χαρακτηριστικά και τέλος η νοηματοδότηση τους προκειμένου να συγκριθούν και να σχολιαστούν με την υπάρχουσα βιβλιογραφία στο επόμενο κεφάλαιο της παρούσας διπλωματικής.

Μια μέθοδος κωδικοποίησης που χρησιμοποιήθηκε, είναι η μέθοδος της συνεχούς σύγκρισης, η οποία λαμβάνει χώρα σε όλη τη διάρκεια της ερευνητικής διαδικασίας και βάσει της οποίας παρέχεται η δυνατότητα δημιουργίας κατηγοριών και υποκατηγοριών στα ποιοτικά δεδομένα (Ιωσηφίδης, 2008). Μια ακόμη μέθοδος κωδικοποίησης που χρησιμοποιείται στην παρούσα έρευνα, είναι η θεωρητική ή ερμηνευτική κωδικοποίηση. Σύμφωνα με τον Ιωσηφίδη (2008), η συγκεκριμένη μέθοδος κωδικοποίησης αποσκοπεί στην απόδοση νοήματος στα ποιοτικά δεδομένα και πιο συγκεκριμένα σε ποιοτικά δεδομένα που αφορούν ιδέες, αντιλήψεις και αναπαραστάσεις για τις εκάστοτε κοινωνικές διαδικασίες. Σύμφωνα με τον ίδιο η νοηματοδότηση αυτή στον συγκεκριμένο τρόπο κωδικοποίησης μπορεί να προέρχονται είτε από τα υποκείμενα της έρευνας, είτε από τους ερευνητές, είτε από τα υποκείμενα της έρευνας και τους ερευνητές συνδυαστικά.

Στη διαδικασία της κωδικοποίησης χρησιμοποιήθηκαν πίνακες για τη διαχείριση και κωδικοποίηση των ποιοτικών δεδομένων. Πιο συγκεκριμένα, όπως φαίνεται ενδεικτικά παρακάτω στον Πίνακα 1, για κάθε ερώτηση που τέθηκε στους συμμετέχοντες της έρευνας, δημιουργήθηκε ένας πίνακας με τρεις στήλες, όπου στην πρώτη στήλη αναγράφονται τα ποιοτικά δεδομένα της απάντησης που δόθηκε με τον κωδικό του εκάστοτε υποκειμένου, στη δεύτερη στήλη αναγράφονται οι απαντήσεις

και οι κατηγορίες που ανέκυσαν και στην τρίτη στήλη αναγράφονται το σύνολο των απαντήσεων και η συχνότητα που αυτές εμφανίζονται.

Πίνακας 1. Η εργασία των στελεχών υπεύθυνων για τον σχεδιασμό και την εφαρμογή κοινωνικής πολιτικής		
Ποιοτικά δεδομένα	Κατηγορίες	Συχνότητα
<p>2: Ναι, λοιπόν, η πίεση είναι το τμήμα. Η καινούρια πίεση ήταν η δημιουργία του τμήματος που είχε πολύ λίγο κόσμο... και το κάναμε ανάποδα. Κανονικά ξέρεις ότι υπάρχει ένα τμήμα και μετά βάζεις έναν πολιτικό προϊστάμενο. Εμείς το κάναμε ανάποδα. Φτιάξαμε πρώτα την αντιδημαρχία για λόγους ταχύτητας και συμβολικούς και μετά φτιάξαμε το τμήμα χρονικά. Εε επί της ουσίας η πρωτοβουλία παράλληλα ξεκίνησε απλά ήταν πιο εύκολο να κάνουμε την αντιδημαρχία, γιατί αυτό το φτιάχνει ο δήμαρχος, βαφτίζει έναν αντιδήμαρχο και λέει είσαι αυτό και μετά χτίσαμε το από κάτω ενώ κανονικά χτίζεις το από κάτω και βάζεις το κεφάλι... Ήταν μία πολιτική απόφαση την οποία δουλεύαμε αρκετό καιρό πριν το κάνουμε. Είχαμε ένα άλλο σχέδιο στο μυαλό μας, εε όχι μόνο για την Αθήνα, σε σχέση με τη χώρα, δεν λέω ότι περισσότερο με την χώρα, αλλά είχαμε μία ιδέα να προτείνουμε στην κυβέρνηση να ορίσει αντιδημάρχους εκτός των κανονικών αντιδημάρχων, αυτών που προβλέπονται από τον νόμο σε ειδικές περιοχές που έχουν ειδική ανάγκη για μια αντιδημαρχία τέτοιου τύπου. Ασχολούνται με πρόσφυγες, με αφορμή το προσφυγικό θα έλεγα άρα τα νησιά, η Θεσσαλονίκη, η Αθήνα τα λιμάνια δηλαδή να οριστεί η δυνατότητα σε δήμους που έχουνε θέματα διαχείρισης με πρόσφυγες, να ορίσουνε έναν αντιδήμαρχο ο οποίος θα ασχολείται για αυτό το θέμα, ώστε να δείξουμε πρώτον να φαίνεται η τοπική αυτοδιοίκηση στην προκείμενη πραγματικότητα και να δείξουμε πόσο σημαντικό είναι αυτό το ζήτημα και για την τοπική αυτοδιοίκηση και για την χώρα</p>	<p>1) Δημιουργία αντιδημαρχίας μεταναστευτικής πολιτικής</p> <p>2) Δημιουργία τμήματος υποστήριξης και κοινωνικής ένταξης μεταναστών και προσφύγων</p> <p>3) Προτάσεις σχεδιασμού κι εφαρμογής κοινωνικής πολιτικής</p> <p>4) Κοινωνικά ευάλωτες ομάδες</p>	<p>1) Δημιουργία αντιδημαρχίας μεταναστευτικής πολιτικής (1)</p> <p>2) Δημιουργία τμήματος υποστήριξης και κοινωνικής ένταξης μεταναστών και προσφύγων (1)</p> <p>3) Προτάσεις σχεδιασμού κι εφαρμογής κοινωνικής πολιτικής (3)</p> <p>4) Διεπιστημονική συνεργασία (1)</p>
<p>3: Ναι. Εε η προσέλευση είναι καθημερινά πρωινή, δουλεύω 365 μέρες τον χρόνο μπορεί να εργαστώ, δουλεύω Σάββατο, δουλεύω Κυριακές, δουλεύω νύχτα γιατί έχουμε την ευαίσθητη ομάδα των αστέγων, σε περιόδους κακοκαιρίας δουλεύουμε όλο το 24ωρο με αποτέλεσμα οι βάρδιες να μην είναι μόνο πρωινές. Εε... συνεργάζομαι με κοινωνιολό, εεμ ψυχολόγους, κοινωνικούς λειτουργούς, εε νοσηλευτές, γιατρούς, εεμ και με το διοικητικό βέβαια για να βγαίνει εις πέρας... Εε το κοινό που ασχολούμαστε είναι ευάλωτο κι ευαίσθητο με... πράγμα το οποίο έχει και πολλές εντάσεις, έχει και πολλές έτσι... εεμ αρκετές δυσκολίες για να αντεπεξέλθεις, η εμπειρία μου όμως των τόσων χρόνων με έχει, έχω αποκτήσει την ικανότητα να διαχειρίζομαι όλες αυτές τις καταστάσεις για να έχουμε το καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα για τον εξυπηρετούμενο, σκοπός μας βέβαια είναι ο εξυπηρετούμενος και να έχουμε όσο το δυνατόν καλύτερο αποτέλεσμα και να γίνεται και σωστά και η διασύνδεση με υπηρεσίες και οτιδήποτε. Αρκετά επίπονο και κουραστικό θα μπορούσα να πω, η δουλειά μας.</p>	<p>1) Διεπιστημονική συνεργασία</p> <p>2) Κοινωνικά ευάλωτες ομάδες</p> <p>3) Διοίκηση</p>	<p>5) Κοινωνικά ευάλωτες ομάδες (4)</p> <p>6) Διοίκηση (3)</p>
<p>...Κ.Υ.Α.Δ.Α. του οποίου σκοποί είναι ασιτία, απορία, αστεγία, είναι δηλαδή οι τρεις στερητικές λέξεις.</p> <p>4: Χρειάστηκε λοιπόν να σηκώσουμε τα μανίκια. Ξέρετε είναι πράγματα που δεν τα ξέραμε κι εμείς πως θα τα κάνουμε αλλά όταν θέλεις κάτι, όταν θέλεις να λύσεις προβλήματα, όταν αγαπάς την πόλη σου, όταν αγαπάς τον κόσμο και τους ανθρώπους, βρίσκεις λύση. Πιστέψτε με, αμάθητοι είμαστε κι εμείς, μας ήρθανε όλα ουρανοκατέβητα, να πρέπει να μαζέψουμε τους αστέγους από το σύνταγμα. Δηλαδή Χριστούγεννα του '14 και αρχές του '15 εε να είμαι σε συνεχή επικοινωνία με το υπουργείο για να μαζέψουμε τους ανθρώπους να τους βάλουμε κάπου να κοιμηθούνε, δεν μπορεί μέσα στα Χριστούγεννα, κυρίως βεβαίως πρώτα για τους ανθρώπους αλλά και για την πόλη. Η πόλη σου δεν μπορεί μέσα στα Χριστούγεννα να έχει ανθρώπους και μωρά παιδιά τα οποία να κλαίνε και να... Τους τακτοποιήσαμε και αυτούς σιγά</p>	<p>1) Διοίκηση</p> <p>2) Κοινωνικά ευάλωτες ομάδες</p> <p>3) Προτάσεις σχεδιασμού κι εφαρμογής κοινωνικής πολιτικής</p>	

<p>σιγά. Κάθε μέρα το Κέντρο Υποδοχής και Αλληλεγγύης διαθέτει 1500 γεύματα καθημερινά. Το μοναδικό πρόγραμμα το οποίο είναι ελεύθερο. Είναι ελεύθερο γιατί θεωρούμε ότι καλύπτουν ανάγκες ανθρώπων οι οποίοι σε εισαγωγικά, είτε θέλουν να μην τους δει η αστυνομία, είτε γιατί πρόκειται για πρώην πεταλούδες που έχουνε πια γεράσει (εννοεί μάλλον πρώην χρήστες ναρκωτικών ουσιών), αποφυλακισμένοι, άνθρωποι οι οποίοι ντρέπονται να πάνε στη γειτονιά τους στον Πειραιά και έρχονται στην Αθήνα, θεωρήσαμε λοιπόν, δεν ξέρω αν θα συνεχίσει, ότι το συσσίτιο, δηλαδή το να πάρει ένα πιάτο φαγητό έτοιμο κάποιος για εμάς είναι το νούμερο ένα και είναι χωρίς χαρτιά και χωρίς τίποτα. Όποιος θέλει να καθίσει στην ουρά μαζί με ουσιοεξαρτώμενους, αλκοολικούς, αποφυλακισμένους, οι οποίοι έχουν τόση ανάγκη, αφού το έχει ανάγκη ας καθίσει και ας το πάρει χωρίς χαρτιά και χωρίς κριτήρια. ΌΛΑ μας τα άλλα προγράμματα είναι με κριτήρια.</p> <p>...απέχει πάρα πολύ η θεωρία του πανεπιστημίου με την πράξη. Βάλτο καλά στο μυαλό σου αυτό που σου λέω και στο υπογράφο με τα δύο μου τα χέρια. Απέχει μακράν. Κι εγώ που δεν έχω τελειώσει, έτσι, οικονομικές επιστήμες, τίποτα δεν έχω τελειώσει, εγώ είμαι εξαταξίου γυμνασίου έχω δουλέψει στο δημόσιο όμως γραμματέας στην τοπική διοικητική επιτροπή, αλλά τι είμαι; Είμαι εργατική πολύ και φιλομαθές άτομο. Διαβάζω πολύ και ασχολούμαι με αυτό το πάθος, ασχολούμαι με αυτό που κάνω, πολύ. Το αγαπάω πολύ και θέλω να πετύχει, ΉΧΩ ΛΙΓΟ ΕΓΩΙΣΜΟ ρε παιδί μου. Να το πάμε λίγο καλύτερα. Εκεί έχουμε με τον δήμο...</p> <p>4: Αν το αγαπάς κάτι, αν θέλεις να προσφέρεις στην πόλη σου και δεν θέλεις να βλέπεις ανθρώπους εξαθλιωμένους και σωριασμένους στους δρόμους της πόλης σου, και το αγαπάς αυτό που κάνεις, μπορείς να κάνεις. Είναι βέβαιο ότι μπορείς να κάνεις πράγματα, στο υπογράφο με όλη μου τη, και με τα τέσσερα που λένε, στο υπογράφο.</p> <p>0: Μου είπατε κιόλας ότι είστε κάθε μέρα στο Κ.Υ.Α.Δ.Α.</p> <p>4: Γιατί υπάρχει γραφειοκρατία, αλλά και αυτή άμα θες την ξεπερνάς. Παίρνεις το χαρτί και πας μόνη σου στον υπουργό, πας μόνη σου στον γραμματέα και του λες κάντο μου, δεν γίνεται. Αλλά να είναι λογικό, να είναι τεκμηριωμένο και να είναι...</p> <p>0: Να είναι καλό το αίτημα.</p> <p>4: Να είναι καλό το αίτημα, φυσικά για το κοινό καλό...</p>		
<p>5: Στην παρούσα φάση... Κοιτάζτε εε, στον δήμο Αθηναίων υπάρχει το τμήμα υποστήριξης και κοινωνικής ένταξης μεταναστών και προσφύγων, δημιουργήθηκε το 2016, μετά από αναθεώρηση του οργανισμού εσωτερικής υπηρεσίας και της αναδιάρθρωσης των κοινωνικών υπηρεσιών του δήμου και ως αποτέλεσμα και της ειδικότερης ανάγκης που υπήρχε, είχε προκύψει τότε με βάση τις, εε προσφυγικές ροές και με έναν, έναν νέο τρόπο προσέγγισης του ζητήματος στο αστικό επίπεδο στην πόλη. Εε</p> <p>0: Αυτό δημιουργήθηκε αφού, δημιουργήθηκε, ο δήμος Αθηναίων είναι ο πρώτος δήμος που είχε αντιδήμαρχο μεταναστευτικής πολιτικής</p> <p>5: Ναι, ναι, ναι. Προηγήθηκε ο ορισμός του αντιδημάρχου, χαρτοφυλάκιο του αντιδημάρχου για θέματα μεταναστών και προσφύγων τον Μάρτιο του '16 και μέχρι τον Δεκέμβριο του ίδιου χρόνου το '16 είχε ολοκληρωθεί και ο οργανισμός της εσωτερικής υπηρεσίας όπου άλλαζε και το πλαίσιο, δηλαδή πέραν από έναν άλλον αντιδήμαρχο που είχε ένα άλλο χαρτοφυλάκιο, εε χωρίς να έχει πρακτικά υπηρεσία το κάτω, απέκτησε και μία υπηρεσία το από κάτω η οποία, με την οποία συνεργαζότανε ως τότε. Μέχρι τότε είχαμε μία οριζόντια ομάδα έργου εν πάση περιπτώσει που ασχολούμασταν με τα θέματα αυτά. Εεεμ ναι, από τότε μπαίνουμε σε μια ροή και σε μια διαδικασία που εεε προσπαθούμε να πιάσουμε μια σειρά από πλευρές που έχουνε να κάνουν με τους πολίτες τρίτων χωρών που διαβίουνε στην πόλη. Αυτό έχει να κάνει είτε με το σκέλος των παρεμβάσεων του δήμου στο κομμάτι της υποδοχής και τι</p>	<p>1) Διοίκηση</p> <p>2) Κοινωνικά ευάλωτες ομάδες</p> <p>3) Σχεδιασμός κι εφαρμογή κοινωνικής πολιτικής</p>	

σημαίνει αυτό; Σημαίνει ότι τρέχουμε δυο προγράμματα, δεν ξέρω αν υπάρχουνε ερωτήσεις μετά γι' αυτό, θα το πούμε. Εε πρακτικά ο δήμος έχει παραχωρήσει την ανοικτή έκταση του, στον Ελαιώνα Αττικής εδώ στον, του δήμου Αθηναίων εννοώ, εε όπου φτιάχτηκε το πρώτο, η πρώτη ανοικτή δομή προσωρινής υποδοχής και φιλοξενίας αιτούντων άσυλο όπου πρακτικά ο δήμος από την αρχή που είχε φτιαχτεί το '15 προσφέρει και εκεί καθημερινά υπηρεσίες, δηλαδή υπηρεσίες καθαριότητας, απορριματοφόρα, συν ένα, μία επίβλεψη των εργαζομένων κοινωφελούς εργασίας που βρίσκονται μέσα στο camp σε διάφορες ειδικότητες, εε που επίσης τα επιβλέπει ο δήμος και το δεύτερο σκέλος ήτανε ότι ο δήμος, εεμ πολύ γρήγορα έγινε partner από το '16 κιόλας της Ύπατης Αρμοστείας στο πρόγραμμα ΕΣΤΙΑ που αφορά τη στέγαση αιτούντων άσυλο σε, σε διαμερίσματα. Ο δήμος έχει 320 διαμερίσματα μέσω της αναπτυξιακής του εταιρίας και φιλοξενεί κάτι λιγότερο από 1.800 αιτούντες άσυλο αυτή τη στιγμή. Εε αυτό είναι ένα σκέλος. Το τμήμα μου είναι σημείο επαφής για όλα αυτά τα ζητήματα με τις κεντρικές υπηρεσίες του δήμου εε συν μια σειρά από προγράμματα που είναι πιο ενταξιακά που τα τρέχουμε αυτοτελώς. Εε στην παρούσα φάση έχουμε μέσω του ΕΣΠΑ το Κέντρο Ένταξης Μεταναστών εε και υλοποιούμε μια σειρά από παράλληλες ενταξιακές δράσεις όπως είναι μαθήματα ελληνικών, αγγλικών, μια βασική συμβουλευτική για την απασχόληση ή κάποιες διαπολιτισμικές δράσεις για παιδιά και νέους, εε και προσφάτων ήρθε στην αρμοδιότητα μας και το curing the limbo το οποίο είναι ένα πρόγραμμα που υπάγεται στις αστικές καινοτόμες δράσεις

Συνοψίζοντας, σύμφωνα με τον Ιωσηφίδη (2008), η ανάλυση των δεδομένων θα πρέπει να εκλαμβάνεται από τους ερευνητές ως μια κυκλική και αναδραστική διαδικασία, καθώς σε όλη τη διάρκεια ανάλυσης των ποιοτικών δεδομένων στόχος είναι η ερμηνεία των δεδομένων αυτών. Σε όλη τη διάρκεια της ερευνητικής διαδικασίας αλλά και πιο συγκεκριμένα της διαδικασίας ανάλυσης των ποιοτικών δεδομένων, υπήρχε κριτική σκέψη και ανασταχασμός συνεχώς πάνω στα δεδομένα που είτε προέκυπταν από τα στελέχη υπεύθυνα για τον σχεδιασμό και την εφαρμογή κοινωνικής πολιτικής του δήμου Αθηναίων και τις εις βάθος συνεντεύξεις είτε που προέκυπταν και δημιουργούνταν από την αναλυτική διαδικασία και την κατηγοριοποίηση των ποιοτικών δεδομένων, προκειμένου η κωδικοποίηση και κατηγοριοποίηση να είναι όσο το δυνατόν πιο εύστοχες και πλήρεις.

Κεφάλαιο 4: Παρουσίαση αποτελεσμάτων

Από τη διαδικασία της ανάλυσης και κωδικοποίησης των ποιοτικών δεδομένων, όπως αναφέρεται στο προηγούμενο κεφάλαιο, προέκυψαν κατηγορίες και υποκατηγορίες ευρημάτων, στα οποία γίνεται εκτενής αναφορά και σχολιασμός στο παρόν κεφάλαιο. Στο συγκεκριμένο κεφάλαιο και προκειμένου να διευκολυνθεί ο αναγνώστης, για την παρουσίαση των αποτελεσμάτων, αρχικά, δίνονται πίνακες στους οποίους αναγράφονται οι διάφορες κατηγορίες και υποκατηγορίες, που προέκυψαν από τα ποιοτικά δεδομένα καθώς και η συχνότητα που δόθηκε η ίδια απάντηση. Στη συνέχεια, και κάτω από τους πίνακες ακολουθεί ο σχολιασμός των δεδομένων με την παράλληλη παράθεση βιβλιογραφικών αναφορών, όπου αυτές ανακλύπουν. Τέλος, παρουσιάζονται κάποιες από τις πιο αντιπροσωπευτικές απαντήσεις ανά κατηγορία, των ίδιων των υποκειμένων της έρευνας.

Πίνακας 2. Η εργασία των στελεχών υπεύθυνων για τον σχεδιασμό και την εφαρμογή κοινωνικής πολιτικής	
Κατηγορίες – Υποκατηγορίες	Συχνότητα
1) Δημιουργία αντιδημαρχίας μεταναστευτικής πολιτικής	1
2) Δημιουργία τμήματος υποστήριξης και κοινωνικής ένταξης μεταναστών και προσφύγων	1
3) Προτάσεις σχεδιασμού και εφαρμογής κοινωνικής πολιτικής	3
4) Διεπιστημονική συνεργασία	1
5) Κοινωνικά ευάλωτες ομάδες	4
6) Διοίκηση	3

Σχετικά με την εργασία τους μίλησαν τέσσερις από τους έξι συνολικά συμμετέχοντες της έρευνας. Όπως φαίνεται και από τον Πίνακα 2 τα στελέχη υπεύθυνα για τον σχεδιασμό και την εφαρμογή κοινωνικής πολιτικής του δήμου Αθηναίων αναφέρθηκαν περισσότερο στις κοινωνικά ευάλωτες ομάδες καθότι όπως φάνηκε και από τα ποιοτικά δεδομένα η εργασία τους αφορά τις ομάδες αυτές και τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν. Όπως φαίνεται πιο χαρακτηριστικά από τα λόγια του 3 και τα λόγια του 4

3: «Εε το κοινό που ασχολούμαστε είναι ευάλωτο κι ευαίσθητο με... πράγμα το οποίο έχει και πολλές εντάσεις, έχει και πολλές έτσι... εεεμ αρκετές δυσκολίες για να αντεπεξέλθεις»

4: «Πιστέψτε με, αμάθητοι είμαστε κι εμείς, μας ήρθανε όλα ουρανοκατέβαστα, να πρέπει να μαζέψουμε τους αστέγους από το σύνταγμα» και «Κάθε μέρα το Κέντρο Υποδοχής και Αλληλεγγύης διαθέτει 1500 γεύματα καθημερινά. Το μοναδικό πρόγραμμα το οποίο είναι ελεύθερο. Είναι ελεύθερο γιατί θεωρούμε ότι καλύπτουν ανάγκες ανθρώπων οι οποίοι σε εισαγωγικά, είτε θέλουν να μην τους δει η αστυνομία, είτε γιατί πρόκειται για πρώην πεταλούδες που έχουνε πια γεράσει (εννοεί πρώην εργάτριες του σεξ που έχουν γεράσει), αποφυλακισμένοι, άνθρωποι οι οποίοι ντρέπονται να πάνε στη γειτονιά τους στον Πειραιά και έρχονται στην Αθήνα, θεωρήσαμε λοιπόν, δεν ξέρω αν θα συνεχίσει, ότι το συσσίτιο, δηλαδή το να πάρει ένα πιάτο φαγητό έτοιμο κάποιος για εμάς είναι το νούμερο ένα και είναι χωρίς χαρτιά και χωρίς τίποτα. Όποιος θέλει να καθίσει στην ουρά μαζί με ουσιοεξαρτώμενους, αλκοολικούς, αποφυλακισμένους, οι οποίοι έχουν τόση ανάγκη, αφού το έχει ανάγκη ας καθίσει και ας το πάρει χωρίς χαρτιά και χωρίς κριτήρια. Όλα μας τα άλλα προγράμματα είναι με κριτήρια».

Σχετικά με την εργασία των συνεντευξιαζόμενων, από τρεις φορές δόθηκαν απαντήσεις που αφορούσαν την εργασία από κάποιο διοικητικό πόστο ή με κάποιο διοικητικό ρόλο και την εργασία που αφορούσε προτάσεις σχεδιασμού και εφαρμογής κοινωνικής πολιτικής. Πιο χαρακτηριστικές απαντήσεις αντίστοιχα είναι του 2 και του 5.

2: «Ήταν μία πολιτική απόφαση την οποία δουλεύαμε αρκετό καιρό πριν το κάνουμε. Είχαμε ένα άλλο σχέδιο στο μυαλό μας, εε όχι μόνο για την Αθήνα, σε σχέση με τη χώρα, δεν λέω ότι περισσότερο με την χώρα, αλλά είχαμε μία ιδέα να προτείνουμε στην κυβέρνηση να ορίσει αντιδημάρχους εκτός των κανονικών αντιδημάρχων, αυτών που προβλέπονται από τον νόμο σε ειδικές περιοχές που έχουν ειδική ανάγκη για μια αντιδημαρχία τέτοιου τύπου»

5: «Το τμήμα μου είναι σημείο επαφής για όλα αυτά τα ζητήματα με τις κεντρικές υπηρεσίες του δήμου εε συν μια σειρά από προγράμματα που είναι πιο ενταξιακά που τα τρέχουμε αυτοτελώς»

Επίσης στη συγκεκριμένη ερώτηση αναφέρθηκαν από μία φορά σε κάθε περίπτωση, η δημιουργία αντιδημαρχίας μεταναστευτικής πολιτικής, η δημιουργία τμήματος κοινωνικής ένταξης μεταναστών και προσφύγων και η διεπιστημονική συνεργασία.

Πίνακας 3. Κοινωνική πολιτική στον δήμο της Αθήνας	
Κατηγορίες – Υποκατηγορίες	Συχνότητα
1) Αύξηση μορφών και αριθμού κοινωνικών υπηρεσιών	4
2) Συντονισμός	1
3) Αύξηση παροχών και υπηρεσιών Κ.Υ.Α.Δ.Α.	4
4) Ευρωπαϊκά προγράμματα	1
5) Καινοτομία παρεμβάσεων σε πρόσφυγες και μετανάστες	1
6) Δημιουργία γραφείου ισότητας φύλων	1

Σχετικά με την κοινωνική πολιτική του δήμου Αθηναίων απάντησαν πέντε από τους έξι συνολικά συνεντευξιαζόμενους. Όπως φαίνεται και από τον Πίνακα 3, οι απαντήσεις με τη μεγαλύτερη συχνότητα αφορούσαν την αύξηση του αριθμού και του εύρους των κοινωνικών υπηρεσιών του δήμου Αθηναίων καθώς τέσσερις συνεντευξιαζόμενοι αναφέρθηκαν σε αυτό. Ίδιος αριθμός συνεντευξιαζόμενων αναφέρθηκε στην αύξηση της παροχής υπηρεσιών του Κέντρου Υποδοχής και Αλληλεγγύης του Δήμου Αθηνών, το οποίο αποτελεί ένα Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου, με ξεχωριστή διοίκηση που χρηματοδοτείται από τον δήμο Αθηναίων, Ευρωπαϊκά προγράμματα και ιδιωτικές δωρεές. Ειδικότερα οι πιο χαρακτηριστικές απαντήσεις σχετικά με την αύξηση των μορφών και του αριθμού κοινωνικών υπηρεσιών είναι οι απαντήσεις του 2 και του 3 οι οποίοι αναφέρουν σχετικά

2: *«έχοντας κάνει μια πολύ σοβαρή δουλειά στην αρχή τακτοποιώντας τα οικονομικά και τα λοιπά... επέτρεψε στον δήμο να κάνει, να ανοίξει πιο πολύ την βεντάλια της παροχής κοινωνικών υπηρεσιών»*

3: *«Ο δήμος είναι ο δήμος Αθηναίων, το Κ.Υ.Α.Δ.Α. είναι Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου, έχει δικό του πρόεδρο και δικό του διοικητικό συμβούλιο οπότε η πολιτική που εφαρμόζεται, βέβαια πάντα σε συνεργασία με τη διεύθυνση κοινωνικής αλληλεγγύης και προτίστω με τους πολιτικούς οι οποίοι κάθε φορά χαράζουν πολιτική πορεία για το πώς θα ανταπεξέλθουν στον πληθυσμό τον οποίο εμείς εξυπηρετούμε, εεε είμαστε σε μία κατεύθυνση που όσο γίνεται περισσότερο να λαμβάνουν οι άνθρωποι που διαβίουν κάτω από τα όρια της φτώχειας... εε να έχουν περισσότερες παροχές και να εξυπηρετούνται με διάφορες δραστηριότητες, με τα φαρμακεία μας, με το παντοπωλείο μας, με την παράδοση πακέτων τροφίμων»*

Σχετικά με την αύξηση παροχών και υπηρεσιών του Κέντρου Υποδοχής και Αλληλεγγύης του Δήμου Αθηναίων, οι πιο χαρακτηριστικές απαντήσεις είναι αυτές του 2 και του 4 όπως φαίνεται αρχικά από τον διάλογο μεταξύ του 2 και του συνεντευκτή (που απεικονίζεται με τον αριθμό 0)

0: *«Το ΚΥΑΔΑ τότε δημιουργήθηκε; Μέσα σε αυτή την τετραετία;»*

2: *«Όχι, πάει πολύ καιρό. Είναι μία, είναι το Κέντρο Υποδοχής και Αλληλεγγύης Αστέγων ήτανε τότε, αλλά μετά έγινε Κέντρο Υποδοχής και Αλληλεγγύης»*

0: *«Άνοιξε και σε αυτό η βεντάλια»*

2: *«Ναι, και είναι ήδη, το ΚΥΑΔΑ είναι πρόσωπο, νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου. Εε ήτανε κομμάτι της κοινωνικής πολιτικής που έχει συγκεκριμένες αρμοδιότητες αλλά επειδή και η (απόρρητο) κι εκείνη έκανε πολύ δουλειά, έφερε δωρεές, έκανε, καταφέραμε δηλαδή και συνδύασαμε την υποχρέωση του δήμου να προσφέρει υπηρεσίες, που είναι το βασικό πράγμα που πρέπει να κάνει ένας δήμος, προσφέρει υπηρεσίες, ότι υπηρεσίες και να είναι, όσο περισσότερες τόσο καλύτερα για να καλύψει και κενά που υπάρχουν.»*

Καθώς επίσης και τα λόγια του 4 στον διάλογο με τον συνεντευκτή ο οποίος αναφέρει

4: *«τα χρόνια της κρίσης είχες να αντιμετωπίσεις ένα απίστευτο τσουνάμι, ΑΠΙΣΤΕΥΤΟ. Εκεί χρειάστηκε λοιπόν και δράσεις να κάνεις και να βγαίνεις ανοιχτά και να παρακαλές τις εταιρείες, αυτά τα χρόνια από το '13 μέχρι και το '19, 4.000.000 χορηγίες σε είδη, σε είδη»*

0: *«Και αυτά μοιράστηκαν σε άπορους;»*

4: *«Σε άπορους με απόλυτα κριτήρια, με εκκαθαριστικό σημείωμα, πιστοποιητικό οικογενειακής κατάστασης, να 'σαι κάτοικο δήμου Αθηναίων» .... «Το 99,99% είναι όλοι καταγεγραμμένοι ηλεκτρονικά στον κόμβο αλληλοβοήθειας και στο Κ.Υ.Α.Δ.Α. ΜΕ ΚΡΙ-ΤΗ-ΡΙΑ. Με τα προσωπικά δεδομένα, βάσει της νομοθεσίας πως προστατεύονται τα πάντα όλα, τα πάντα όλα. Αυτά γίνανε τώρα, γίνανε επί κρίσης...»*

Σχετικά με την κοινωνική πολιτική του δήμου Αθηναίων, τα στελέχη υπεύθυνα για τον σχεδιασμό και την εφαρμογή κοινωνικής πολιτικής αναφέρθηκαν από μία φορά σε κάθε περίπτωση, στον συντονισμό μεταξύ υπηρεσιών, στη συμμετοχή σε Ευρωπαϊκά προγράμματα, στην καινοτομία των παρεμβάσεων στις πληθυσμιακές ομάδες των προσφύγων και μεταναστών καθώς επίσης και στη δημιουργία του γραφείου ισότητας φύλων.

Πίνακας 4. Οι συνθήκες κρίσης και δημοσιονομικής λιτότητας και το αντίκτυπο τους στην κοινωνική πολιτική του δήμου της Αθήνας

Κατηγορίες – Υποκατηγορίες	Συχνότητα
1) Έλλειψη προσωπικού	4
2) Αλλαγές και δομή της δημόσιας διοίκησης	4
3) Μείωση και αλλαγές στη χρηματοδότηση	3
4) Αύξηση δομών	1
5) Αύξηση αναγκών και εξυπηρετούμενων	2

Όσον αφορά τις συνθήκες κρίσης και δημοσιονομικής λιτότητας και τους τρόπους που αυτές έχουν επηρεάσει την κοινωνική πολιτική του δήμου Αθηναίων απάντησαν οι πέντε από τους συνολικά έξι συνεντευξιαζόμενους. Οι απαντήσεις που αναφέρθηκαν πιο συχνά είχαν να κάνουν με την έλλειψη προσωπικού και τις αλλαγές και τη δομή της δημόσιας διοίκησης που συντελέστηκαν τα χρόνια της κρίσης όπως φαίνεται και στον Πίνακα 4.

Σχετικά με την έλλειψη προσωπικού, τα στελέχη υπεύθυνα για τον σχεδιασμό και την εφαρμογή κοινωνικής πολιτικής του δήμου Αθηναίων, αναφέρθηκαν κατά κύριο λόγο στην μείωση του προσωπικού λόγω συνταξιοδότησης των παλαιότερων εργαζόμενων και στη μείωση προσωπικού λόγω έλλειψης προσλήψεων που υπάρχει στα χρόνια εφαρμογής προγραμμάτων δημοσιονομικής προσαρμογής, με μοναδική εξαίρεση σε ορισμένες περιπτώσεις την πρόσληψη εργαζομένων με συμβάσεις για μικρό χρονικό διάστημα. Κάποια από τα πιο χαρακτηριστικά λόγια των συνεντευξιαζόμενων είναι τα παρακάτω

2: *«Πρώτον χάσαμε πολλούς υπαλλήλους, λόγω των μέτρων λιτότητας και το ότι κάποιοι φύγανε, βιαστήκανε ή ήθελαν να φύγουν νωρίτερα για να μην τους κοπεί η σύνταξη. Όλα αυτά επηρέασαν αρκετά τον αριθμό των εργαζόμενων, νομίζω χάσαμε το 40% των εργαζόμενων, από 12 πήγαμε 7».*

6: *«Υπάρχει μεγάλη έλλειψη σε κοινωνικούς λειτουργούς καθότι από 50 που υπήρχαν προ κρίσης έχουν μείνει 10 για όλο τον δήμο, δηλαδή υπάρχει μία μείωση 80% του προσωπικού από τη συνταξιοδότηση χωρίς να γίνονται προσλήψεις καινούριων κοινωνικών λειτουργών»*

3: *«Προσλαμβάνει κάθε χρόνο όλο το προσωπικό που έχει εδώ με συμβάσεις έργου. Εε δηλαδή αποκτάνε την εμπειρία και την ικανότητα αλλά τον επόμενο χρόνο υπάρχει εναλλαγή, εε και οι μόνιμοι είμαστε στην κοινωνική υπηρεσία σε όλες τις δομές, είμαστε μόνο δύο*

υπάλληλοι. Αυτό είναι ένα σημαντικό θέμα γιατί με τα χρόνια της κρίσης που έγινε η απαγόρευση των προσλήψεων είχε ως αποτέλεσμα να υπάρχει πλέον γερασμένο εντός εισαγωγικών, για, κατ' εμένα, γερασμένοι υπάλληλοι με πολλά χρόνια φόρτου εργασίας χωρίς να υπάρχει ανανέωση και να ενισχύσουν και να μας βοηθήσουν παράλληλα»

Όσον αφορά τις αλλαγές και τη δομή της δημόσιας διοίκησης και τον τρόπο που αυτές επηρεάζουν την κοινωνική πολιτική του δήμου Αθηναίων, υπάρχουν αρκετές ενδιαφέρουσες παρατηρήσεις από τους συμμετέχοντες της έρευνας. Κάποιες από αυτές είναι η αύξηση των αρμοδιοτήτων των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης, ο κεντρικός σχεδιασμός κοινωνικής πολιτικής από το κράτος χωρίς να λαμβάνονται υπόψη οι δυνατότητες των δήμων, ο εξορθολογισμός με βελτίωση της αποτελεσματικότητας και της αποδοτικότητας και τέλος ο συντονισμός και η δικτύωση όλων των υπηρεσιών του δήμου για την περίπτωση του υπό μελέτη δήμου. Οι συμμετέχοντες στην έρευνα χαρακτηριστικά αναφέρουν

6: *«Υπήρξε... αύξηση των αρμοδιοτήτων των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης»*

5: *«Είναι προφανές ότι εε όλη αυτή η κατάσταση άσκησε πολύ σοβαρή πίεση και δημιούργησε φοβερά διοικητικά βάρη στον διοικητικό μηχανισμό του δήμου και την κοινωνική υπηρεσία εξ ου και απαιτούνταν κάποιου τύπου αναδιαρθρώσεις. Εεεμ εντάξει τώρα αυτό είναι μεγάλη συζήτηση με την έννοια κομμάτια της κοινωνικής πολιτικής τις περισσότερες φορές καθορίζει το κεντρικό κράτος και απλά οι δήμοι αναλαμβάνουν να κάνουν το front desk του κεντρικού κράτους, έτσι; Δηλαδή με λίγα λόγια όλη η νομοθεσία για το ΚΕΑ για το επίδομα στέγασης και αυτά καθορίστηκε σε κεντρικό επίπεδο και απλά δώσανε στους δήμους να κάνουν το σκέλος της παραλαβής των αιτήσεων και τα λοιπά»*

2: *«Παρόλα αυτά επειδή η δημόσια διοίκηση έχει ένα ζήτημα με την ... πώς να το πω τώρα, με την λειτουργικότητα της, πολλοί κάνουνε λιγότερα από αυτά που πρέπει, άλλοι κάνουνε διπλό-δουλειές, αυτό έχει επιτρέψει σε ένα βαθμό, δεν λέω ότι δεν είναι πρόβλημα να χάνεις υπαλλήλους έτσι, αλλά έχει επιτρέψει σε ένα βαθμό να γίνει πιο ορθολογικό το σύστημα και άρα πιο αποτελεσματικό και πιο αποδοτικό»*

4: *«Αυτό καταφέραμε, να δικτυώσουμε όλες τις υπηρεσίες που λειτουργούν στην πόλη για το καλό της πόλης και το καλό του ανθρώπου. Είναι σε, απευθείας όλες οι υπηρεσίες του δήμου είμαστε ηλεκτρονικά δικτυωμένες»*

Από τους συμμετέχοντες της έρευνας που μίλησαν σχετικά με το πώς έχουν επηρεάσει οι συνθήκες κρίσης και δημοσιονομικής λιτότητας την κοινωνική πολιτική στον δήμο Αθηναίων, τρεις αναφέρθηκαν στη μείωση και τις αλλαγές που συντελέστηκαν στη χρηματοδότηση, δύο αναφέρθηκαν στην αύξηση των αναγκών και την αύξηση των εξυπηρετούμενων και τέλος ένας αναφέρθηκε στην αύξηση των

δομών του δήμου Αθηναίων. Πιο συγκεκριμένα η αύξηση των αναγκών και των εξυπηρετούμενων σε συνδυασμό με τη μείωση της χρηματοδότησης και την μείωση του προσωπικού όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, επιβεβαιώνουν την ύπαρξη του διπλού ελλείμματος όπως αυτό περιγράφηκε στα προηγούμενα κεφάλαια. Τα στελέχη υπεύθυνα για τον σχεδιασμό την εφαρμογή της κοινωνικής πολιτικής στον δήμο Αθηναίων χαρακτηριστικά αναφέρουν για τη χρηματοδότηση

2: *«Το ίδιο έγινε και με τα λεφτά, καταφέραμε και κάναμε περισσότερα με λιγότερα δημόσια χρήματα. Και η επιδότηση κόπηκε πάρα πολύ, νομίζω χάσαμε 60% της κρατικής επιδότησης, επιχορήγησης; Εε καταφέραμε παρόλα αυτά να κάνουμε περισσότερα με λιγότερα, γιατί έγινε πιο ορθολογικό το σύστημα, έγινε εξορθολογισμός της διαχείρισης και τα λοιπά, και βεβαίως καλύφθηκαν και κάποια κενά από ιδιωτικά κεφάλαια τα οποία είχαν άλλους όρους για να τα ξοδέψεις. Ο συνδυασμός αυτών των δύο δουλεύει όταν έχεις ένα σχέδιο, ένα πλάνο και μία ιδέα για το πώς να το κάνεις. Και ευρωπαϊκά χρήματα και ιδιωτικά και δημόσια, αλλά αυτά τα τρία μαζί δούλεψαν απλά χρειάζεται μία, ένα πλάνο, το πώς θα τα διαχειριστείς, που θα τα βάλεις και για ποιόν θα τα ζητήσεις. Τα δημόσια χρήματα δεν μπορείς να κάνεις κάτι, είναι για αυτά, τα τέλη είναι για αυτά που πληρώνουν οι πολίτες, από εκεί και πέρα τα Ευρωπαϊκά προγράμματα είναι πολύ συγκεκριμένα για συγκεκριμένο πρόγραμμα και από εκεί και πέρα έχεις τα ιδιωτικά, τα οποία μπορείς να τα καναλιζάρεις ενδεχομένως σε πράγματα που οι άλλοι δύο, οι άλλες δύο πηγές δεν τα καλύπτουνε. Γι' αυτό ας πούμε για το προσφυγικό χρησιμοποιήσαμε αποκλειστικά και μόνο ιδιωτικές δωρεές, για να κάνουμε διάφορα πράγματα»*

Για την αύξηση των αναγκών και των εξυπηρετούμενων με παράλληλη μείωση του προσωπικού και χρηματοδότησης, δηλαδή για ένα διπλό έλλειμμα στην κοινωνική πολιτική τα χρόνια της κρίσης, μίλησε ο 5, ο οποίος χαρακτηριστικά αναφέρει σε διάλογο με τον συνεντευκτή

5: *«Δηλαδή η κρίση είχε διπλή επίδραση στον δήμο Αφενός περιορίσε το capacity του δήμου με την έννοια του προσωπικού, δεν μπορούσε να κάνει προσλήψεις έτσι, γιατί υπάρχει απαγόρευση. Εε υπήρχε μείωση στη γενική χρηματοδότηση της τοπικής αυτοδιοίκησης ως τέτοιας και ταυτόχρονα αυξήθηκαν οι ανάγκες. Οπότε είχες περισσότερους ωφελούμενους με λιγότερο προσωπικό και με λιγότερη ικανότητα να εξυπηρετήσεις περισσότερους ωφελούμενους. Αυτό δηλαδή το πράγμα ήτανε που μας δημιούργησε η κρίση στους ΟΤΑ»*

0: *«Ένα διπλό έλλειμμα σαν να λέμε;»*

5: *«Αυτό, ακριβώς!»*

Πίνακας 5. Κύρια προβλήματα και έκτακτες ανάγκες που αντιμετωπίζει ο δήμος Αθηναίων την περίοδο της κρίσης

Κατηγορίες – Υποκατηγορίες	Συχνότητα
1) Ανάγκες κοινωνικά ευάλωτων ομάδων	3
2) Προσφυγική και μεταναστευτική κρίση	3
3) Αναιμική κοινωνική πολιτική	2

Για τα κύρια προβλήματα και τις έκτακτες ανάγκες που αντιμετωπίζει ή κλήθηκε να αντιμετωπίσει ο δήμος Αθηναίων την περίοδο της κρίσης μίλησαν πέντε από τα συνολικά έξι συνεντευξιαζόμενα στελέχη υπεύθυνα για τον σχεδιασμό και την εφαρμογή κοινωνικής πολιτικής του δήμου. Όπως φαίνεται στον Πίνακα 5, τα κύρια προβλήματα και οι έκτακτες ανάγκες που αναδύθηκαν από τα ποιοτικά δεδομένα αφορούν κυρίως τις ανάγκες των κοινωνικά ευάλωτων ομάδων, την προσφυγική και μεταναστευτική κρίση καθώς επίσης και την αναιμική κοινωνική πολιτική.

Οι ανάγκες των κοινωνικά ευάλωτων ομάδων που αναφέρθηκαν και που καλείτε ή κλήθηκε να αντιμετωπίσει ο δήμος Αθηναίων την περίοδο της κρίσης αφορούν την αστεγία, την ανεργία, τους υπερήλικους, τους ψυχικά νοσούντες, τους χρήστες ναρκωτικών ουσιών και τους ανθρώπους με προβλήματα αλκοολισμού. Χαρακτηριστικότερη είναι η απάντηση του 4 που αναφέρει σχετικά

4: *«Αυτή τη στιγμή νομίζω... ότι ο δήμος έχει να αντιμετωπίσει τέσσερα πολύ σοβαρά προβλήματα. Πρώτο και κύριο το μεταναστευτικό. Δεύτερο, οι ψυχικά νοσούντες που είναι στον δρόμο, όχι είναι βαριά περιστατικά, διαγνώσεις βαριών περιστατικών, γιατί είχε ξεκινήσει ένα πρόγραμμα το «ΨΥΧΑΡΓΩ» αν θυμάσαι καλά, αν το έχεις ακούσει, όπου βγάζανε τους ανθρώπους από το Δρομοκαΐτειο με τα ελαφρά ψυχολογικά περιστατικά και τους βάζανε σε ξενώνες προκειμένου να ενταχθούν και πολύ καλά έγινε... Αυτό τελείωσε. Πάπαλα. Οι άνθρωποι που είναι; Στον δρόμο» ... «Υπερήλικες. Υπάρχουν πολλοί υπερήλικες οι οποίοι για οικονομικούς λόγους είναι στον δρόμο» ... «Υπάρχουν οι ουσιοεξαρτώμενοι και οι αλκοολικοί, ένα ΠΑΑΑΡΑ ΠΟΛΥ ΣΟΒΑΡΟ ΘΕΜΑ. Είναι άρρωστοι άνθρωποι. Πρέπει να τους δούμε έτσι. Αν δεν τους δούμε έτσι ποτέ δε θα δοθεί λύση σε αυτό το πρόβλημα. Όχι όμως μόνο αυτό. Θα πρέπει όλοι και δεν έχω ακούσει κανέναν να χτυπήσουν τους εμπόρους ναρκωτικών»*

Όσον αφορά το ζήτημα της προσφυγικής και μεταναστευτικής κρίσης που κλήθηκε να διαχειριστεί ο δήμος Αθηναίων την περίοδο της κρίσης, συμπληρωματικά με τα λόγια του 4 όπως παρατέθηκαν παραπάνω και βάσει των οποίων το

μεταναστευτικό χαρακτηρίζεται ως ένα από τα τέσσερα σημαντικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζει ο δήμος Αθηναίων, κρίνεται απαραίτητο να αναφερθούμε στην απάντηση του 5 ο οποίος περιγράφει συνοπτικά την κρίση αυτή που δημιουργήθηκε το 2015 στο κέντρο της Αθήνας

5: «... εντάζει το προφανές ότι το 2015 εεε κληθήκαμε να αντιμετωπίσουμε μια κατάσταση η οποία διαμορφώθηκε στο κέντρο της Αθήνας από ένα κλιμακούμενο αυξητικά ρεύμα προσφυγικών ροών του οποίου η διαχείριση σε κεντρικό επίπεδο ήτανε εεμ ελλιπέστατη έτσι; Εε δηλαδή πρακτικά είχαμε σε ανοιχτούς χώρους του δήμου σε πλατείες και τα λοιπά πολύ κόσμο μαζεμένο, εε είχαμε έλλειψη συστήματος υποδοχής εκείνη την εποχή στη χώρα, δεν υπήρχε κάτι το οποίο να σε προσανατολίζει»

Το τελευταίο πρόβλημα που αναφέρθηκε από τους συμμετέχοντες της έρευνας και που κλήθηκε να αντιμετωπίσει ή να διαχειριστεί ο δήμος Αθηναίων είναι η αναμικτή κοινωνική πολιτική, κάτι που εκφράστηκε μέσα από τις απαντήσεις του 2 ως έλλειψη αρμοδιοτήτων, μη βιωσιμότητας και μη σωστής διαχείρισης ορισμένων προγραμμάτων με αποτέλεσμα να σταματάνε μετά από κάποιο χρονικό διάστημα καθώς επίσης και μέσα από τις απαντήσεις του 5 ως ελλείψεις σε προσωπικό, υποχρηματοδότηση και παράλληλη αύξηση αρμοδιοτήτων σε μια σειρά ζητημάτων. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο 2 στον διάλογο του με τον συνεντευκτή

2: «Το βασικό πρόβλημα είναι η έλλειψη αρμοδιότητας...» ... «Και δυστυχώς η περίοδος της κρίσης δεν βοήθησε γιατί στην περίοδο της κρίσης όπως ξέρετε όλοι λένε γρήγορα, επείγον, πάμε, πάμε, πάμε, πάμε και γίνονται λίγο ασυντόνιστα τα πράγματα και μπορεί να καταστούν μη βιώσιμα. Αυτό είναι το πρόβλημα, δηλαδή το κάνεις και μετά τελειώνει και τελειωσε»

0: «Όταν λέμε μη βιώσιμα, εννοούμε για πως θα συνεχιστούνε ή για την οικονομική τους βιωσιμότητα;»

2: «Πως θα συνεχιστούν. Τα οικονομικά δεν είναι πρόβλημα. Άμα σου δίνει λεφτά η Ευρωπαϊκή Ένωση και έχεις ένα budget, τα λεφτά είναι εκεί. Αλλά άμα σου λέει ότι στα δίνει για τρία χρόνια, στα τρία χρόνια πρέπει να γίνει μία εναλλακτική, είτε παράταση του προγράμματος, είτε να εντάξεις το πρόγραμμα στο δικό σου budget για να συνεχίζεις να δίνεις αυτή την υπηρεσία. Αυτή είναι και η λογική των Ευρωπαϊκών προγραμμάτων. Σου λέει προετοίμασε την υπηρεσία σου, να υποδεχθεί το αποτέλεσμα του Ευρωπαϊκού προγράμματος και να το κάνεις κτήμα σου... να το κάνεις πολιτική του δήμου. Δυστυχώς στην Ελλάδα δεν το έχουμε καταφέρει αυτό»

Καθώς επίσης και όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο 5

5: «Ξαναλέω, πάντα υπήρχε το θέμα και υπήρχε πολύ πιο έντονα το ζήτημα της έλλειψης προσωπικού, της έλλειψης εξειδικευμένου προσωπικού, εεεμ με όλους ας πούμε τους κόφτες αν μπορούμε να το πούμε έτσι που μπήκανε στην περίοδο της κρίσης και ειδικά όσον αφορά τις προσλήψεις στον δημόσιο τομέα, υποχρηματοδότηση και ταυτόχρονα αύξηση των αρμοδιοτήτων σε μια σειρά από ζητήματα όπως έχω πει και στην κοινωνική πολιτική»

Πίνακας 6. Το σύνολο εργασιών και δράσεων κοινωνικής πολιτικής του δήμου Αθηναίων δομήθηκε σε τρεις άξονες α) την καταπολέμηση της φτώχειας, β) την αντιμετώπιση των κοινωνικών διακρίσεων και γ) την προάσπιση της υγείας και κοινωνικής φροντίδας. Σχολιασμός των τριών αξόνων	
Κατηγορίες – Υποκατηγορίες	Συχνότητα
1) Έργο και δράσεις για την καταπολέμηση της φτώχειας	3
2) Έργο και δράσεις για την αντιμετώπιση κοινωνικών διακρίσεων	2
3) Διασύνδεση υπηρεσιών που υπάγονται σε διαφορετικούς άξονες	3
4) Διατήρηση κοινωνικής συνοχής	1

Στις συνεντεύξεις που πραγματοποιήθηκαν με τα στελέχη υπεύθυνα για τον σχεδιασμό και την εφαρμογή κοινωνικής πολιτικής του δήμου Αθηναίων έγινε σχολιασμός των τριών αξόνων βάσει των οποίων δομήθηκε η κοινωνική πολιτική του δήμου της Αθήνας για την περίοδο 2015 – 2019. Πιο συγκεκριμένα οι τρεις αυτοί άξονες, όπως αναγράφονται στο πρόγραμμα κοινωνικής πολιτικής (2015) και στον απολογισμό του προγράμματος κοινωνικής πολιτικής (2019) του δήμου της Αθήνας, είναι η καταπολέμηση της φτώχειας, η αντιμετώπιση των κοινωνικών διακρίσεων και η προάσπιση της υγείας και της κοινωνικής φροντίδας.

Από τους συμμετέχοντες στην έρευνα, για το συγκεκριμένο ζήτημα μίλησαν τέσσερις από τους συνολικά έξι συνεντευξιαζόμενους. Όπως φαίνεται και στον Πίνακα 6, οι περισσότεροι συνεντευξιαζόμενοι αναφέρθηκαν στο έργο και τις δράσεις για την καταπολέμηση της φτώχειας καθώς επίσης και στη διασύνδεση των υπηρεσιών που το έργο τους υπάγεται σε διαφορετικό άξονα κοινωνικής πολιτικής.

Όσον αφορά το έργο και τις δράσεις για την καταπολέμηση της φτώχειας, πολύ σημαντικός είναι ο ρόλος του Κέντρου Υποδοχής και Αλληλεγγύης του Δήμου Αθηναίων (Κ.Υ.Α.Δ.Α.). Το Κ.Υ.Α.Δ.Α. είναι ένα Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου

Δικαίου με ξεχωριστή διοίκηση, το οποίο χρηματοδοτείται από τον δήμο Αθηναίων και στα πλαίσια του οποίου υπάρχουν μία σειρά δομών και παροχών, όπως κοινωνικό παντοπωλείο και κοινωνικό συσσίτιο, για ανθρώπους που ζουν κάτω από το όριο της φτώχειας και δεν μπορούν να καλύψουν τις πολύ βασικές τους ανάγκες. Κάποια από τα πιο χαρακτηριστικά λόγια είναι αυτά του 3 και του 5 οι οποίοι μιλάνε για την αντιμετώπιση της φτώχειας αλλά και τις υπηρεσίες του Κ.Υ.Α.Δ.Α.

3: *«Όταν λοιπόν χαράσσεται μια πολιτική, έτσι; Εε λέμε κοινωνικό φαρμακείο. Δεν έχει κανείς άλλος, το Κ.Υ.Α.Δ.Α. έχει. Λέμε κοινωνικό παντοπωλείο, γιατί πρέπει να του δώσουμε κάτι να φάει του ανθρώπου. Σε όλες τις πολιτικές που παράγονται όλα καταλήγουνε, γιατί στην ουσία το πρακτικό κομμάτι το έχει το Κ.Υ.Α.Δ.Α» ... «θα σιτίσει καθημερινά 1500 άτομα 365 μέρες τον χρόνο, είναι ένα ελεύθερο συσσίτιο, ο οποιοσδήποτε μπορεί να χτυπήσει την πόρτα και να πάρει και χωρίς έγγραφα, χωρίς τίποτα. Είναι ελεύθερο το συσσίτιο μας. Ο άνθρωπος που είναι κάτω από τα όρια της φτώχειας θα έρθει σε εμάς να πάρει τρόφιμα γιατί έχουμε και την παράδοση των πακέτων τροφίμων, έχουμε όπως είναι το Κ.Ε.Α. δεν μπορεί να κάνει παντοπωλείο αλλά μπορεί να πηγαίνει να παίρνει μία φορά τον μήνα τρόφιμα στην, εε σε δομή που έχουμε»*

5: *«Ναι, στο κομμάτι της καταπολέμησης της φτώχειας προφανώς έχουμε τις υπηρεσίες οι οποίες εεε ασχολούνται κυρίως με το κομμάτι της παροχής των επιδομάτων, της παροχής με την έννοια της διαχείρισης, έτσι; Δηλαδή ξαναλέω ότι το νούμερο δεν είναι σίγουρο είναι κάτι μεταξύ μεγέθους 30.000, δηλαδή οι υπηρεσίες μας στα 2 κέντρα και σε 7 δημοτικές κοινότητες μπορεί να προσέρχεται ο κόσμος που είναι δικαιούχος του ΚΕΑ για να υποβάλλει αίτηση και όλη η διαδικασία διεκπεραιώνεται από εμάς μέχρι και την έγκριση του από το σύστημα, το σύστημα και τα λοιπά, εεε ο δήμος υλοποιεί το ΤΕΒΑ σε επίπεδο συνολικό, έτσι; Πηγαίνει σε 2, 3, 4 δεν ξέρω ακριβώς, ανάλογα με τις προμήθειες τακτικές διανομές υλικών προϊόντων στους δικαιούχους, λειτουργεί όπως είπατε πριν και το, μέσω του Κ.Υ.Α.Δ.Α. κοινωνικό παντοπωλείο, κοινωνικό φαρμακείο και τα λοιπά και έχει και τον κόμβο αλληλεγγύης εδώ ο οποίος είναι ένα σημείο στο οποίο άνθρωποι οι οποίοι είναι σε εξαιρετική δύσκολη κατάσταση και ανάγκη μπορούν να προσέλθουνε για να λάβουνε υλική βοήθεια»*

Σχετικά με την δικτύωση υπηρεσιών που υπάγονται σε διαφορετικό άξονα κοινωνικής πολιτικής φαίνεται ότι ουσιαστικά όλες οι υπηρεσίες δύναται να συνεργαστούν μεταξύ τους προκειμένου να γίνει όσο το δυνατόν καλύτερη και ολιστική η αντιμετώπιση των προβλημάτων και των εκτάκτων αναγκών που προκύπτουν. Μία από τις πιο χαρακτηριστικές απαντήσεις είναι του 3 ο οποίος αναφέρει

3: «υπάρχει συνεργασία και να βοηθάμε τους ανθρώπους με την, εε όταν είναι ανασφάλιστοι για να τους κλείσουμε τα ραντεβού τους να έχουμε μία πολύ καλή συνεργασία και ήταν ένα πολύ καλό γιατί αυξήθηκαν τα δημοτικά ιατρεία μας και τα πολυδύναμα παράλληλα που παρείχαν και συμβουλευτική, εε παρείχανε εργασιακούς συμβούλους, νομική υποστήριξη, έχουμε δύο πολυδύναμα κέντρα στον δήμο της Αθήνας, αυτό ήταν πολύ βοηθητικά γιατί υπήρχε αλληλοσύνδεση μεταξύ μας οι υπηρεσίες για να μπορούν να έχουν το καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα των εξυπηρετούμενων» ... «Είναι πολύ σημαντικό, γιατί αυτό, αυτόνομα κανείς δεν μπορεί να σταθεί. Πρέπει να υπάρχει αλληλοβοήθεια μεταξύ των υπηρεσιών για να έχουνε σας είπε το δυνατόν καλύτερο αποτέλεσμα για τον άνθρωπο που ζητάει τη βοήθεια»

Οι συμμετέχοντες στην έρευνα αναφέρθηκαν επίσης στο έργο και τις δράσεις που αφορούν τον δεύτερο άξονα στον οποίο δομήθηκε το σύνολο των δράσεων και των εργασιών κοινωνικής πολιτικής του δήμου Αθηναίων, δηλαδή την αντιμετώπιση των κοινωνικών διακρίσεων. Ένα από τα σημαντικότερα ζητήματα που υπάρχουν στο κομμάτι της αντιμετώπισης των κοινωνικών διακρίσεων είναι η διαχείριση των προσφυγικών και μεταναστευτικών ροών όπως φαίνεται από τα λόγια του 2 ενώ μερικά επιπλέον στοιχεία του δευτέρου άξονα όπως τον ξενώνα γυναικών θυμάτων βίας αναφέρει ο 5

2: «...είχε να κάνει με ένα πολύ συγκεκριμένο θέμα με αφορμή το προσφυγικό και την απότομη προσφυγική αύξηση και την καινούρια πραγματικότητα και ταυτόχρονα με αφορμή αυτό δουλέψαμε και με τους παλιούς μεταναστευτικούς πληθυσμούς οι οποίοι είναι εδώ πολλά χρόνια, να θυμίσω ότι το 22% των κατοίκων της Αθήνας έχουν μεταναστευτική καταγωγή, το αντίστοιχο στο Βερολίνο είναι 50 για να δώσουμε μία τάξη μεγέθους, εε που είναι μία πραγματικότητα εδώ και πολλά χρόνια»

5: «Γίνεται η προσπάθεια για την ανάπτυξη ενός πλαισίου π.χ. για τα άτομα με εξαρτήσεις, για τα άτομα με αναπηρία, εε κάποια ειδικά σχέδια δράσης που έχουν να κάνουν με την οργάνωση της προσπάθειας αυτών των παρεμβάσεων για να μπορούν να γίνουν από τέτοιες ειδικές κατηγορίες. Ο δήμος Αθηναίων λειτουργεί έναν ξενώνα γυναικών θύματα βίας και παρέχει καταφύγιο σε γυναίκες οι οποίες έχουνε έμφυλη ή ενδοοικογενειακή βία και τα λοιπά. Εεε υποστηρίζουμε σε όλο το πλαίσιο την, εε το κομμάτι των πολιτών τρίτων χωρών, δηλαδή έχουμε εξειδικευμένες υπηρεσίες, εδώ έχουμε το κέντρο ένταξης μεταναστών όπου άνθρωποι οι οποίοι είναι από τρίτες χώρες μπορούν να προσέλθουνε και να δουν πληροφορίες σε σχέση με ζητήματα της νομικής τους κατάστασης, δυνατότητας αίτησης για παροχές, εε οποιαδήποτε άλλου τύπου κατεύθυνση και τα λοιπά και τα λοιπά»

Μια επιπλέον αναφορά που έχει πολύ ενδιαφέρον και σχετίζεται με τους τρεις άξονες πάνω στους οποίους δομήθηκε το σύνολο των εργασιών και των δράσεων της

κοινωνικής πολιτικής του δήμου Αθηναίων, είναι η διατήρηση της κοινωνικής συνοχής. Βάσει των λεγόμενων του 2, οι τρεις αυτοί άξονες της κοινωνικής πολιτικής συντέλεσαν στο να διατηρηθεί η κοινωνική συνοχή του δήμου και στο να πραγματοποιηθούν παρεμβάσεις χωρίς να στοχοποιούνται οι κοινωνικά ευάλωτες ομάδες.

2: *«Η βασική λογική του δήμου είναι να διατηρηθεί η κοινωνική συνοχή. Να μην διαλυθεί ο δήμος εις τα εξόν συνετέθη, δηλαδή άνθρωποι να τρώνε ανθρώπους, το τρώνε μεταφορικά και να έχουμε ανθρώπους που να επιτίθενται σε άλλους ανθρώπους για όποιους λόγους ο καθένας νομίζει ότι πρέπει να έχει έναν αντίπαλο ή έναν εχθρό. Οι τρεις άξονες βοήθησαν στο να κάνουμε πολλά πράγματα χωρίς να στοχοποιήσουμε ομάδες. Η κοινωνική συνοχή αφορά όλον τον κόσμο, τους πάντες. Όταν λέμε τους πάντες, όποιον βρίσκεται μέσα στον δήμο. Αυτοί οι τρεις άξονες μας επιτρέπουν να δουλεύουμε με πολλές ευάλωτες ομάδες αλλά και μη ευάλωτες δηλαδή τους δημότες που ζουν και εργάζονται ή τους επισκέπτες, τους τουρίστες ή αυτούς που περνάνε από τον δήμο από μέσα, όλους δηλαδή, χωρίς να κάνουμε, να τους στοχοποιούμε σε εισαγωγικά το βάζω αυτό, δηλαδή να πούμε ότι εμείς δουλεύουμε μόνο με πρόσφυγες, δουλεύουμε μόνο με μετανάστες, δουλεύουμε μόνο με φτωχούς, δουλεύουμε μόνο με άστεγους, δουλεύουμε μόνο με χρήστες ή μόνο με θύματα βίας γυναίκες. Βάζουμε λοιπόν μία ομπρέλα και μέσα σε εκεί, μέσα σε αυτούς τους τρεις άξονες ασχολούμαστε με όλους. Αυτή, αυτή είναι η λογική αυτής της κατηγοριοποίησης και η διατήρηση της κοινωνικής συνοχής με την έννοια ότι ο δήμος πρέπει να συνεχίσει και να λειτουργεί και ο κόσμος να ζει την κανονικότητα του όποια και αν είναι αυτή, καλή, δύσκολη, άσχημη δεν έχει σημασία, γιατί η πόλη ζει 24 ώρες το 24ωρο χωρίς σταματημό και δεν περιμένει κανέναν. Άρα κάπως πρέπει να προλαβαίνεις τα γεγονότα ή να τα διαχειρίζεσαι»*

Πίνακας 7. Φορείς που εμπλέκονται στην κοινωνική πολιτική του δήμου Αθηναίων και η συμμετοχή τους στην αντιμετώπιση της κρίσης και των εκτάκτων αναγκών	
Κατηγορίες – Υποκατηγορίες	Συχνότητα
1. Συνεργασία με δημόσιους φορείς	5
1.1. Συνεργασία με άλλους δήμους της επικράτειας	4
1.2. Συνεργασία με υπουργεία	1
1.3. Συνεργασία με Ν.Π.Δ.Δ.	1
1.4. Συνεργασία με νοσοκομεία και Ε.Ο.Π.Υ.Υ.	1
2. Συνεργασία με Ευρωπαϊκή Ένωση, διεθνείς οργανισμούς, άλλες χώρες	5
2.1. Συνεργασία με δήμους άλλων χωρών	1
2.2. Χρηματοδότηση	5
2.3. Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης, Ύπατη Αρμοστέα	2
3. Συνεργασία με Μ.Κ.Ο.	6
3.1. Παροχή δομών και υλικοτεχνικών υπηρεσιών	2
3.2. Χρηματοδότηση μέσω leadership δήμου Αθηναίων	3
3.3. Παροχή σε είδος και υπηρεσίες μέσω Μ.Κ.Ο.	2
3.4. Δικτύωση και συντονισμός των Μ.Κ.Ο.	4
3.5. Συνεργασία με ανταλλαγή καλών πρακτικών και τεχνογνωσίας	2
3.6. Παραπομπές εξυπηρετούμενων σε Μ.Κ.Ο.	1
3.7. Εμπόδια και δυσκολίες στη συνεργασία με Μ.Κ.Ο.	3
4. Ιδιωτική πρωτοβουλία, εθελοντές και εταιρική κοινωνική ευθύνη	5
4.1. Εθελοντές και μητρώο εθελοντών	1
4.2. Δωρεές σε χρήμα ή είδος από ιδιώτες και εταιρείες	2
4.3. Παροχή βοήθειας μεταναστευτικών κοινοτήτων	2
5. Εμπλοκή στην αντιμετώπιση της κρίσης	3
5.1. Συνεργασία δημόσιου, ιδιωτικού, τρίτου τομέα και Μ.Κ.Ο.	2
5.2. Χρηματοδότηση από Ευρωπαϊκή Ένωση	1

Σχετικά με το ζήτημα των φορέων που εμπλέκονται στην κοινωνική πολιτική του δήμου Αθηναίων και τη συμμετοχή τους στην αντιμετώπιση της κρίσης και των εκτάκτων αναγκών που προκύπτουν, μίλησαν και οι έξι συνεντευξιζόμενοι της έρευνας. Στον Πίνακα 7 παρουσιάζονται οι κατηγορίες και οι υποκατηγορίες που αναδύθηκαν από τα ποιοτικά δεδομένα μαζί με τη συχνότητα των απαντήσεων, δηλαδή τον αριθμό των συνεντευξιζόμενων που μίλησαν για το εκάστοτε θέμα.

Όπως φαίνεται από τον Πίνακα 7, η συμμετοχή άλλων φορέων στην κοινωνική πολιτική του δήμου Αθηναίων αφορά τη συνεργασία με άλλους δημόσιους φορείς, τη συνεργασία με την Ευρωπαϊκή ένωση, διεθνείς οργανισμούς και φορείς άλλων χωρών, τη συνεργασία με Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις, την ιδιωτική πρωτοβουλία, την εταιρική κοινωνική ευθύνη και την εμπλοκή όλων αυτών των φορέων στην αντιμετώπιση της κρίσης και των εκτάκτων αναγκών.

Σχετικά με τη συνεργασία του δήμου Αθηναίων και άλλους δημόσιους φορείς οι απαντήσεις των συμμετεχόντων στην έρευνα εστιάστηκαν κυρίως στη συνεργασία που αφορά άλλους δήμους της επικράτειας ενώ αναφέρθηκαν από μία φορά η συνεργασία με υπουργεία, η συνεργασία με άλλα Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου και η συνεργασία με νοσοκομεία και τον Ε.Ο.Π.Υ.Υ. Κάποια από τα πιο χαρακτηριστικά λόγια είναι του 1 και του 2 οι οποίοι αναφέρουν

1: *«οι Δήμοι τώρα, για την Ελλάδα, εε με δική μας πρωτοβουλία δικτυώσαμε κάποιους δήμους για το προσφυγικό αναφέρεται επίσης στο πρόγραμμα κοινωνικής πολιτικής, αυτό στον απολογισμό για το μεταναστευτικό αποκτήσαμε μία ουσιαστική συνεργασία με άλλους δήμους στην Ελλάδα»*

2: *«Εε έχουμε ένα δίκτυο για την ένταξη, 13 δήμοι, η πρωτοβουλία Αθήνα, Θεσσαλονίκη και άλλοι 11 δήμοι μέσα, Άγιος Δημήτριος, Νέα Φιλαδέλφεια, Τήλος, Λάρισα, Καρδίτσα, Τρίκαλα, Τρίπολη, Γιάννενα, Άγιος Δημήτριος και Νέα Φιλαδέλφεια τα είπα, εε αυτοί. Λοιπόν είναι 13 δήμοι που συντονίζουν το έργο τους και που προσπαθούν να δουλέψουνε με, πώς να το πω... σε κοινή γραμμή, να το πω έτσι. Εε ... δηλαδή πιέζουν την κυβέρνηση, συνεργάζονται, βγάζουν καλές πρακτικές, ανταλλάσσουν καλές πρακτικές, και διασυνδέουν και άλλους φορείς. Αυτό είναι το κομμάτι των δήμων»*

Η συνεργασία του δήμου Αθηναίων με την Ευρωπαϊκή Ένωση αφορά κυρίως το ζήτημα της χρηματοδότησης η οποία προέρχεται συνήθως είτε άμεσα για την υλοποίηση ενός καινοτόμου προγράμματος, είτε με τη χρηματοδότηση προγραμμάτων ΕΣΠΑ και την απορρόφηση τους στη συνέχεια από τον δήμο της Αθήνας. Κάποια από τα πιο χαρακτηριστικά λόγια είναι του 1 και του 3 οι οποίοι αναφέρουν

1: *«έχουμε μέσω, ο δήμος έχει μέσω του Ε.Σ.Π.Α. που είναι ευρωπαϊκά κονδύλια και προφανώς έχουμε μεγάλα προγράμματα Ε.Σ.Π.Α., εε με την Ευρωπαϊκή Ένωση είχαμε πήραμε και ένα πρόγραμμα κατευθείαν από την Ευρωπαϊκή Ένωση χωρίς να είναι Ε.Σ.Π.Α. με το οποίο στήσαμε ένα Δημοτικό ιατρείο πολυδύναμο δημοτικό κέντρο πρωτοποριακό σε όλη την Ευρώπη διότι ήταν και το κονδύλι αυτό που πήραμε ειδικά για να προωθήσει την, τον εκσυγχρονισμό των κοινωνικών υπηρεσιών»*

3: *«Ας πούμε Ευρωπαϊκή Ένωση έχουμε τα προγράμματα Ε.Σ.Π.Α., έτσι; Είναι Ευρωπαϊκά προγράμματα, έχουμε τα προγράμματα του Ε.Ο.Χ., είχαμε εμείς. Δηλαδή παίρνουμε κονδύλια για να δημιουργήσουμε προγράμματα, εε σύμφωνα με το Ε.Σ.Π.Α., έτσι; Για να μπορέσουμε να εξυπηρετήσουμε τους ανθρώπους. Εε όσο γίνεται καλύτερα μπορούμε να λαμβάνουμε αυτά τα χρήματα για να μπορούν να βοηθηθούν οι εξυπηρετούμενοι μας»*

Οι διεθνείς οργανισμοί που εμπλέκονται στην κοινωνική πολιτική του δήμου της Αθήνας είναι η Ύπατη Αρμοστεία και ο Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης ενώ η συνεργασία ή εμπλοκή φορέων άλλων χωρών αφορά τη συνεργασία που έχει ο δήμος της Αθήνας με ορισμένους δήμους μεγάλων πόλεων και πρωτευουσών από χώρες του εξωτερικού. Όπως αναφέρουν ο 5 και ο 1

5: *«Επίσης συνεργαζόμαστε, ειδικά στο προσφυγικό και με διεθνείς οργανισμούς. Δηλαδή έχουμε μία σταθερή συνεργασία τόσο με την Ύπατη Αρμοστεία όσο και με τον Διεθνή Οργανισμό Μετανάστευσης, εε σε μία σειρά από ζητήματα που έχουν να κάνουν με εκπαίδευση του προσωπικού μας, τέλος πάντων είναι μία σχέση η οποία εξελίσσεται σε σχέση με το, με το όλο αυτό θέμα»*

1: *«είχαμε στο δήμο έτσι κι αλλιώς μία διεθνή πολιτική και είχαμε, έτσι ήμασταν σε διεθνή δίκτυα όπως το eurocities για παράδειγμα και πολλά άλλα, και είχαμε μία δικτύωση με δήμους του εξωτερικού σε άλλες χώρες είτε μεγάλους, κυρίους πρωτευουσών, μεγάλων πόλεων και με αυτόν τον τρόπο συμμετείχαμε σε συναντήσεις κ.λπ. και μπορούσαμε να αντλήσουμε κάποιες συγκεκριμένες πρακτικές τις οποίες τις θεωρούσαμε σωστές και τις φέρναμε όσο ήταν το δυνατόν στην Αθήνα. Εε πιο συγκεκριμένα με το Άμστερνταμ είχαμε συνεργαστεί πάρα πολύ για θέματα καταπολέμησης των ναρκωτικών και τα προβλήματα εξάρτησης, είχαμε με την εεε και με την Βαρκελώνη συνεργασία για τα μεταναστευτικά και τον τρόπο αντιμετώπισης των προσφύγων, με κάθε δήμο σε κάθε χώρα είχαμε και κάποια συγκεκριμένα θέματα. Είναι πάρα πολλά, ήμασταν μέρος του eurocities και το eurocities είχε πάρα πολλές ομάδες εργασίας, στις οποίες συμμετείχαμε κι εμείς»*

1: *«μας βοήθησε ΠΑΡΑ ΠΟΛΥ εε οι άνθρωποι οι οποίοι ήτανε εμπειρογνώμονες κατά τη διοίκηση όταν δημοτική αρχή στην Νέα Υόρκη ήταν η Bloomberg, ο Bloomberg ο δήμαρχος της Νέας Υόρκης έφτιαξε ένα φιλανθρωπικό σωματείο στο οποίο, με το οποίο σε φιλανθρωπικό οργανισμό με το οποίο βοηθάει διάφορους δήμους σε όλο τον κόσμο επιλεγμένους δωρεάν σε θέματα συμβουλευτικής και πράγματι μας έδωσε ΠΑΡΑ ΠΟΛΥ μεγάλη υποστήριξη και για το, για παράδειγμα εε με τους Bloomberg μπορέσαμε και κάναμε την απογραφή των αστέγων στην πόλη, που ήταν με την τεχνολογία, με την μεθοδολογία του Bloomberg, μας βοήθησε πάρα πολύ να σχεδιάσουμε... εεεμ να σχεδιάσουμε τα υπνωτήρια για τους αστέγους»*

Η εμπλοκή των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων στην κοινωνική πολιτική του δήμου Αθηναίων είναι μείζονος σημασίας καθώς μέσω αυτών παρέχεται ένα ευρύ φάσμα υπηρεσιών και παροχών στους έχοντες ανάγκη. Η συνεργασία που έχει αναπτύξει ο δήμος Αθηναίων με τις Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις αφορά την παροχή δομών και υλικοτεχνικών υπηρεσιών από μέρος του δήμου για την υλοποίηση ορισμένων δράσεων και υπηρεσιών των Μ.Κ.Ο., τη διευκόλυνση στη

χρηματοδότηση των Μ.Κ.Ο. καθώς με τον δήμο Αθηναίων ως συνεργαζόμενο φορέα στην υλοποίηση ενός προγράμματος είναι ευκολότερο για τις Μ.Κ.Ο. να αντλήσουν πόρους από Ε.Σ.Π.Α., αφορά παροχές σε είδος και υπηρεσίες στις κοινωνικά ευάλωτες ομάδες του δήμου, τη δικτύωση και τον συντονισμό όλων των συνεργαζόμενων Μ.Κ.Ο., τη συνεργασία μέσω ανταλλαγής καλών πρακτικών και τεχνογνωσίας και τις παραπομπές εξυπηρετούμενων από τις κοινωνικές υπηρεσίες του δήμου προκειμένου να εξυπηρετηθούν και να καλυφτούν ορισμένες ανάγκες τους. Κάποια από τα πιο χαρακτηριστικά λόγια είναι του 1, του 2, και του 5 οι οποίοι αναφέρουν

1: *«Μ.Κ.Ο. πολύ μεγάλη συνεργασία, εε είχαμε πάρα πολλά με πολλούς φορείς φαίνεται και στον απολογισμό σε διάφορους τομείς γιατί όλες οι Μ.Κ.Ο. δραστηριοποιούνται στον ίδιο φορέα, στον ίδιο τομέα, σε πάρα πολλούς τομείς της κοινωνικής πολιτικής συνεργαστήκαμε με αντίστοιχες Μ.Κ.Ο. Το «SOLIDARITY NOW» ας πούμε να πω, εε «ΓΙΑΤΡΟΙ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ», εε πολύ μεγάλη συνεργασία. Τώρα τι συνεργασία ήταν αυτή; εε διαφόρων ειδών, δεν μπορούν να μπουν όλα στην ίδια λογική. Άλλες Μ.Κ.Ο. απλώς τις διευκόλυνες με το να τους δώσεις έναν χώρο να κάνουν μια εκδήλωση και άλλες τους έδινες, διευκόλυνες την, να πάρουν την χρηματοδότηση για να κάνουνε το υπνωτήριο, για παράδειγμα με τους «ΓΙΑΤΡΟΥΣ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ» που είναι μία Μ.Κ.Ο. με την οποία συνεργαστήκαμε πάρα πολύ μέσω της υποστήριξης του δήμου πήραν χρήματα από το Ε.Σ.Π.Α. να κάνουν το υπνωτήριο για τους αστέγους, που είναι ας πούμε μια μεγάλη δομή, εε οπότε για κάθε, σε κάθε τομέα διαφοροποιείται και η σχέση με τον τρίτο τομέα, με τις Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις. Με το «SOLIDARITY NOW» για παράδειγμα παραχωρήσαμε ένα χώρο και στήθηκε απάνω ένα πολυδύναμο κέντρο για τους πρόσφυγες και τα λοιπά στο φρουραρχείο, στον δεύτερο όροφο του φρουραρχείου, στον πρώτο όροφο είναι το Κ.Υ.Α.Δ.Α., από πάνω είναι το «SOLIDARITY NOW» που είναι Μ.Κ.Ο. η οποία δόθηκε από τον δήμο ο χώρος, βρήκανε χρήματα να τον ανακαινίσουνε με δικούς τους πόρους και λειτουργεί ένα κέντρο υποδοχής ευάλωτων ομάδων στον δεύτερο όροφο του φρουραρχείου»*

2: *«και με τις Μ.Κ.Ο. με πάρα πολλές υπογράψαμε μνημόνιο συνεργασίας και έχουμε μια εξαιρετική ή ο δήμος είχε μια εξαιρετική συνεργασία με τις Μ.Κ.Ο. και μέσω αυτού που λέμε « A.C.C.M.R.» του Athens Coordination Center for Migrant and Refugees το οποίο δημιουργήθηκε με ιδιωτικά, με ιδιωτικά κεφάλαια μέσω του «ΣΤΑΥΡΟΣ ΝΙΑΡΧΟΣ» και τώρα το τρέχει ο Δ.Ο.Μ., είναι το κέντρο συντονισμού για θέματα μετανάστευσης» ... «Σε κάποια προγράμματα συνεργαστήκαμε με Μ.Κ.Ο. αλλά υποβάλλανε προτάσεις και χρηματοδοτήθηκε η πρόταση, άρα ο δήμος δεν έδωσε λεφτά άμεσα αλλά συνεργαστήκαμε με κάποιες από αυτές και ήτανε ωφελούμενοι του προγράμματος, δηλαδή πληρώθηκαν για να κάνουνε μία δουλειά*

συγκεκριμένη και στην ευρύτερη κοινωνική πολιτική, στο T.E.B.A. και τα λοιπά, εε αλλά υποβάλλανε προτάσεις. Δεν είναι ότι τους δώσαμε λεφτά»

5: «έχουμε συμμετοχή μη κυβερνητικών οργανώσεων εεμ για παράδειγμα ως εταίροι εε σε προγράμματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, εε ας πούμε ένα πράγμα, ένα πρόγραμμα που υλοποιήθηκε εεε έχει τελειώσει τώρα βέβαια, τελείωσε πέρσι, το ΕΣΤΙΑ και ΕΣΤΙΑ όχι στο εεε, των αιτούντων άσυλο, ένα άλλο ΕΣΤΙΑ που ήτανε από την *diggi employment* εε Ευρωπαϊκή Επιτροπή και αφορούσε την λειτουργία δύο πολυδύναμων ιατρείων που παρείχανε και κοινωνικές υπηρεσίες. Εεε εκεί για παράδειγμα υπήρχε ένα, υπήρχανε κομμάτια, πακέτα εργασίας τα οποία τα διαχειρίζονταν οι μη κυβερνητικές οργανώσεις έτσι. Π.χ. εργασιακή συμβουλευτική ή ένα κομμάτι υποδοχής κοινωνικών λειτουργών ή κάποιες δράσεις υποστήριξης για ειδικές ομάδες. Εε θέλω να πω ήτανε *leader* ο δήμος Αθηναίων και είχε από κάτω ένα, εε μια, ένα εταιρικό σχήμα στο οποίο περιλάμβανε και μη κυβερνητικές οργανώσεις»

Ωστόσο υπάρχουν και ορισμένα προβλήματα και δυσκολίες στη συνεργασία με τις Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις όπως μας ανέφεραν τα στελέχη υπεύθυνα για τον σχεδιασμό και την εφαρμογή κοινωνικής πολιτικής του δήμου Αθηναίων. Τέτοιου είδους προβλήματα αποτελούν οι διαφορετικές ανάγκες και τα διαφορετικά συμφέροντα κάθε ξεχωριστής Μη Κυβερνητικής Οργάνωσης τα οποία μπορεί να συγκρούονταν πολλές φορές μεταξύ τους. Χαρακτηριστικά είναι τα όσα αναφέρει ο 5

5: «εντάξει, υπάρχουνε και αρνητικά σημεία, αρνητικά σημεία είναι ότι... εντάξει η συντριπτική πλειοψηφία των μη κυβερνητικών οργανώσεων δουλεύει με Ευρωπαϊκά χρήματα» ... «εε εντάξει δεν έχουμε καταφέρει να αποτρέψουμε τον ανταγωνισμό, αν μπορούμε να το πούμε έτσι, μεταξύ των οργανώσεων, δηλαδή υπάρχουνε τέτοια ζητήματα πάντοτε, έτσι»

Σχετικά με την ιδιωτική πρωτοβουλία, τους εθελοντές και την εταιρική κοινωνική ευθύνη όσον αφορά την εμπλοκή τους στην κοινωνική πολιτική του δήμου της Αθήνας αξίζει να αναφέρουμε τις δωρεές σε χρήμα ή σε είδος από ιδιώτες και εταιρείες, την εθελούσια παροχή βοήθειας και υποστήριξης από τις μεταναστευτικές κοινότητες κυρίως στο ζήτημα της μετάφρασης καθώς επίσης και τη δημιουργία του μητρώου εθελοντών όπως χαρακτηριστικά αναφέρουν οι 1 και 2

1: «Ναι υπήρχε υπήρχε, στις έκτακτες ανάγκες υπάρχουνε πάντα και οι εθελοντές και διάφοροι που θέλουν να σου δώσουνε πράγματα. Ας πούμε τα θέματα ρούχα, ρούχα, παπούτσια και δεν ξέρω τι άλλο και φάρμακα εντάξει αλλά κυρίως ρούχα εε είχε φτάσει ο κόμβος αλληλεγγύης να μην δέχεται άλλο... να μην δέχεται άλλο, δεν μπορούσε. Δεν είχε χώρο.... Και τρόφιμα, καλά τα τρόφιμα» ... «Δηλαδή ένας κοινωνικός λειτουργός παραδείγματος χάριν εθελοντής δεν σου κάνει διότι δεν μπορεί να υπογράψει, δεν μπορεί να κάνει... θέλω να πω είναι και θεσμικά αυτά, ναι, είναι και θεσμικά. Αλλά εν πάση περιπτώσει και ο αριθμός των

εθελοντών εε δεν... ήταν κάποια στιγμή περισσότερος από αυτόν που μπορείς να διαχειριστής σε μόνιμη βάση γιατί ο κάθε εθελοντής θα σου πει θέλω να έρθω μια μέρα τη βδομάδα. Η οργάνωση του ενός μια μέρα τη βδομάδα και δυο μέρες ο ένας και τα λοιπά ήδη είναι χαχα, ήδη είναι ένα τεράστιο θέμα» ... «ΕΓΙΝΕ ΚΑΙ ΑΥΤΟ, το κάναμε. Ο δήμος έφτιαξε μητρώο εθελοντών»

2: «μεταναστευτικές κοινότητες βοήθησαν πάρα πολύ, ΠΑΡΑ ΠΑΡΑ ΠΟΛΥ!, με τη διερμηνεία, με την υποστήριξη με την βοήθεια, εε ad hoc ο καθένας ότι είχε ειδικευση έκανε»

Όσον αφορά την εμπλοκή άλλων φορέων στην αντιμετώπιση της κρίσης και των εκτάκτων αναγκών που προέκυψαν οι συμμετέχοντες στην έρευνα ανέφεραν ως καθοριστικό παράγοντα τον συνδυασμό των υπηρεσιών του δημοσίου τομέα, του ιδιωτικού τομέα, του τρίτου τομέα και των Μ.Κ.Ο., ενώ ένας από τους συνεντευξιζόμενους αναφέρθηκε στη χρηματοδότηση που μπορεί να υπάρξει από την Ευρωπαϊκή Ένωση έμμεσα μέσω της Ανθρωπιστικής Λέσχης Κοινωνικής Βοήθειας η οποία παρέχει ανθρωπιστική βοήθεια. Πιο χαρακτηριστικές είναι οι απαντήσεις του 2 ο οποίος αναφέρει

2: «Η ανθρωπιστική, κοινωνική λέσχη ανθρωπιστικής βοήθειας που λειτουργεί εκτός Ευρωπαϊκής Ένωσης η οποία άλλαξε το εσωτερικό της κανονισμό για να μπορεί να εμπλακεί στο εσωτερικό της Ευρωπαϊκής Ένωσης, δηλαδή στην Ελλάδα. Που έδωσε τα λεφτά για τα κέντρα, για την φιλοξενία και τα λοιπά και τα λοιπά. Τώρα το κάνει η digi home που είναι η αρμόδια. Αυτό είναι το επείγον που έκανε η Ευρωπαϊκή Ένωση» ... «Τώρα, οι άλλοι φορείς που βοήθησαν είναι τα όργανα του δήμου, δηλαδή οι οργανισμοί του δήμου, ο Κ'.Υ.Α.Δ.Α., η αναπτυξιακή που έκανε προγράμματα, προφανώς οι Μ.Κ.Ο. μεταναστευτικές κοινότητες βοήθησαν πάρα πολύ, ΠΑΡΑ ΠΑΡΑ ΠΟΛΥ!, με τη διερμηνεία, με την υποστήριξη με την βοήθεια, εε ad hoc ο καθένας ότι είχε ειδικευση έκανε»

Πίνακας 8. Προσωπική εμπειρία των συνεντευξιζόμενων στην τοπική αυτοδιοίκηση	
Κατηγορίες – Υποκατηγορίες	Συχνότητα
1) Θετικά αποτιμώμενη εμπειρία	3
2) Δυσκολίες και προβλήματα	3
3) Ανάδειξη δύσκολων θεμάτων μέσα από την πολιτική	1
4) Ηθική ικανοποίηση	2

Από τα στελέχη υπεύθυνα για τον σχεδιασμό και την εφαρμογή κοινωνικής πολιτικής του δήμου Αθηναίων που συμμετείχαν στην έρευνα, πέντε από τα έξι

αναφέρθηκαν στην προσωπική τους εμπειρία στην τοπική αυτοδιοίκηση ενώ το στέλεχος που δεν απάντησε σε σχετική ερώτηση αναφέρθηκε στις αλλαγές που ενδεχομένως πρέπει να γίνουν στην τοπική αυτοδιοίκηση.

Όπως φαίνεται στον Πίνακα 8, οι συνεντευξιαζόμενοι αναφέρθηκαν στην προσωπική τους εμπειρία κάνοντας σε πολλές περιπτώσεις θετική αποτίμηση της εμπειρίας τους αυτής, αναφέρθηκαν στις δυσκολίες και στα προβλήματα που συναντούν ή συνάντησαν όπως επίσης και στην ηθική ικανοποίηση που έλαβαν αρκετές φορές ενώ ένας συνεντευξιαζόμενος αναφέρθηκε στη σημαντικότητα που είχε για τον ίδιο προσωπικά η 2: «ανάδειξη δύσκολων θεμάτων» μέσω του σχεδιασμού και της εφαρμογής κοινωνικής πολιτικής, «θεμάτων που δεν είναι συνηθισμένα στη δημόσια και την πολιτική σφαίρα».

Ορισμένα από τα πιο χαρακτηριστικά λόγια που αφορούν τη θετικά αποτιμώμενη εμπειρία των στελεχών υπεύθυνων για τον σχεδιασμό και την εφαρμογή κοινωνικής πολιτικής του δήμου Αθηναίων είναι αυτά του 1 και του 4 οι οποίοι αναφέρουν

1: *«Η προσωπική μου εμπειρία ήτανε πάρα πολύ θετική. Είχα πέντε χρόνια αφιέρωσα εκεί και ήτανε εξαιρετική» ... «ήταν πάρα πολύ πλούσια και σημαντική η εμπειρία»*

4: *«Καταπληκτική και είμαι πολύ περήφανη. ΚΑΤΑΠΛΗΚΤΙΚΗ, ΥΠΕΡΗΦΑΝΗ. Πραγματικά είδα πράγματα τα οποία ίσως δεν τα φανταζόμουν»*

Τα προβλήματα ή δυσκολίες που ανέφεραν οι συνεντευξιαζόμενοι σε σχέση με την προσωπική τους εμπειρία στην τοπική αυτοδιοίκηση και πιο συγκεκριμένα στον δήμο Αθηναίων, σχετίζονται είτε με το πολιτικό κόστος είτε με το μέγεθος και τις διαδικασίες που έχει ο δήμος της Αθήνας. Πιο χαρακτηριστικές είναι οι απαντήσεις του 2 και του 5

2: *«...η θεματική αυτή είναι εύκολη, πολιτικά είναι δύσκολη, όχι μόνο για εμένα και για τον δήμαρχο που στήριξε και για τους άλλους δήμους που δούλεψαν γι' αυτό και για όλους τους εμπλεκόμενους που έπρεπε να το υποστηρίξουν γιατί μην ξεχνάτε ότι όταν ο δήμαρχος λέει κάτι, οι υπόλοιποι κάπως ακολουθούν. Μπορεί να μην είναι σωστό, μπορεί να μην είναι δημοκρατικό, μπορεί πολλά πράγματα να συζητήσουμε, αλλά όταν ο δήμαρχος τραβάει το κάρο, όποιος διαφωνεί πρέπει κάπως να το διαχειριστεί»*

5: *«Εντάξει, ο δήμος Αθηναίων είναι μια ειδική κατηγορία θα έλεγα εγώ, το περιγράφω, εε πώς να το πω, είναι ένας ελέφαντας που έχει κάτσει στο βαρέλι, με ποια έννοια; Γιατί μπορεί να είναι δήμος μεν, τοπική αυτοδιοίκηση ωστόσο σε προσωπικό και capacity είναι μεγαλύτερος ίσως από τα πέντε μικρότερα υπουργεία σαν φορέας, σαν μέγεθος, γεγονός που*

δημιουργεί πάρα πολύ σοβαρά ζητήματα στο επίπεδο αυτό καθότι οι διαδικασίες που μπορείς να κάνεις να λειτουργούν σε έναν δήμο των 30, των 50, των 100 χιλιάδων δεν μπορούν να λειτουργήσουν σε έναν, με τον ίδιο τρόπο σε έναν δήμο όπως είναι ο δήμος Αθηναίων, έτσι, ο οποίος είναι ένας τόσο μεγάλος φορέας και οργανισμός που θα πρέπει συνεχώς να επαναπροσεγγίζει τις διαδικασίες του, να βρίσκει τι κολλάει, που κολλάει γιατί αν κολλήσει κάτι στον δήμο θα αργήσει να ξεκολλήσει, με την έννοια ότι είναι δηλαδή πολύ μεγαλύτερο το εύρος των διαδικασιών, των υπηρεσιών, τα πάντα έτσι; Είμαστε νομίζω 22 διευθύνσεις... που έχουν από κάτω τους συνολικά 115 τμήματα. Γι αυτό λέω ότι είμαστε μεγαλύτεροι από υπουργεία, από κάποια υπουργεία, γεγονός που εντάζει, πρέπει κάπως να αντιμετωπιστεί επίσης έτσι»

Δύο από τους συνεντευξιαζόμενους αναφέρθηκαν στην ηθική ικανοποίηση που εισέπραξαν ή εισπράττουν από την προσωπική τους εμπειρία στην τοπική αυτοδιοίκηση. Η ηθική ικανοποίηση αφορά κυρίως την ικανοποίηση αναγκών των ανθρώπων που έχουν ανάγκη και που ανήκουν σε κοινωνικά ευάλωτες ομάδες. Πιο χαρακτηριστική είναι η απάντηση του 3 ο οποίος αναφέρει

3: «η μεγάλη μου ηθική ικανοποίηση είναι ότι θα περάσουν όλοι οι εξυπηρετούμενοι να με ευχαριστήσουν, ... να μου κάνουν δηλαδή πάρα πολύ συγκινητικές δηλώσεις που για εμένα ηθικά έχω ικανοποιηθεί από αυτό και μόνο και δεν επιδιώκω κάτι άλλη ικανοποίηση» ... «δηλαδή όταν ακούς ότι έρχεται ο άστεγος και σου λέει ότι εγώ όλο το βράδυ προσευχόμουν για εσένα και την οικογένεια σου για αυτό που μου παρέχεις, είναι ηθικά, είσαι ικανοποιημένος»

Πίνακας 9. Παρεμβάσεις που γίνονται ή πρέπει να γίνονται για αντιμετώπιση προβλημάτων και έκτακτων αναγκών που προκύπτουν	
Κατηγορίες – Υποκατηγορίες	Συχνότητα
1) Θεσμικό πλαίσιο και αρμοδιότητες	2
2) Πολιτική Βούληση	2
3) Συντονισμός και κινητοποίηση φορέων και υπηρεσιών	4
4) Υψηλός βαθμός ετοιμότητας	3
4.1. Πρότερες ενέργειες	3
4.2. Έγκαιρη αναγνώριση προβλήματος	1
5) Παροχή υποδομών, υλικών και υπηρεσιών	2

Σχετικά με τις παρεμβάσεις που γίνονται ή θα πρέπει να γίνονται προκειμένου να αντιμετωπίζονται τα προβλήματα και οι έκτακτες ανάγκες που προκύπτουν στους οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης και πιο συγκεκριμένα στον δήμο της Αθήνας μίλησαν τέσσερις από τους συνολικά έξι συνεντευξιαζόμενους της έρευνας.

Οι συμμετέχοντες στην έρευνα αναφέρθηκαν, όπως φαίνεται και στον Πίνακα 9, στο θεσμικό πλαίσιο και τις αρμοδιότητες που συνεπάγονται από αυτό, στο ζήτημα της πολιτικής βούλησης, στον συντονισμό και την κινητοποίηση όλων των φορέων και των υπηρεσιών που επωμίζονται την σχεδιασμό και την υλοποίηση των παρεμβάσεων, στον υψηλό βαθμό ετοιμότητας που πρέπει να έχει ένας δήμος κάτι που περιλαμβάνει όλες τις πρότερες ενέργειες που τον καθιστούν έτοιμο, στην έγκαιρη αναγνώριση του προβλήματος ή των εκτάκτων αναγκών που προκύπτουν και τέλος στην παροχή δομών, υλικών αγαθών και υπηρεσιών από όλους τους συμβαλλόμενους φορείς και υπηρεσίες.

Όσον αφορά τον συντονισμό και την κινητοποίηση των φορέων και υπηρεσιών που εμπλέκονται στην αντιμετώπιση των προβλημάτων ή των εκτάκτων αναγκών που προκύπτουν, φαίνεται ότι υπάρχει ένας συντονισμός και συνεργασία μεταξύ διαφορετικών τμημάτων και υπηρεσιών του δήμου Αθηναίων. Όπως αναφέρουν οι 4 και 2 χαρακτηριστικά

4: *«Είναι η διεύθυνση κοινωνικής αλληλεγγύης του δήμου της Αθήνας, το Κέντρο Υποδοχής και Αλληλεγγύης του Δήμου της Αθήνας αλλά σίγουρα όλοι οι φορείς μπορούν να προσφέρουν. Δηλαδή η δημοτική αστυνομία όταν τη χρειάζεσαι μέσα στη νύχτα όταν υπάρχει ένα περιστατικό πολύ δύσκολο και πρέπει να σε συνοδεύσει ή να βοηθήσει ή οι φορείς του δήμου κάνουν διάφορες δράσεις για συλλογή τροφίμων, φαρμάκων, αυτό δεν είναι βοήθεια; Όλοι εμπλέκονται, όλοι εμπλέκονται και όλοι πρέπει να συμμετέχουν»*

2: *«Ναι, έχει, ναι. Πρέπει να βγει τώρα μία, ο γενικός γραμματέας που έχει τον συντονισμό, ο γενικός γραμματέας του δήμου έχει τον συντονισμό των υπηρεσιών και ξέρει σε τι πρέπει, που πρέπει να παρέμβει. Η δημοτική αστυνομία θα κάνει μία συγκεκριμένη δουλειά, η κοινωνική υπηρεσία θα κάνει μία συγκεκριμένη δουλειά, η καθαριότητα θα κάνει μία συγκεκριμένη δουλειά, οι οδηγοί θα κάνουνε μια συγκεκριμένη δουλειά και τα λοιπά και τα λοιπά. Υπάρχει ένας συντονισμός ποιος δίνει κουβέρτες, νερά, Κ.Υ.Α.Δ.Α. Όλα αυτά έχουν συζητηθεί σε workshop και μετά βγήκε ένα σχέδιο. Άρα ο καθένας έχει έναν ρόλο. Βέβαια πρέπει να γίνει επικαιροποίηση»*

Ένα στοιχείο μείζονος σημασίας για την αντιμετώπιση προβλημάτων και εκτάκτων αναγκών που προκύπτουν αποτελεί ο βαθμός ετοιμότητας των υπηρεσιών του δήμου ο οποίος αφορά αφενός τις πρότερες ενέργειες που έχει κάνει ο δήμος πριν την εμφάνιση οποιουδήποτε προβλήματος ή ανάγκης έτσι ώστε να γίνουν όλες οι απαραίτητες δράσεις για την αντιμετώπιση τους και αφετέρου την έγκαιρη

αναγνώριση ενός προβλήματος ή ανάγκης που ενδέχεται να προκύψει. Κάποια από τα πιο χαρακτηριστικά λόγια είναι αυτά των 5 και 2 οι οποίοι αναφέρουν

5: *«Αυτή τη στιγμή αν δεν έχει προβεί κάποιος σε πρότερες ενέργειες δεν μπορεί να αντιμετωπίσει δηλαδή μια ανθρωπογενή κρίση για παράδειγμα όπως αυτή που αντιμετωπίσαμε εμείς το '15, θα είναι πολύ δύσκολο κανείς να την αντιμετωπίσει αν δεν έχει κάτσει από πριν να σκεφτεί τι πρόκειται να συμβεί και με ποιους πρόκειται να συνεργαστεί, δηλαδή εμείς έχουμε κάνει ένα 70% αυτής της πορείας κυρίως επειδή είχαμε την αρνητική εμπειρία του 2015. Έχουμε δηλαδή καταγράψει λίγο με ποια σειρά θα πρέπει να εμπλέκονται οι υπηρεσίες μας, εμπως θα πρέπει να κινητοποιηθούν»*

2: *«Πως μπορούν δηλαδή να εμπλακούν αντιλαμβανόμενοι την πρόκληση. π.χ. είχαμε πει, είχαμε κάνει, είχε γίνει μια πολύ μεγάλη συζήτηση για το airbnb που είναι και κοινωνικό θέμα. Το χάσαμε το θέμα δυστυχώς πρέπει να πω. Η τοπική αυτοδιοίκηση το έχασε. Το έβλεπε να έρχεται, είχαμε τα παραδείγματα των τουριστικών περιοχών, δεν ενδιαφερθήκαμε και τώρα τρέχουμε να μαζέψουμε τα αμάζευτα, να κάνουμε πολιτική για να κάνουμε και μπαλώματα»*

Το θεσμικό πλαίσιο και η πολιτική βούληση αποτελούν δύο επιπλέον στοιχεία που παίζουν σημαντικό ρόλο στην αντιμετώπιση των προβλημάτων και των εκτάκτων αναγκών που προκύπτουν σε έναν οργανισμό τοπικής αυτοδιοίκησης και πιο συγκεκριμένα στον δήμο Αθηναίων. Η ύπαρξη ενός θεσμικού πλαισίου που να προσδιορίζει ακριβώς πότε και πως πρέπει να παρεμβαίνει ο κάθε αρμόδιος φορέας ή υπηρεσία του δήμου μπορεί να αποτελέσει οδηγό στην διαχείριση ή αντιμετώπισης μια έκτακτης ανάγκης ενώ η πολιτική βούληση μπορεί να καλύψει τυχόν κενά του υπάρχοντος θεσμικού πλαισίου. Κάποια από τα πιο χαρακτηριστικά λόγια είναι αυτά των 2 και 5 οι οποίοι υποστηρίζουν

2: *«Ερχόμαστε στο πρώτο κομμάτι. Ή έχουν την αρμοδιότητα να το κάνουνε, ή έχουν την αρμοδιότητα να το κάνουνε, οπότε η νομοθεσία που αφορά τις αρμοδιότητες των δήμων προσαρμόζεται σε καινούριες ανάγκες»*

2: *«Έχουμε πολλούς δημάρχους οι οποίοι υπερέβαλαν εαυτόν και πήγαν παρακάτω με πολιτική βούληση λέγοντας ότι αυτό το θέμα είναι πολύ σοβαρό και εμείς θα εμπλακούμε, σε διάφορους τομείς έτσι, δεν μιλάμε μόνο για το προσφυγικό. Εμείς το κάναμε στο προσφυγικό και σε άλλους, άλλοι το κάνανε σε άλλους τομείς. Αλλά το ένα είναι η αρμοδιότητα και το άλλο είναι η πολιτική βούληση»*

5: *«Δηλαδή πρακτικά στην τοπική αυτοδιοίκηση δεν υπάρχει, δεν υπάρχουν βήματα για την αντιμετώπιση μίας ανθρωπογενούς κρίσης. Δεν υπάρχει με την ίδια έννοια όπως υπάρχει στην κεντρική διοίκηση πλαίσιο για παράδειγμα εκτάκτων αναγκών στο οποίο θα μπορέσεις γρήγορα να κινηθείς με προμήθειες υλικού, εξοπλισμών για να αντιμετωπίσεις ας πούμε μια*

κατάσταση που θα θέλει ξέρω 'γω να δώσεις 50.000 νερά στο κέντρο της Αθήνας και 2.000 υπνόσακους αν δεν τους έχεις. Εννοώ ευελιξία στις διαδικασίες όταν προκύπτει μια διαδικασία έκτακτης ανάγκης. Αυτά όλα δεν είναι ξεκάθαρα, εε είναι λίγο με την πατέντα λειτουργεί το όλο πράγμα, το οποίο δεν θα έπρεπε. Εεμ και θεωρώ ότι και αυτό είναι ένα ζήτημα στο οποίο πρέπει να, να μπει κάτω από το, ειδικά εφόσον σαν χώρα έχουμε ζήσει την όλη ιστορία με την προσφυγική κρίση είναι κάτι που πρέπει να συζητηθεί με πολύ συγκεκριμένο τρόπο, δηλαδή θα πρέπει να υπάρξει πλαίσιο με την κινητοποίηση ανθρώπινου δυναμικού και υλικών πόρων για την αντιμετώπιση ανθρωπογενών κρίσεων σε οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης. Τι κάνουμε και με ποιους συνεργαζόμαστε από την κεντρική διοίκηση και με του τρίτου τομέα φυσικά, έτσι; Ένα σχέδιο, αν υπάρχουνε άλλοι πάροχοι και μπορούνε να παρέμβουνε φυσικά να δούμε με ποιον τρόπο μπορούμε να συνεργαστούμε»

Ένα ακόμη στοιχείο που αναφέρθηκε από τους συνεντευξιαζόμενους σχετικά με τις παρεμβάσεις για την αντιμετώπιση μίας έκτακτης ανάγκης ή ενός προβλήματος που μπορεί να προκύψει, είναι η παροχή υποδομών, υλικών και υπηρεσιών από τους φορείς και τις υπηρεσίες του δήμου. Κάποια από τα πιο χαρακτηριστικά είναι τα λόγια του 2 ο οποίος αναφέρει

2: «Κοιτάχτε, ο δήμος σε καταστάσεις έκτακτης ανάγκης, ας πούμε αν πάρουμε το καιρικό που το συζητάγαμε πριν, ανοίγει περιοχές φίλες, ανοίγει χώρους κλιματιζόμενους όταν έχει καύσωνα και τα λοιπά. Αυτά τα πολύ έκτακτα, τα πολύ άμεσα βγαίνει μία τέτοια, λειτουργεί όλο το 24ωρο μια αίθουσα, να μην είναι άνθρωπο έξω στο χιόνι, στο κρύο, στη ζέστη»

2: «όταν ας πούμε έγινε η ιστορία με τη Βικτώρια και ήταν οι άνθρωποι στη Βικτώρια και κατασκηνώνανε 150 σκηνές πάνω στη Βικτώρια, δεν είχαμε τρόπο να αντιμετωπίσουμε αυτή την πραγματικότητα. Μιλήσαμε με το υπουργείο, μιλήσαμε με τη γενική γραμματεία, ήρθανε λεωφορεία, πήραν τον κόσμο και τον πήγανε σε κέντρα φιλοξενίας και τα λοιπά και τα λοιπά. Η παρέμβαση μας ήταν να ανοίξουμε τον Ελαιώνα... πολύ γρήγορα... σε σχέση με τα δεδομένα που είχαμε, πολύ γρήγορα ανοίξαμε τον Ελαιώνα»

Πίνακας 10. Οριζόντιος συντονισμός αρμόδιων και εξειδικευμένων φορέων δήμου Αθήνας	
Κατηγορίες – Υποκατηγορίες	Συχνότητα
1) Συμμετοχή κρατικού μηχανισμού και δικτύωση φορέων	4
2) Συνεργασία με άλλες διευθύνσεις του δήμου	1
3) Συνεργασία με κοινωνία των πολιτών και Μ.Κ.Ο.	1
4) Ανάγκη εμπλοκής άλλων φορέων εκτός του δήμου	2

Στον δήμο Αθηναίων βάσει του επιχειρησιακού προγράμματος κοινωνικής πολιτικής (2015) υπάρχουν αναφορές για αντιμετώπιση των εκτάκτων αναγκών του δήμου μέσω της συμβολής στον οριζόντιο συντονισμό αρμόδιων και εξειδικευμένων φορέων. Για το συγκεκριμένο ζήτημα μίλησαν τέσσερις από τους έξι συνεντευξιζόμενους. Όπως φαίνεται και στον Πίνακα 10, τα στελέχη υπεύθυνα για τον σχεδιασμό και την εφαρμογή κοινωνικής πολιτικής του δήμου της Αθήνας, αναφέρθηκαν στον οριζόντιο συντονισμό του δήμου που αφορά κυρίως τη συμμετοχή του κρατικού μηχανισμού και τη δικτύωση διαφόρων φορέων του, την ανάγκη εμπλοκής άλλων φορέων εκτός του δήμου της Αθήνας στην αντιμετώπιση των εκτάκτων αναγκών, τη συνεργασία μεταξύ των διευθύνσεων του δήμου και την συνεργασία με Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις και την κοινωνία των πολιτών.

Η συμμετοχή του κρατικού μηχανισμού στο κομμάτι της δικτύωσης που ανέφεραν οι συμμετέχοντες της έρευνας αφορά κυρίως τη συμμετοχή των υπουργείων. Αυτό φαίνεται και από τα λόγια του 5 και του 2

5: «...είμαστε σε μια συζήτηση και με το υπουργείο εκεί πως τι και τα λοιπά, ειδικά με την υπηρεσία υποδοχής και ταυτοποίησης, εεε αυτό, αυτό. Δηλαδή έχουμε ξεκινήσει πλέον, το βάζουμε σε χαρτί, το αποτυπώνουμε, το κάνουμε πρωτόκολλο. Κάποια στιγμή φαντάζομαι θα περαστεί και από την προεδρία»

2: «Είναι αυτό βασικά, αλλά σε αυτό το κομμάτι όταν πια ξεφεύγει από τα όρια της πόλης, μπαίνει και το υπουργείο. Άρα μπαίνει και ο κρατικός μηχανισμό μέσα» ... «Ο δήμος έχει έναν πολύ σημαντικό ρόλο κινητοποίησης. Από εκεί και πέρα ανάλογα με την μορφή των υπουργείων και το στήσιμο, πρέπει να δούμε ποιος είναι ο αρμόδιος, η αρμόδια υπηρεσία που κάνει το συντονισμό. Δηλαδή παλιά υπήρχε το υπουργείο μεταναστευτικής, ο γενικός γραμματέας μετανάστευσης έκανε αυτό. Τώρα δεν υπάρχει υπουργείο μεταναστευτικής, είναι το υπουργείο προστασίας του πολίτη και παρόλα αυτά υπάρχει γενικός γραμματέας μετανάστευσης. Άρα φαντάζομαι ότι αυτός είναι. Πρέπει όμως να οριστεί. Πρέπει το εκάστοτε αρμόδιο υπουργείο να έχει προβλέψει αυτή τη διαδικασία»

Δύο στελέχη υπεύθυνα για τον σχεδιασμό και την εφαρμογή κοινωνικής πολιτικής σχολίασαν την ανάγκη για εμπλοκή φορέων πέραν των φορέων του δήμου στην αντιμετώπιση των εκτάκτων αναγκών και από ένα στέλεχος αναφέρθηκε η συνεργασία με τον τρίτο τομέα και τις Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις και η συνεργασία ανάμεσα στις διαφορετικές διευθύνσεις του δήμου της Αθήνας. Κάποια από τα πιο χαρακτηριστικά λόγια είναι αυτά του 3 και του 5 οι οποίοι αναφέρουν

3: *«Σίγουρα υπάρχει διασύνδεση. Δηλαδή δεν μπορεί να αντεπεξέλθει μόνο μία κοινωνική υπηρεσία σε μία περίπτωση, εε σε οτιδήποτε σχεδιαστεί. Θα πρέπει να υπάρχει συνεργασία και με τις άλλες διευθύνσεις, έτσι; Γιατί είναι όλα διευθύνσεις αυτά, με τις άλλες διευθύνσεις για να έχουμε. Δηλαδή κι εδώ που έχει τον ξενώνα θα πρέπει να γίνει ένας προϋπολογισμός, ένα μεγάλο κονδύλι για να βγει να πληρώνεται ο ξενώνας. Καταλάβατε; Θέλουμε τα αυτοκίνητα, με την υπηρεσία τέλος πάντων που είναι της καθαριότητας που έχει τα αυτοκίνητα για να μετακινήσουμε τους αστέγους. Δηλαδή, καταλαβαίνετε, αυτά από μόνη της δεν μπορεί να γίνει μία κοινωνική πολιτική να εφαρμοστεί αν δεν υπάρχει η συνεργασία με υπηρεσίες οικονομικού, υπηρεσίες καθαριότητας, νομικής υπηρεσίας, όλες οι υπηρεσίες εμπλέκονται για να μπορούμε να συνεργαστούμε και να έχουμε και το αποτέλεσμα»*

5: *«Οριζόντιο σχεδιασμό εννοούμε ότι εντάζει, εμείς ότι και να κάνουμε όσο καλά και να παρέμβουμε δεν θα το λύσουμε το θέμα αν δεν μπούνε κι άλλοι φορείς στο παιχνίδι»*

5: *«Έεε με αυτή την έννοια είναι απαραίτητος ο οριζόντιος ή ο οριζόντιος ας πούμε για παράδειγμα μπορεί να είναι και με το κομμάτι της κοινωνίας των πολιτών, για παράδειγμα να μπορέσουμε να δώσουμε κάποιες παραπάνω υπηρεσίες σε ανθρωπιστικό επίπεδο με την συνεργασία των κέντρων ημέρας που υπάρχουνε στην περιοχή του κέντρου της Αθήνας. Κατά βάση λειτουργούνε μόνο μη κυβερνητικές οργανώσεις, δηλαδή κατά πόσο σε μία έκτακτη κατάσταση θα μπορούσανε και αυτοί να συμβάλουνε με δικά τους μέσα και πόρους και τον συντονισμό του δήμου για να αποσοβηθούνε τα χειρότερα»*

Πίνακας 11. Τρόποι που θα μπορούσε το τοπικό κοινωνικό κράτος και πιο συγκεκριμένα ο δήμος Αθηναίων να γίνει καλύτερος στην αντιμετώπιση εκτάκτων αναγκών	
Κατηγορίες – Υποκατηγορίες	Συχνότητα
1) Χρηματοδότηση	3
2) Λήψη εμπειρίας και τεχνογνωσίας από άλλες πόλεις	1
3) Αύξηση προσωπικού	3
4) Πολιτική βούληση	2
5) Καλύτερος κεντρικός σχεδιασμός	3
6) Καλύτερη οργάνωση	3

Σχετικά με τους τρόπους που θα μπορούσε να γίνει καλύτερο το τοπικό κοινωνικό κράτος και πιο συγκεκριμένα ο δήμος της Αθήνας στην αντιμετώπιση των εκτάκτων αναγκών που προκύπτουν μίλησαν όλοι οι συμμετέχοντες της έρευνας. Σύμφωνα με τον Πίνακα 11, τα ποιοτικά δεδομένα που αναδύθηκαν αφορούν κυρίως τη χρηματοδότηση, την αύξηση του προσωπικού, την καλύτερη οργάνωση μεταξύ των υπηρεσιών του δήμου και τον καλύτερο κεντρικό σχεδιασμό. Οι συμμετέχοντες της έρευνας αναφέρθηκαν επίσης στην πολιτική βούληση και στη λήψη εμπειρίας και τεχνογνωσίας από άλλες πόλεις.

Όσον αφορά τη χρηματοδότηση, τα στελέχη υπεύθυνα για τον σχεδιασμό και την εφαρμογή κοινωνικής πολιτικής του δήμου Αθηναίων αναφέρθηκαν στην ανάγκη για αύξηση των κονδυλίων προς τον δήμο, την ανάγκη για μεγαλύτερη οικονομική αυτονομία των δήμων καθώς επίσης και την ανάγκη ύπαρξης ενός ελαστικότερου πλαισίου δαπανών. Κάποιες από τις πιο χαρακτηριστικές απαντήσεις είναι αυτές του 1 και του 5

1: *«Πρώτον είναι μία μεγαλύτερη αυτονομία οικονομική για τους δήμους με κάποιους πόρους τους οποίους έχει και μπορεί να τους... και δεύτερον να μην είναι τόσο αυστηρό το πλαίσιο των δαπανών ώστε να μπορεί κανείς να επιλέγει μερικά πράγματα»*

5: *«εεεμ πιο ξεκάθαρες γραμμές προϋπολογισμού και δυνατότητα χρηματοδότησης»*

Σχετικά με την ανάγκη για αύξηση του προσωπικού του δήμου Αθηναίων αναφέρθηκαν τρεις συνεντευξιαζόμενοι. Πιο χαρακτηριστικές απαντήσεις είναι του 1 και του 6 οι οποίοι αναφέρουν

3: *«Εε, θα μπορούσε, ε να ήτανε, να υπάρχει περισσότερο προσωπικό»*

6: *«Για να υπάρξει βελτίωση χρειάζεται περισσότερη οργάνωση, περισσότερο προσωπικό»*

Όπως φαίνεται από την απάντηση του 6 ένα ακόμη στοιχείο που θα μπορούσε να συντελέσει στην καλύτερη αντιμετώπιση των εκτάκτων αναγκών που προκύπτουν

είναι η καλύτερη οργάνωση. Στο κομμάτι της καλύτερης οργάνωσης άλλοι συνεντευξιζόμενοι αναφέρθηκαν στην δυνατότητα να κινητοποιούνται ταχύτερα οι υπηρεσίες και οι φορείς του δήμου και άλλοι στις πιο ξεκάθαρες αρμοδιότητες που θα πρέπει να υπάρχουν. Πιο χαρακτηριστική είναι η απάντηση του 2 ο οποίος αναφέρει

2: *«Παρόλα αυτά, πρέπει ο δήμος να έχει κάτι το οποίο να μπορεί να υποστηρίξει το μεγαλύτερο, δηλαδή μια εσωτερική δυνατότητα να κινητοποιηθεί. Ο γενικός γραμματέας ξέρει θα πάρει τρεις αντιδημάρχους, οι αντιδήμαρχοι θα κινητοποιήσουν τις υπηρεσίες τους και θα υπάρχουν οδηγοί, οχήματα, πρόσωπα, σκούπες, οτιδήποτε, σακούλες, οτιδήποτε, λάστιχα, νερά, κουβέρτες, αυτά. Αυτό γίνεται. Αλλά σε πολύ πρωτόλειο, εγώ θα έλεγα ότι ήτανε πολύ πρωτόλειο το στάδιο»*

Όπως φαίνεται στον Πίνακα 11, τρεις από τους συμμετέχοντες της έρευνας αναφέρθηκαν στον καλύτερο κεντρικό σχεδιασμό ως έναν από τους τρόπους με τους οποίους θα μπορούσε να βελτιωθεί το τοπικό κοινωνικό κράτος και πιο συγκεκριμένα ο δήμος Αθηναίων στην αντιμετώπιση των εκτάκτων αναγκών που προκύπτουν. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η απάντηση του 5 ο οποίος αναφέρει την ανάγκη καλύτερου κεντρικού σχεδιασμού μέσω διαδικασιών από πάνω προς τα κάτω, δηλαδή από το επίπεδο των δήμων προς το επίπεδο του κεντρικού κράτους έτσι ώστε να λαμβάνονται υπόψη οι εμπειρίες, οι ανάγκες και οι δυνατότητες των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης. Πιο χαρακτηριστικά λόγια είναι αυτά του 6 και του 5 οι οποίοι αναφέρουν

6: *«Οι δήμοι αποτελούν βασικούς φορείς επαφής με τον δημότη και καλώς οι κοινωνικές υπηρεσίες βρίσκονται στους δήμους, αλλά ίσως θα να έχουν κάποιες αρμοδιότητες οι περιφέρειες και να υπάρχουν καλύτερες κατευθύνσεις εργασίας. Θα έπρεπε να υπάρχει κάποιος κεντρικός σχεδιασμός για το τι κάνουν οι δήμοι ώστε να πραγματοποιούνται κοινά πράγματα»*

5: *«εε καλύτερη ανάπτυξη εθνικών στρατηγικών σχεδίων που δίνουνε συγκεκριμένο ρόλο στην τοπική αυτοδιοίκηση, δηλαδή αυτά τα πράγματα είναι λίγο top down» ... «Πρέπει να υπάρξει μία συντονισμένη προσπάθεια και ξέρουμε ότι θα πρέπει να υπάρχουν αρμοδιότητες, χρήματα, διευκόλυνση εε πως το λένε, να πάρεις τα χρήματα, εε να υπάρχει μια τεχνική βοήθεια στο σκέλος του εε του να μπορείς να υποβάλεις εε προτάσεις, του τα χρηματοδοτικά εργαλεία να σου διευκολύνουν αυτή τη διαδικασία και πάει λέγοντας» ... «Άρα θέλει μία εε πιο οργανωμένη δουλειά και διαδικασία σχεδιασμού από τα πάνω με φυσικά, την κουβέντα την τοπική αυτοδιοίκηση να είναι μέσα στην κουβέντα αυτή, δηλαδή ο άλλος να μπορεί να συμβάλει είτε με την εμπειρία του είτε με τις ανάγκες που έχει, εε για να καταγραφούνε προκειμένου να βγει κάτι το οποίο εντάζει, να έχει και κάποιο αποτέλεσμα έτσι,*

δηλαδή να πούμε ότι ναι καταλήξαμε σε ένα πλαίσιο, ότι μπορούνε και οι δήμοι στο κοινωνικό επίπεδο και ειδικά σε καταστάσεις κρίσιμες να παρεμβαίνουν έτσι γιατί έχουν αυτές τις αρμοδιότητες, αυτούς τους διαθέσιμους πόρους από εθνικά, αυτούς από κοινοτικά, εε θα τους συνδράμουνε εκείνες οι κρατικές υπηρεσίες στην περίπτωση που δεν μπορούν από μόνοι τους και πάει λέγοντας»

Τέλος, δύο από τους συνεντευξιαζόμενους αναφέρθηκαν στην πολιτική βούληση και ένας αναφέρθηκε στη λήψη εμπειριών και τεχνογνωσίας από άλλες μεγάλες πόλεις, ως τρόπους με τους οποίους θα μπορούσε να γίνει καλύτερο το τοπικό κοινωνικό κράτος στην αντιμετώπιση των εκτάκτων αναγκών που προκύπτουν. Κάποιες από τις πιο χαρακτηριστικές απαντήσεις είναι αυτές των 3 και 2

3: «αυτά και πάντα για εμένα πρέπει να υπάρχει πολιτική βούληση να παίρνονται σωστές παρεμβάσεις, γιατί αν παίρνονται αποφάσεις άμεσα και δεν χρονοβορούμε και δεν είμαστε μία διπλωματική σκέψη, όταν λοιπόν οι αποφάσεις είναι καίριες και άμεσες, εε πιστεύω ότι μπορεί να αντεπεξέλθει τέλεια ο δήμος»

2: «Αλλά ότι υπάρχουνε, καταρχήν υπάρχει εμπειρία άλλων πόλεων που μπορείς να αντιγράψεις. Άλλα μεγέθη; Ναι. Πιο μεγάλη πόλη, πιο μικρή πόλη αλλά το προσαρμόζεις και βάζεις και κάποιες βασικές αρχές, διαλειτουργικότητας»

Συμπεράσματα

Την περίοδο της κρίσης ο δήμος της Αθήνας κλήθηκε να αντιμετωπίσει ένα σύνολο δύσκολων καταστάσεων, κοινωνικών προβλημάτων και εκτάκτων αναγκών. Τα πιο σημαντικά από αυτά είναι οι επιπτώσεις της πολύχρονης οικονομικής κρίσης η οποία έχει εντείνει τα ήδη υπάρχοντα κοινωνικά προβλήματα των κατοίκων του δήμου της Αθήνας. Στην οικονομική κρίση και τις επιπτώσεις της, το 2015 προστέθηκε η προσφυγική κρίση κατά την οποία υπήρξε ένα κύμα αύξησης προσφυγικών ροών, με ανθρώπους να κατευθύνονται προς το κέντρο της Αθήνας προκειμένου στη συνέχεια να κατευθυνθούν στα σύνορα της Ελλάδας και από εκεί σε όποια χώρα επιθυμούσαν να συνεχίσουν τη ζωή τους.

Η τοπική αυτοδιοίκηση και πιο συγκεκριμένα ο δήμος της Αθήνας χρειάστηκε να αντιμετωπίσει τις έκτακτες ανάγκες και τα προβλήματα που προέκυψαν μέσα στην κρίση έχοντας ελάχιστα εργαλεία στη διάθεση του καθότι η κοινωνική πολιτική παραμένει αναιμική. Έτσι τα χρόνια που υπήρξαν ανάγκες για περισσότερες παρεμβάσεις κοινωνικής προστασίας, περισσότερη χρηματοδότηση, αύξηση του προσωπικού και αύξηση προγραμμάτων κοινωνικής πολιτικής, υπήρξε πρώτον μία τεράστια μείωση του προσωπικού καθώς δεν ήταν εφικτό να γίνουνε προσλήψεις εξαιτίας των προγραμμάτων δημοσιονομικής προσαρμογής της χώρας ενώ παράλληλα το προσωπικό του δήμου αποχωρούσε λόγω συνταξιοδότησης και δεύτερον υπήρξε μείωση της χρηματοδότησης του δήμου στα πλαίσια της δημοσιονομικής προσαρμογής της χώρας χωρίς παράλληλα να υπάρχει ευελιξία στην δαπάνη δημοσίου χρήματος για δημιουργία προγραμμάτων κοινωνικής πολιτικής. Αυτή η συνθήκη επιβεβαιώνει το πλαίσιο μίας κατάστασης που υπάρχει στην τοπική αυτοδιοίκηση κατά την οποία αυξάνονται οι ανάγκες για κοινωνική προστασία ενώ παράλληλα μειώνεται η χρηματοδότηση, οι πόροι και οι παρεμβάσεις προς αυτή την κατεύθυνση.

Παρά το γεγονός της μείωσης της χρηματοδότησης με την παράλληλη αύξηση των αναγκών, οι παρεμβάσεις κοινωνικής πολιτικής του δήμου της Αθήνας αυξήθηκαν λόγω του συντονισμού και της συνεργασίας με ένα σύνολο φορέων του τρίτου τομέα και κυρίως Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις. Μέσω της συνεργασίας και του συντονισμού με ΜΚΟ, ο δήμος της Αθήνας δημιούργησε μια σειρά προγραμμάτων για την αντιμετώπιση της φτώχειας και της αποστέρησης, κυρίως

μέσω της παροχής επισιτιστικής βοήθειας και την παροχή βοήθειας σε είδος ενώ παράλληλα κατάφερε να καλύψει τις ανάγκες που υπήρχαν στις κοινωνικά ευάλωτες ομάδες των προσφύγων και των αστέγων. Μέσω της δημιουργίας συνεταιρικών σχημάτων μεταξύ του δήμου της Αθήνας και ΜΚΟ, ο δήμος κατόρθωσε να δημιουργηθούν παρεμβάσεις και προγράμματα κοινωνικής πολιτικής ώστε να αντιμετωπιστούν οι έκτακτες ανάγκες και οι ΜΚΟ διευκολύνθηκαν στην απορρόφηση χρηματοδότησης από ευρωπαϊκά προγράμματα.

Σημαντικό ρόλο για την τοπική αυτοδιοίκηση στην αντιμετώπιση των κρίσεων φαίνεται να μπορεί να διαδραματίσει η συνεργασία με άλλους δήμους οι οποίοι έχουν ήδη μία πρότερη εμπειρία πάνω σε συγκεκριμένες έκτακτες ανάγκες όπως επίσης και ο βαθμός ετοιμότητας που πρέπει να υπάρχει. Το θεσμικό πλαίσιο και οι αρμοδιότητες αποτελούν κομβικής σημασίας ζήτημα ώστε οι οργανισμοί τοπικής αυτοδιοίκησης να μπορούν να αντιδράσουν άμεσα και αποτελεσματικά και να παρέμβουν στις έκτακτες κοινωνικές ανάγκες και προβλήματα που μπορεί να προκύψουν καθώς ένα ξεκάθαρο θεσμικό πλαίσιο και ξεκάθαρες αρμοδιότητες μπορούν να καθορίσουν τι ενέργειες χρειάζεται να γίνονται και με ποια σειρά. Στις περιπτώσεις που το θεσμικό πλαίσιο παρουσιάζει κενά πολύ σημαντικό ρόλο φαίνεται να διαδραματίζει η πολιτική βούληση καθώς με πολιτική βούληση μπορούν να διαμοιραστούν αρμοδιότητες και να σχεδιαστούν οι αναγκαίες παρεμβάσεις.

Συνοψίζοντας, ένα ακόμη στοιχείο που φαίνεται να μπορεί να συντελέσει στην καλύτερη διαχείριση κοινωνικών προβλημάτων και εκτάκτων αναγκών που προκύπτουν είναι ο καλύτερος κεντρικός σχεδιασμός, με την παροχή όλων των απαραίτητων δομών, υλικών και αρμοδιοτήτων προκειμένου να υπάρχει ξεκάθαρος προσανατολισμός στις παρεμβάσεις και δράσεις που σχεδιάζονται και εφαρμόζονται.

Βιβλιογραφικές αναφορές

Ελληνικές βιβλιογραφικές αναφορές

Babbie Earl R. (2011). *Εισαγωγή στην κοινωνική έρευνα*, Ζαφειρόπουλος, Κ. (επιμ.), Βογιατζής, Γ. (μετ.), Αθήνα: Κριτική

Robson, C. (2007). *Η Έρευνα του Πραγματικού Κόσμου*, Μιχαλοπούλου, Κ. (επιστ. επιμ.), Καλύβα, Φ. (επιμ. μεταφρ.), Νταλάκου, Β. & Βασιλικού, Κ. (μετ.). Αθήνα: GUTENBERG

Skamnakis, C., & Pantazopoulos S. (2015). Κοινωνική προστασία και αυτοδιοίκηση, η εξέλιξη ενός διπλού ελλείμματος. *Region & Periphery*, 3, 89-116

Δεδουσόπουλος, Α. (2004). *Η κρίση στην αγορά εργασίας: Ρύθμιση- ευελιξίες- απορρύθμιση*. Αθήνα: ΤΥΠΩΘΥΤΩ/ ΔΑΡΔΑΝΟΣ

Δημουλάς, Κ. & Κουζής, Γ. (2018). Κρίση και κοινωνική πολιτική. Στο Κ. Δημουλάς & Γ. Κουζής (Επιμ.), *Κρίση και κοινωνική πολιτική* (σελ. 9 – 18). Αθήνα: Τόπος

Ιωσηφίδης, Θ. (2008). *Ποιοτικές μέθοδοι έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες*. Αθήνα: Κριτική

Καλλινικάκη, Θ. (επιμ.), (2010). *Ποιοτικές Μέθοδοι στην Έρευνα της Κοινωνικής Εργασίας*. Αθήνα: Τόπος

Ματσαγγάνης, Μ. (2011). *Η κοινωνική πολιτική σε δύσκολους καιρούς: Οικονομική κρίση, δημοσιονομική λιτότητα, και κοινωνική προστασία*. Αθήνα: Κριτική

Μαυρουδέας, Σ. (2018). Προγράμματα οικονομικής προσαρμογής για την Ελλάδα: Προέλευση, δομή, συστηματικές αποτυχίες και οικονομικές και κοινωνικές

επιπτώσεις. Στο Κ. Δημουλάς & Γ. Κουζής (Επιμ.), *Κρίση και κοινωνική πολιτική* (σελ. 103 – 119). Αθήνα: Τόπος

Παπαθεοδώρου, Χ. (2018). Φτώχεια και λιτότητα στην Ελλάδα της κρίσης: Η ενδυνάμωση του νεοφιλελευθερισμού και η συρρίκνωση του συστήματος κοινωνικής προστασίας. Στο Κ. Δημουλάς & Γ. Κουζής (Επιμ.), *Κρίση και κοινωνική πολιτική* (σελ. 45 – 65). Αθήνα: Τόπος

Πετράκη, Μ. (2017). *Προκλήσεις ανάπτυξης του τοπικού κοινωνικού κράτους την περίοδο της κρίσης*. Αθήνα: Παπαζήση

Ρομπόλης, Γ. Σ. (2012). *Οικονομική κρίση και κοινωνικό κράτος: Από το κράτος πρόνοιας στο κράτος φιλανθρωπίας*. Αθήνα: Επίκεντρο

Σκαμνάκης, Χ. (2018). Περιφερειακές και τοπικές κοινωνικές πολιτικές. Στο Θ. Σακελλάροπουλος, Χ. Οικονόμου, Χ. Σκαμνάκης & Μ. Αγγελάκη (Επιμ.), *Κοινωνική Πολιτική* (σελ. 439 – 459). Αθήνα: Διόνικος

Σκαμνάκης, Χ., & Χάρδας, Α. (2017). Κοινωνική πολιτική στο τοπικό επίπεδο, η υπο-κλιμάκωση της κοινωνικής προστασίας τα χρόνια της κρίσης. *Κοινωνική Πολιτική*, 7, 25-42.

Χάρδας, Α., & Σκαμνάκης, Χ. (2017). Η κοινωνική πολιτική των ελληνικών Δήμων σε περίοδο οικονομικής κρίσης: κρατική ‘αυτόνομη εμπέδωση’ υπηρεσιών κοινωνικής πολιτικής σε τοπικό επίπεδο. *Αειχώρος*, (25), 124 – 150.

Ξενόγλωσσες βιβλιογραφικές αναφορές

Frangakis, M. (2014). The ‘Debt Crisis’, the Adventure of the ‘Rescue’: Public Debt after 2009. At S. Koskoletos & E. Papadopoulou (Ed.), *Crisis debt and the development perspective* (pp. 33 – 45). Αθήνα: Νήσος

Koskoletos, S. & Papadopoulou, E. (2014). Crisis debt and the development perspective. At S. Koskoletos & E, Papadopoulou (Ed.), *Crisis debt and the development perspective* (pp. 9 – 14). Αθήνα: Νήσος

Mason, J. (2002). *Qualitative Researching*. London: SAGE

Skamnakis, C. (2011). *Smaller Governments–Less Social Policy? Case study in Greek Local Authorities, rise and fall*, (Retrieved from: https://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/5522004/skamnakis_p3.pdf?response-content-disposition=inline%3B%20filename%3DSmaller_Governments_Less_Social_Policy_C.pdf&X-Amz-Algorithm=AWS4-HMAC-SHA256&X-Amz-Credential=AKIAIWOWYYGZ2Y53UL3A%2F20200309%2Fus-east-1%2Fs3%2Faws4_request&X-Amz-Date=20200309T144015Z&X-Amz-Expires=3600&X-Amz-SignedHeaders=host&X-Amz-Signature=b522de37e217c00e1fc2d4782a16e391f79c054ed55aacec3900a5f91a05402e . Accessed on 14/11/2019)

Παράρτημα

Ημιδομημένος Οδηγός Συνέντευξης

- 1) Θα θέλατε αρχικά να μου μιλήσετε λίγο για εσάς και για το πώς εργάζεστε στην καθημερινότητά σας;

1^{ος} άξονας: Τοπικό κοινωνικό κράτος και κρίση

- 2) Θα θέλατε να μου μιλήσετε λίγο για την κοινωνική πολιτική στον δήμο σας;
- 3) Οι συνθήκες κρίσης και δημοσιονομικής λιτότητας πως έχουν επηρεάσει την κοινωνική πολιτική στον δήμο σας;
- 4) Ποια είναι τα κύρια προβλήματα και που αντιμετωπίζει ο δήμος σας την περίοδο της κρίσης και ποιες οι έκτακτες ανάγκες τις οποίες κληθήκατε ή καλείστε να αντιμετωπίσετε;
- 5) Σχετικά με τον δήμο σας, παρατήρησα ότι το σύνολο των εργασιών και δράσεων όσον αφορά την κοινωνική πολιτική δομήθηκε πάνω σε τρεις άξονες
  - α) την καταπολέμηση της φτώχειας,
  - β) την αντιμετώπιση των κοινωνικών διακρίσεων
  - γ) την προάσπιση της υγείας και την παροχή κοινωνικής φροντίδας.

Θα θέλατε να μου μιλήσετε σχετικά για το έργο σας αυτό και να μου πείτε μερικά πράγματα για τον κάθε άξονα του έργου και των δράσεων σας;

- 6) Όσον αφορά την κοινωνική πολιτική στον δήμο σας, θα ήθελα να μάθω αν εμπλέκονται και άλλοι φορείς όπως
  - Άλλοι δήμοι
  - Η Ευρωπαϊκή Ένωση
  - Τρίτος τομέας και Μ.Κ.Ο.

6.1.) Με ποιον τρόπο εμπλέκονται οι φορείς αυτοί;

6.2.) Τι προσφέρουν και τι ζητάνε;

6.3.) Πως αξιολογείτε την εμπλοκή των φορέων αυτών και ποια είναι τα θετικά και αρνητικά χαρακτηριστικά τους;

- 7) Θα θέλατε να μου μιλήσετε λίγο για την προσωπική εμπειρία σας στην τοπική αυτοδιοίκηση και πιο συγκεκριμένα στον δήμο που εργάζεστε;

2^{ος} άξονας: Παρεμβάσεις σε καταστάσεις έκτακτης ανάγκης

- 8) Θα μπορούσατε μήπως να μου μιλήσετε για το πώς οι οργανισμοί τοπικής αυτοδιοίκησης μπορούν να παρέμβουν και να αντιμετωπίσουν τις έκτακτες ανάγκες που προκύπτουν;
- 9) Θα θέλατε να μου μιλήσετε λίγο σχετικά με τις παρεμβάσεις που έχετε κάνει ή που κάνετε προκειμένου να αντιμετωπιστούν τα προβλήματα που παρουσιάζονται στον δήμο σας σε καταστάσεις έκτακτης ανάγκης;
- 10) Σχετικά με τον δήμο σας και το πρόγραμμα κοινωνικής πολιτικής που σχεδιάστηκε (επιχειρησιακό πρόγραμμα του Δήμου Αθηναίων 2015-2019 Άφάση Στρατηγικό Σχέδιο), υπάρχουν αναφορές για αντιμετώπιση εκτάκτων αναγκών, όπως μεταναστευτικές και προσφυγικές ροές, μέσω της συμβολής στον οριζόντιο συντονισμό αρμόδιων και εξειδικευμένων φορέων. Θα θέλατε να μου μιλήσετε λίγο για αυτόν τον οριζόντιο σχεδιασμό;
- 11) Ποια ήταν η εμπλοκή άλλων φορέων στις παρεμβάσεις για την αντιμετώπιση της κρίσης και των εκτάκτων αναγκών που προέκυψαν;
- 12) Πως θα μπορούσε το τοπικό κοινωνικό κράτος και πιο συγκεκριμένα ο δήμος σας να γίνει καλύτερος στην αντιμετώπιση των εκτάκτων αναγκών;

ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ – ΕΝΗΜΕΡΩΤΙΚΟ ΈΝΤΥΠΟ

Ζητήματα κοινωνικής πολιτικής στην τοπική αυτοδιοίκηση την περίοδο της κρίσης – Παρεμβάσεις σε καταστάσεις έκτακτης ανάγκης

ΣΚΟΠΟΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Ο σκοπός της διπλωματικής αυτής είναι η μελέτη της κοινωνικής πολιτικής σε τοπικό επίπεδο την περίοδο της κρίσης ώστε να διερευνηθούν τα αντανάκλαστικά ενός επίσημου φορέα άσκησης κοινωνικής πολιτικής στην αντιμετώπιση έκτακτων αναγκών. Η προκείμενη διπλωματική εστιάζει στην κοινωνική πολιτική σε τοπικό επίπεδο καθώς φαίνεται πως οι συγκεκριμένοι φορείς αποτελούν παράγοντες κλειδιά για τον ρόλο του κράτους στην αντιμετώπιση ή την ανακούφιση των εκτάκτων αναγκών που προκύπτουν την περίοδο της κρίσης.

Η μεθοδολογία που χρησιμοποιείται περιέχει χρήση εργαλείων ποιοτικής έρευνας και πιο συγκεκριμένα την μέθοδο της μελέτης περίπτωσης. Η μελέτη περίπτωσης πραγματοποιείται σε οργανισμό τοπικής αυτοδιοίκησης της Αττικής, με συνεντεύξεις σε στελέχη υπεύθυνα για τον σχεδιασμό και την εφαρμογή κοινωνικής πολιτικής.

ΕΙΜΑΙ ΥΠΟΧΡΕΩΜΕΝΟΣ/-Η ΝΑ ΛΑΒΩ ΜΕΡΟΣ;

Όχι. Μπορείτε να κάνετε ερωτήσεις σχετικά με τη διπλωματική πριν αποφασίσετε αν θα συμμετάσχετε ή όχι. Εάν συμφωνήσετε να συμμετάσχετε, μπορείτε να διακόψετε οποιαδήποτε στιγμή, χωρίς να δώσετε εξηγήσεις και χωρίς να υπάρχουν συνέπειες.

ΤΙ ΘΑ ΣΥΜΒΕΙ ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΗΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ;

Εάν επιθυμείτε να συμμετέχετε στην έρευνα, θα πραγματοποιηθεί συνάντηση με τον φοιτητή που εκπονεί την παρούσα διπλωματική ώστε να πραγματοποιηθεί η συνέντευξη. Η συνέντευξη θα έχει διάρκεια περίπου **40-45 λεπτά**. Με την άδεια σας, η συνέντευξη θα ηχογραφηθεί έτσι ώστε να μπορεί να μεταγραφεί με πλήρη ανωνυμία. Αυτό θα επιτρέψει τη συγκέντρωση πλούσιων λεπτομερειών για κάθε μελέτη που θα συγκριθούν και θα συνδυαστούν, για την καλύτερη κατανόηση και διερεύνηση των τρόπων που οι οργανισμοί τοπικής αυτοδιοίκησης αντιμετώπισαν τις έκτακτες ανάγκες την περίοδο της κρίσης.

ΤΙ ΣΥΜΒΑΙΝΕΙ ΜΕ ΤΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΠΟΥ ΠΑΡΕΧΟΝΤΑΙ

Οι απαντήσεις σας θα είναι ανώνυμες και θα αντιμετωπίζονται ως αυστηρά εμπιστευτικές. Θα σας δοθεί (στα δεδομένα που θα μας παράσχετε, θα δοθεί) ένας αναγνωριστικός αριθμός μελέτης και όλα τα δεδομένα θα αποθηκευτούν χρησιμοποιώντας αυτόν τον αριθμό και όχι το όνομά σας. Τα προσωπικά δεδομένα ταυτότητας θα αποθηκευτούν ξεχωριστά και σε ένα προστατευμένο έγγραφο. Οι πληροφορίες αυτές θα χρησιμοποιηθούν μόνο από τον φοιτητή που εκπονεί την συγκεκριμένη διπλωματική εργασία και θα διαγραφούν στο τέλος της περιόδου συλλογής δεδομένων. Όλες οι ηχογραφήσεις θα διαγραφούν με ασφάλεια στο τέλος

της διπλωματικής εργασίας. Οι ηχογραφήσεις που θα γίνουν κατά τη διάρκεια της συνέντευξης δεν θα ακουστούν από κανέναν άλλο εκτός από τον φοιτητή που εκπονεί την διπλωματική εργασία.

ΤΙ ΣΥΜΒΑΙΝΕΙ ΜΕ ΤΙΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΠΟΥ ΘΑ ΣΥΛΕΧΘΟΥΝ;

Τα αποτελέσματα της μελέτης θα παρουσιαστούν σε ακαδημαϊκές συναντήσεις και θα δημοσιευτούν σε βάση δεδομένων του Παντείου Πανεπιστημίου σε ηλεκτρονική μορφή όπου και δημοσιεύονται οι διπλωματικές εργασίες (pandemos.panteion.gr). Τα δεδομένα που θα χρησιμοποιηθούν σε αυτά θα είναι ανώνυμα. Οι πληροφορίες από συζητήσεις ομαδικών ηχογραφήσεων μπορεί να παρουσιαστούν ως παραδείγματα στις αναφορές. Ωστόσο, το όνομά σας ή το όνομα του φορέα που εργάζεστε δεν θα αναφερθούν σε ερευνητικές δημοσιεύσεις ή παρουσιάσεις.

ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΚΑΙ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

Εάν επιθυμείτε να συζητήσετε την έρευνα με κάποιον εκ των προτέρων (ή εάν έχετε ερωτήσεις αργότερα), μπορείτε να επικοινωνήσετε με:

Μεταπτυχιακός φοιτητής Κοινωνικής Πολιτικής

Χρήστος Μακρής

Πάντειο Πανεπιστήμιο – Σχολή Πολιτικών Επιστημών – Τμήμα Κοινωνικής Πολιτικής

E-mail: Makrhs_uprising@hotmail.com

Φόρμα συναίνεσης συμμετοχής /

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών - Διπλωματική εργασία,

μελέτη περίπτωσης

1. Σκοπός της έρευνας: Μελέτη της κοινωνικής πολιτικής σε τοπικό επίπεδο την περίοδο της κρίσης
2. Επιβεβαιώνω ότι έχω διαβάσει και κατανοήσει το ενημερωτικό έντυπο της διπλωματικής εργασίας. Είχα την ευκαιρία να μελετήσω τις παρεχόμενες πληροφορίες και να υποβάλω ερωτήσεις οι οποίες απαντήθηκαν πλήρως.
3. Κατανοώ ότι η συμμετοχή μου είναι προαιρετική και έχω τη δυνατότητα να αποχωρήσω σε οποιαδήποτε χρονική στιγμή, χωρίς να δώσω αιτιολόγηση και χωρίς να υφίσταμαι οποιαδήποτε επίπτωση.
4. Κατανοώ ότι τα δεδομένα της έρευνας που συλλέγονται κατά την παρούσα διαδικασία είναι προσβάσιμα από συγκεκριμένους καθηγητές του Παντείου Πανεπιστημίου, οι οποίοι αποτελούν την επιτροπή εξέτασης και αξιολόγησης της συγκεκριμένης διπλωματικής και για τον λόγο αυτό τους παρέχω σχετική άδεια πρόσβασης στα δεδομένα της συνέντευξης μου.
5. Κατανοώ ποιος θα έχει πρόσβαση στα προσωπικά δεδομένα μου, τον τρόπο αποθήκευσης αυτών καθώς και τον τρόπο διαχείρισής τους μετά το πέρας του ερευνητικού έργου.
6. Κατανοώ τον τρόπο με τον οποίο τα αποτελέσματα της έρευνας θα δημοσιοποιηθούν.
7. Κατανοώ τους τρόπους με τους οποίους μπορώ να εκφράσω οποιαδήποτε ανησυχία ή ένσταση.
8. Συναινώ στην ηχητική καταγραφή της συνομιλίας.

9. Κατανοώ τον τρόπο διαχείρισης του περιεχομένου αυτής της συνομιλίας.
10. Συμφωνώ στη συμμετοχή μου στην παραπάνω μελέτη.

Όνομα Συμμετέχοντος

Ημερομηνία

Υπογραφή